KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENA PITANJA

Godina XI. Nova serija, br. 120 BEOGRAD, 3 JUNI 1960 Cena 30 din

Savremena drama na Sterijinom pozorju

Peto Sterijino pozorje je završeno i poznate su nagrade koje je dodelila Umetnička komisija. Zanemarimo li onaj rizik koji u umetnosti prati čovekovu težnju za uzdizanjem iznad sopstvenih strasti, mišljenja i verovanja, zaključićemo mirne savesti da je žiri bio objektivan: danas, kada su stišane sve strasti uzvitlane oko Krležinog Areteja, i kada smo iz večeri u veče gledali savremene jugoslovenske drame, koje su prošle godine izvedene na našim scenama, ne možemo (i ne smemo) osporiti apsolutnu nadmoćnost Areteja u ovogodišnjoj konkurenciji. Nešto drugo, ipak, privlači našu pažnju u ovom sumarnom komentaru. Mi moramo odati priznanje Umetničkoj komisiji, koja je imala dovoljno mudrosti da dodeli specijalnu nagradu Obrenovićevim Varijacijama i tako spreči da jedan mladi pisac bude nepravedno kažnjen zbog slučajnosti što je njegov komad izveden u sezoni kada je prvi put na Pozorju učestvovao - u zvaničnoj konkurenciji - i naš najeminentniji dramatičar; posebno odobravanje zaslužuje i odluka žirija da ove godine ne budu dodeljene nagrade za najbolju dramatizaciju, inscenaciju i kostimografsko ostvarenje: time je javno ukazano na okolnost da su kod nas ta tri bitno važna elementa pozorišta već godinama svedeni na stepen drugorazredne atrakcije. Ali vratimo se našoj glavnoj temi.

Na ovogodišnjem Sterijinom pozorju prikazano je pet savremenih domaćih dramskih tekstova o kojima nije pisano u Književnim novinama.

* * *

MRTVI KURENT. Slovenačko narodno pozorište iz Maribora prikazalo je na Pozorju komad Mihe Remeca Mrtvi Kurent. U svojoj drami Remec opisuje neobičan svet podravskih seljaka i realistički verno slika krizu tradicionalnog načina života na slovenačkom selu: pisac postavlja u središte zbivanja dve porodične istorije i nastoji da se u individualnim sudbinama junaka komada reflektuje današnji vid seljakove vezanosti za zemlju, ona neumitna veza u kojoj još uvek odzvanja težnja primitivnog čoveka za ukorenjivanjem i prevazilaženjem smrti. Autor u isto vreme poklanja mnogo pažnje i folkloru tog dalekog i nama gotovo nepoznatog kraja: osnovni motiv glavnog junaka — čežnja za uskraćenom plodnošću — manifestovan je njegovim učestvovanjem u pokladskim svetkovinama, što omogućava piscu da duboko zaroni u jedan misteriozni prastari ritual i stvori vernu dokumentarnu sliku podravskih poklada. Opravdano je, dakle, govoriti o postojanju nekoliko različitih slojeva u komadu: u njemu se smenjuju elementi privatne drame (koja je opterećena sentimentalnim i melodramskim akcentima, i pretenciozno obojena tragičnim patosom), podaci iz aktuelne savremenosti i jedan niz ritualnih običaja. Ali dok su privatne istorije i slika slovenačkog sela prilagođeni standardnim shemama iz literature, opisani ritual nameće publici neki primitivan i istovremeno misteriozno elementaran odnos prema životu.

S druge strane, nemoguće je zanemariti nekoliko piščevih početničkih grešaka: u komadu nema dovoljno unutrašnje i spoljne akcije, zaplet je bitno važan i pritom vrlo siromašan, a psihologija karaktera naivno uprošćena. Uz to, delo je prisno vezano za jednu društvenu sredinu, koju karakteriše osoben monoton ritam života često neprihvatljiv gradskom gledaocu.

Reditelj Juro Kislinger uobličio je vizuelnu stranu pretstave pomoću niza detalja sa fantastičnim i simboličnim značenjem, koji tek u krajnjoj konsekvenci imaju neku funkcionalnu ulogu; stil glume, međutim, kolebao se između sentimentalne patetičnosti i naturalističke preteranosti: spoj vizuelnih elemenata i glume nije pretstavljao homogenu stilsku celinu i reditelj nikako nije uspevao da postigne potrebno zgušnjavanje atmosfere. Ipak, neki glumci su umeli da u dubini Remečevih ličnosti nagoveste i izvesne složenije sadržaje. U tome je prvenstveno uspela Mileva Zakrajšekova, koja je imala jednu veliku scenu u trećem činu.

Potrebno je naglasiti da je reditelj pomoću usporenog ritma zbivanja, u kome se pojedine radnje i način ispoljavanja osećanja znatno razlikuju od onih u našem svakodnevnom životu, verno rekonstruisao jednu neobičnu društvenu sredinu, koja je nepovratno osuđena na iščezavanje. Doduše, reditelj je tako još više naglasio nedovoljnu dramsku kontinuiranost dela i sveo pretstavu na niz statičkih (iako katkad šarmantnih) scenskih slika i fragmenata.

PESMA. Srpsko narodno pozorište iz Novog Sada izvelo je Đurkovićevu dramatizaciju Davičove Pesme. Đurković je imao zanimljivu ideju: pokušao je da jasnim omeđivanjem doživljaja glavnog junaka u stvarnosti i snovima stvori dve različite akcije, i na taj način scenski izrazi grozničavi život Davičovog protagoniste, život satkan iz neprestanog smenjivanja aktivnog učestvovanja u realnim događajima i unutrašnjih meditacija. Ta ideja se pokazala pogrešnom i pritom je, izgleda, presudnu ulogu odigrala jedna okolnost: u scenskoj versiji Pesme, između zbivanja na javi i u snu postoji razlika samo u načinu interpretiranja događaja u kojima učestvuje glavni junak, dok u oba slučaja stvarni sadržaj scena pretstavlja istovrsna akcija — neka vrsta mlakih spoljnih konflikata nekoliko realistički ocrtanih figura. Tako je izostao zamišljeni sukob realnosti i jedne iracionalne fiktivne stvarnosti, iz koga je, u krajnjoj liniji, trebalo da proizađe ono karakteristično stanje dramske napetosti, koja opravdava ispoljavanje karaktera i razvoj drame: nedostatak tog dramskog kvaliteta prouzrokovao je (u prvom delu) patetičnu izveštačenost junaka i osnovnih situacija, kao i otsustvo bilo kakve uverljive atmosfere.

SA STERIJINOG POZORJA: »PESMA«

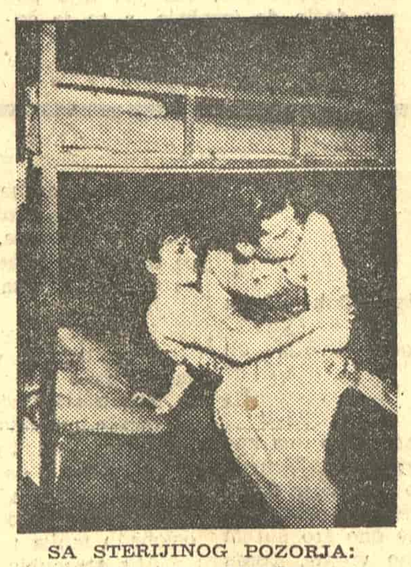

SA STERIJINOG POZORJA: »SVILENE PAPUČE«

SA STERIJINOG POZORJA: »PESMA«

Doduše, negde pred kraj prvog dela, mehaničkim nagomilavanjem detalja formirana je plastičnija pretstava o junacima i situaciji, i stvorena pretpostavka da dramatizacija potpunije prenese duh i suštinu Davičovog romana (tome je svakako doprinelo što je u tom delu pretstave zbivanje prvenstveno grupisano oko nekoliko dramatičnih sukoba). Ali, s druge strane, i tada je izostalo osetnije zgušnjavanje atmosfere i zbivanje se odigravalo u nekom nedefinisanom, sterilnom i gotovo bezvazdušnom prostoru.

U ulozi reditelja, Dimitrije Đurković je posvetio najviše pažnje glumačkim kreacijama, koje su se formirale pred stilizovanim dekorom, sačinjenim od realnih predmeta i filmskih projekcija pozadine. Reditelj je zahtevao da glumci izbegnu mozaičku tehniku usklađivanja bezbrojnih pojedinosti u kompleksne karaktere, i da izgrade jednostavne likove čiji su sensibilitet i psihologija jasni od prvog pojavljivanja na sceni. U takvoj situaciji, dvoje darovitih glumaca — Žiža Stojanović (Ana) i Đorđe Jelisić (Mića) — koji su se disciplinovano priklonili rediteljevom zahtevu, ostvarili su prosečno uspele uloge, a izuzetnije priznanje zaslužuje jedino Vitomir Ljubičić, koji je nastupio u epizodnoj ulozi Nemca Klausa.

SVILENE PAPUČE. Zagrebačko dramsko kazalište prikazalo je na ovogodišnjem Pozorju dramu Mirka Božića Svilene papuče, koja je napisana po motivima istoimenog autorovog romana. Ako je pre nekoliko godina, povodom prikazivanja Ljuljačke u tužnoj vrbi, gledalac osetio poštovanje prema piščevoj hrabrosti da izbegne začarani krug alegorija (ili svesnih prećutkivanja) i smelo zakorači u neke sive trenutke naše svakodnevnosti, ovoga puta, prilikom ocenjivanja njegovog napora, neminovno se nameću dva dopunska kriterijuma: gledalac teži da se uveri u kojoj je meri autor usavršio dramaturšku veštinu i pritom ispituje da li je pisac produbio svoju kreativnu, dakle, psihološku, etičku i filosofsku perspektivu. Gledalac opaža da se autor i ovog puta ograničio na posmatranje tihe intimne porodične tragedije, kojom dominira nastran izvitoperen odnos majke i sina-umetnika, odnos komplikovan sinovljevom ljubavlju prema mladoj balerini (sudbina junaka odigrava se, doduše, na fonu bizarne pozadine, koju pruža neka naša pozorišna kuća); gledalac takođe ponovo uočava Božićevu sklonost prema zasićivanju atmosfere diskretno nagoveštenim seksualnim nastranostima; međutim, sličnost posmatranih drama postaje najočiglednija kad se shvati da je Božić u oba dela težio da jedna realistička slika života dobije razmere moralne dileme: u Svilenim papučama, razvoj akcije obeležava kako se jedan mladi čovek iznova određuje (u svojoj totalnosti) u odnosu na pad voljene devojke.

Očigledno je, dakle, da se pisac ponovo zadovoljio letimičnim verističkim snimkom sivog bezdušnog trenutka postojanja jedne grupe ljudi, i pokušao da nagovesti njihove etičke dileme. Ali time su uglavnom iscrpene sve sličnosti između dveju Božićevih drama. Ispitamo li strukturu Svilenih papuča, uočićemo da pisac nije sazreo kao dramatičar i da je ispoljio nekoliko bitnih nedostataka. Pre svega, Božić u Svilenim papučama hotimično narušava kauzalni i vremenski redosled događaja, psiholoških pretpostavki koje prethode akcijama i etičkih dilema koje proizilaze iz delanja karaktera. Pomoću tog složenog postupka pisac postiže da prošlost (u obliku unutrašnjih projekcija svesti) neprestano zakoračuje u sadašnjost i prekida osnovni tok radnje. No gledalac ubrzo uviđa da takav postupak nije podređen otkrivanju neke moguće komplikovane suštine ili punoće života, već pažljivom maskiranju okolnosti da je u delu suštinski važna jedna sentimentalna i melodramski obojena fabula. Istovremeno, ličnosti drame nisu precizno individualizirane i crpu svoju egzistenciju iz početne situacije, u kojoj su određene, ili kao majka privržena sinu,

Nastavak na 7 strani

Vladimir STAMENKOVIĆ

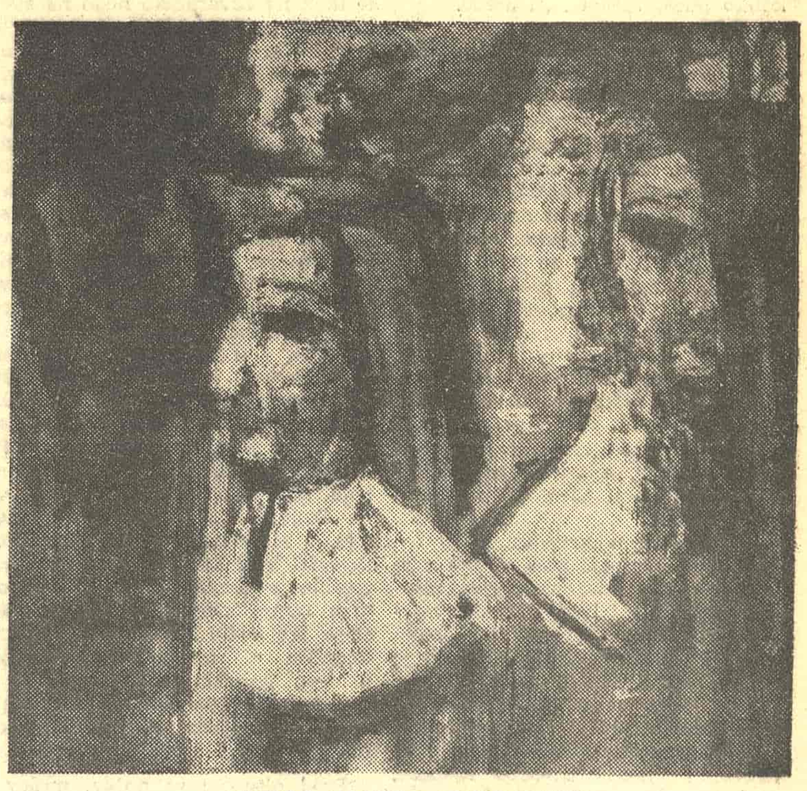

NIKOLA RAJZER: KOMPOZICIJA

O ČITAČIMA

Mnogi čovjek čita — kad mu je dosadno.

Mnogom je čovjeku dosadno — kad čita.

Tisuće ljudi — tisuće ukusa.

Od čitatelja i čitaoca razvio se čitač.

Nekada se zvao štioc.

Davao je godišnje nekoliko kruna, dobivao za to knjige sa zlatorezom i stavljao ih u ormar, gdje, o, tako često, još i danas leže nerazrezane.

Čitači sjede u bibliotekama, na klupama parka, u čitaonicama, kraj rijeka, u baštama, dvorištima, na ravnim krovovima.

U avionima prolaze kraj njih oblaci, na gorskim čistinama šume oko njih krošnje, u trošnim potkrovnicama huji nad njima vjetar.

Neki čitaju naglas, neki ležećke, neki u hodu, no najviše njih sjedeći.

Ljudi, koji nisu osobito vješti čitanju, prate čitanje prstom, kao da se boje, da im slova ne pobjegnu.

Čovjek čita zato, da se riješi osjećaja malovrijednosti, koji ga prati već tisućljeća; on osjeća, saznaje, shvaća, da mu još vrlo mnogo treba da postane čovjekom.

Na tome mu trnovitom putu neće pomoći toljaga, ni oružje, koje se iz nje razvilo, nikakva odijela, ni drzovitost, niti pozivanje na neznam kakve pretke.

Čitanje je traženje istine.

Osim ozbiljnih čitača, kojima je knjiga potreba duše, duha, uma, ima i neozbiljnih, koji čitaju bilo iz obične radoznalosti, bilo da im prođe vrijeme, a mnogi čitaju i zato što ne mogu spavati, na im je čitanje najblaže i najneškodljivije narkotično sredstvo.

Prva je naša lektira bila u školskim klupama.

Sakrili bismo knjigu pod klupu i čitali pod satom o vitezovima, vješticama, smjelim provalnicima i još smjelijim detektivima.

Nismo ni čuli, što nam učitelj predaje, jer „Stanislav Jarožinski crni kavalir", koji se prodavao u svescima, ovladao je našom bujnom dječačkom maštom, ili nas je pod školskom klupom virila iza rešetaka glava „Nevine u ludnici".

Učitelj bi se mučio s nama, šarao po ploči, trudio se, da nam nevidljivim lijevkom ulije znanje u raščupanu glavicu, a mi bismo dotle, gledajući pod klupu, gutali doživljaje, koji se nikad nisu dogodili, situacije posve nemoguće, sukobe posve nemotivirane, lažne.

To je bila naša prva lektira u zelenim školskim klupama. Vani su na svježe zelenim kestenima glasno živkali vrapci, mi smo bili zeleni, neiskusni, pa nas nisu mučili nikakvi problemi, a majsko sunce je koso padalo kroz velike prozore i daleko negdje, tko zna u kojoj ulici, svirala je glazba veselu koračnicu.

Možda kasnije nijednu lektiru nismo čitali s tolikim zanimanjem, kao onu u školskim klupama.

Kasnije su došle teže knjige, teži život, došli ratovi, svijet se zaljuljao kao toranj, i još uvijek ne može da se smiri.

Ima ljudi, koji čitaju sve do čega dođu. Čitaju bez reda, bez si-

Nastavak na 2 strani

Vjekoslav MAJER

MALI ESEJ

NATPEVANI ZABORAV

Poete pur — to je bio Žil Sipervjel

Poète pur — to je bio Žil Sipervjel. On je pesnik zaborava. Opevao je ono što ne zna, ono što se ne može pamtiti. Ali u naknadu za to on je u svemu umeo da otkrije prozirnost jezika i melodiju šansone. Čitava njegova poezija je napor da se sećanje i zaborav stave u komunikaciju. On je zadugo iscrpao sve mogućnosti zaborava. Koristio se njime kao putem od subjektivnog lirizma do metafizičke poezije. Gaetan Pikon je za njega rekao: »On je od poezije načinio legendu o svetu«.

Sipervjelova poezija je lirska i mitološka istovremeno. To je lirska basna o genezi sveta. Kao takva ona poseduje i jednu posebnu vrstu lirskog humora, koji je posledica funkcionisanja nemogućeg. Čim pesnik odvrati svoj pogled od stvari one postaju nešto drugo, one postaju mnogo štošta. Svet zbiva čarobne šale sa pesnikom. Jedna jela, tvrdi pesnik, kada je niko ne vidi, postaje barka bez vesla i bez ruku. Stvari nisu stvari već mitovi. Pesnik treba da iznenadi stvar, da iznenadi šalu, kao vilu na jezeru.

Beli humor čini osnovu sipervjelovske etike. Svet je pogodan za basnu jer je u suštini bezazlen. Lepo je ono što se zbiva iza pesnikovih leđa. Veština biti pesnik je u tome da on ume da se brzo i iznenadno osvrne na stvari koje su iza njega ostale same i zaboravljene. A on će moći da iznenadi stvar u momentu njene potpune slobode samo onda ako je sam slobodan. Biti slobodan znači umeti se koristiti zaboravom.

Sipervjelovski zaborav nikad ne ostaje praznih ruku. To je nešto što slobodno posedujemo, a ne nešto što smo izgubili. Moralni karakter sipervjelovskog zaborava je u tome što on sebe ne oduzima od sveta već pridodaje svetu. Zaborav je sećanje lišeno nasilja.

I metafora je načinjena od zaborava. Ona nastaje u onom momentu kada stvar ne može sebe da se seti. U tome trenutku stvar sebe kazuje i dokazuje u drugim stvarima koje su očiglednije ili se bar uslovno uzimaju kao takve. Metafora nastaje onda kada je jedna stvar nedovoljna da bi bila izražena. Jedna stvar je rekla sebe ako je rekla stvari oko sebe. Ako jabuka ne može da se seti šta je, setiće se sunce. I eto vam poznate narodne metafore »zlatna jabuka«.

Metafora je osvešćeni zaborav ili kako to pesnik kaže »daleko sećanje«. Pesnik ne opeva sami zaborav; on se njime koristi kao nekom vrstom pesničke metode koja mu omogućava da sagleda stvari onakve kakve su one bile prvoga dana u svojoj prvobitnoj lepoti i još neiskvarenom značenju. »Ja sam mnogo koristio zaborav u poeziji«, piše Sipervjel. Čista pesma je ustvari zaboravljeno sećanje.

Pesnik Žil Sipervjel je sada mrtav. Ali njegove najbolje knjige (»Gravitacije«, »Nevini osuđenik« i »Zaboravljeno sećanje«) opiru se toj brutalnoj konstataciji.

Jednom je Sipervjel napisao: »Ako niko na mene ne misli prestaću da postojim«. Ta bi se misao mogla i ovako reći: »Sve dok neko misli na mene, ja postojim«. Svojom poezijom Žil Sipervjel je obezbedio svoje postojanje među živima.

Branko MILJKOVIĆ

SUSRETI

SA PUTA PO POLJSKOJ

Venčanje u katedrali

Pošao sam u pozorište, da vidim dramu Leona Kručkovskog (Prvi dan slobode), ali usput naiđoh na katedralu u koju je svet ulazio u gomilama. Ulazilo se i na glavna i na sporedna vrata. Pošto sam imao čitav čas vremena, odlučih da se i sam ušunjam u crkvu i da tu sačekam početak pozorišne pretstave. Udjoh na mala vrata. Zaboravih da kleknem i da se prekrstim (pritom se morate okrenuti oltaru), što su svi činili. Jedna baba me prekorno pogleda, pa se ubrzano prekrsti nekoliko puta, valjda i za mene.

Stadoh uz vrata.

Prostrana katedrala bila je prepuna. Sve klupe bile su zauzete. Moglo se samo stajati, ali je svet i dalje nailazio i svrstavao se u redove stajača, pored zidova i između klupa. Gledao sam po licima žutim, zboranim, staračkim, ponekad i mladim, sasvim mladim. Bilo je i mladića i devojaka. Mnogo je bilo dečice. Stajala su pred samim oltarom. Veselo su gledala u buket cveća, u mnogobrojne ikone bogova, svetaca i matera božjih. Prilazeći oltaru, dete bi kleknulo, prekrstilo se i tek onda prišlo gomili svojih vršnjaka. U njegovim kretnjama bilo je nečeg tužnog i tragičnog, kao kad nekog teraju nad provaliju, a on ne zna da je nad provalijom. Meni je bar tako izgledalo...

Stajao sam nepomičan.

Svet je navirao. Bilo je sve više lica, sve više žena, devojaka, mladića, dece, pa i ljudi u crnim radničkim kombinezonima, ulepljenim uljem i prašinom. Jedan kao da je stigao iz rudnika ili iz kovačnice. Bio je garav i po licu. Izgleda da nije imao vremena da se umije, niti da promeni odelo. Prišao je unezveren pred Hristovo raspeće, kleknuo i brzo se prekrstio, a onda je oborio glavu i dugo je mrmljao reči neke molitve.

Gledao sam po licima, po klupama u kojima su sedele i starice i mlađe žene. Šaputale su. Uporno i dugo su ponavljale reči svojih molitava. Neke su na klupama ispred sebe držale otvorene molitvenike. Neke su klečale na betonu. Neke su se pridržavale za naslone klupa. Povijenih leđa, pominjale su boga, Isusa, majku božju, anđele i svece. Sve se to moglo čuti.

Slušao sam i čudio se. Cela katedrala, svi ljudi u njoj, preko hiljadu lica nešto je mrmljalo, nešto šaputalo, pa sam se u jednom trenutku zastideo što i sâm ne mrmljam bilošta. Oborio sam glavu, ali nisam promrmljao. Čutao sam, poguren, očekujući početak glavne svečanosti. Čutao sam i mislio o onome što se priča i što sam video ranije. Pričali su mi da je Poljska religiozna zemlja, da svet mnogo drži do crkava, da se verski praznici, uskrs i božić, slave kao državni praznici, da čak ni komunisti ne moraju da prekidaju svoje ranije veze s bogom i svecima. U Varšavi sam video mnogobrojne časne sestre, sa belim povezačama na glavi, dostojanstvene, ćutljive, žute i besprekorno čiste. U crnim odeždama, krstarile su tamo-amo, uvek zajedno, uvek samo u društvu svojih časnih istomišljenica, rešenih da služe bogu a ne ljudima. Gledao sam ih i čudio se: otkuda ih toliko, otkuda ih tako mnogo! Njihovom broju pridruživao se i priličan broj fratara, starih i mladih, ćelavih i sedokosih, u crnim mantijama. Zamišljeni i uzvišeni, otsutni i pomalo odvojeni od ostalog sveta, obeleženi odećom, sa pobožnim izrazom lica, izazivali su radoznalost i strahopoštovanje. Svet se uklanjao ispred njih, puštao ih je da prvi uđu u trolejbus ili autobus, ili im je nudio mesto, da sednu, pozdravljao ih, skidajući šešire, dok bi se oni, u znak otpozdrava, samo blago nežno nasmešili. Ali makoliko to čudno izgledalo, ovi popovi su mi uvek više ličili na zaverenike nego na sveštena lica. (Takvo osećanje svakako je dolazilo otuda što su mnogi naši popovi, u prošlom ratu, postajali sluge okupatora i koljači, povezujući se s Nemcima i ustašama.) Kažu da poljsko katoličko sveštenstvo, uglavnom, nije služilo okupatorima. Ponekad je stajalo i na čelu patriotskih grupacija, koje su pružale otpor nacistima. Otuda ovo sveštenstvo, pored uticaja i ostalih istoriskih faktora, ima nesumnjivo dejstvo na priličan deo poljskog naroda, naročito na selu, a i u gradu, čak i u radničkim naseljima. Ovih dana, kako sam obavešten, došlo je i do tuče između poljske milicije i stanovništva jednog mesta. Tuča je počela oko krsta. Milicija je htela da krst ukloni sa trga, gde je trebalo graditi osnovnu školu, da ga pomeri na periferiju, a stanovništvo se usprotivilo; ukloniti krst sa trga na periferiju, značilo je pristati da se crkva podiže tamo, umesto u sredini naselja. Ne znam kako je ovaj sukob okončan, ali posmatrajući vernike u ovoj prostranoj katedrali, osećao sam da odnosi između crkve i države u Poljskoj moraju biti veoma delikatni...

Pred oltarom se pojavi mršav i sed sveštenik, sa naočarima i belom odeždom. On kleknu pred jednom ikonom, prekrsti se, onda se okrenu ka zvoniku i dade znak rukom. Grunuše orgulje. Neka teška, gusta, sudbonosna muzika. Nešto što čoveka najpre zatalasa, vine ga u visine, pa ga onda strmoglavi, pritisne i počne daviti, saterujući ga u zemlju i potsećajući ga na sile jače i moćnije od njega, koje samo potvrđuju njegovu malenkost, njegovu jadnost, njegovu ništavnost, njegovu ljudsku kratkotrajnost i prolaznost. Večito je samo nebo, večit je samo svevišnji na nebesima, želi da kaže stravična muzika,

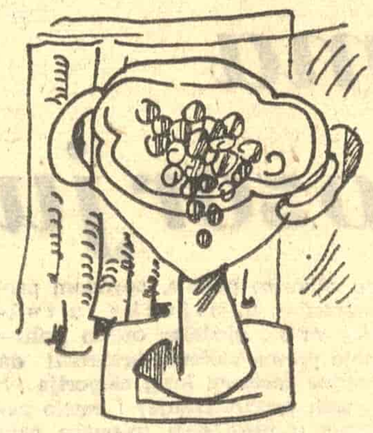

koja bruji sa crkvenog tornja, bijući nas odozgo, po glavama, po temenima, po pogurenim leđima.

Ispravih se što sam više mogao. Opazih dvoje mladih. Mladić i devojka. Mladić je gologlav, obučen u crno odelo. U ruci drži buket crvenih ruža. Drugom rukom pridržava ženu, obučenu u belo. Venčanje pomislih, gledajući ih kako svečano i nemo koračaju ka oltaru. Išli su lagano i dostojanstveno, praćeni pogledima s desna i s leva, dok su orgulje, sve glasnijim zvucima, nagoveštavale njihov dolazak. Pred oltarom kleknuše, prekrstiše se, poljubiše popa u ruku, celivaše molitvenik. Zatim se podigoše i pop im nešto reče tihim glasom.

Sveštenik poče da pevuši molitvu. Šaputao je. Prelistavao je molitvenik, ponekad se obraćao mladencima, i oni su za njim ponavljali neke reči, pa je pop opet sam čitao i pevušio, uz pratnju orgulja. Zatim su se mladenci poljubili i, držeći se za ruke, pošli ulevo, pored oltara sa svećama i ikonama. Svečanim korakom išli su nekoliko metara, a onda su opet kleknuli, prekrstili se i nekoliko časaka ostali u zajedničkoj molitvi, sa očima prikovanim za ikone na crkvenom zidu.

Posle su, uz snažnu zvonjavu orgulja, krenuli ka vratima katedrale, gazeći po skupocenom crvenom tepihu, postavljenom u njihovu čast. Nekoliko trenutaka zadržali su se pred vratima, primajući čestitanja. Zatim su otišli iz katedrale.

Otišli su da slave venčanje, a ja sam razmišljao o strašnoj sili, koja ih je dovukla ovamo, pod ove mračne svodove, da kleče na betonu i da šapuću reči molitve, da to čine čak i pre prve bračne noći, pre ljubavnih poljubaca. Ovde se crkva meša u sve, mislio sam, i meša se vešto. Ona sjajno ume da iskoristi svaki trenutak u ljudskom životu i da ga pretvori u deo svog obreda, u malu mističnu svetkovinu. Ona ni venčanje ne prepušta običnom činovničkom beleženju (kao mi, ponekad), već ga obavlja svečano i uzvišeno, sa najvećom pobožnošću, da bi taj trenutak ostao što duže u pamćenju ne samo mladenaca već i svih drugih vernika...

Mladen OLJAČA

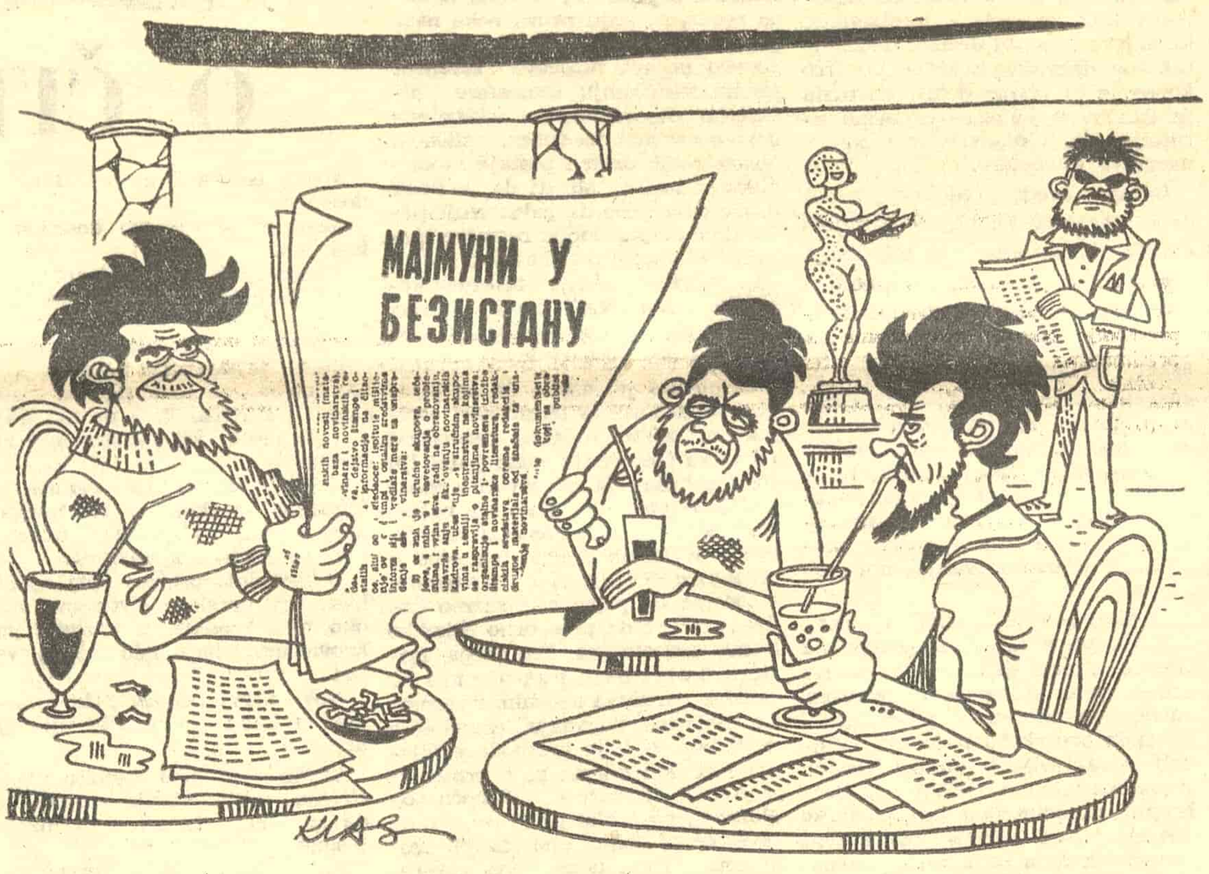

— JESI LI ČITAO, POJAVILI SE MAJMUNI U BEZISTANU!

(Karikatura A. Klasa)

O ČITAČIMA

Nastavak sa 1 strane

stema, od lirike do stručne knjige o betonu, pa je pravo čudo, da mogu probaviti svu tu raznoliku duševnu hranu, a da im ne pozli ili da ne dobiju vrtoglavicu.

Oni doista sliče noju, koji proguta sve do čega dođe i, uza sve kamenje, čavle i staklo u želucu, zadovoljno živi i prevaljuje daljine.

Lijepa je tišina čitaonica.

Kadikad šušne preokrenuta strana, kao daleki uzdah vjetra, onda opet mir, sabranost, sabiranje snova i činjenica.

A izvana, kroz debela stakla, kao iz velike daljine, dopire buka grada.

Čitaju ljudi, čitaju u tišini, piju u sebe slike, retke, događaje, doživljaje, šire obzorje svoga duha i vide, kako je život golem, silan i kako mu nema međe ni kraja.

Čitaju ljudi u slobodno vrijeme u svojim sobama.

Štivo ih zapliće u se, kao u topli, popodnevni oblak, koji ih nosi iz sobe, iz kuće, iz ulice, nosi ih nekako visoko, gdje nema nesklada, zlobe, neshvaćanja.

Plovi čitač u toplom oblaku, kao u fotelju, zaboravlja, smiješi se, živi životom pisca, sanjara, proroka.

Čitači su lovci, ljubavnici, istraživači, moreplovci, svjetski putnici, čitači su heroji.

Dok čovjek čita, on je ono, što čita, kad prestane čitati, opet je ono, što je prije bio.

Čitači lirike poseban su svijet, i to dosta malobrojan.

Oni su rijetki ljudi, koji u riječi ne osjećaju samo riječ, već osjećaju, da iz nje struji i muzika, da je ona obojena, a kad je dodirneš, ne zazvoni li ona kao vaza?

Lijepi su časovi provedeni u čitanju lirike, ona je svečanost osjećanja, viši život, komorna glazba duše.

Čitajući prozu, uživljava se čovjek u druge ljude, izlazi iz sebe, da se sav preda svijetu i životu, da vidi, opipa, shvati razumom, osjeti srcem sve ono, što se oko njega valja, bruji, buči, stvara uvijek nove i nove oblike, nove mogućnosti za još veće uspone.

Čitajući prozu proširuje čovjek sebe, jača se, dobiva sve veća i sve čvršća krila.

Jer cilj života je stvarati, letjeti, bilo avionom, bilo duhom, bilo maštom, pa ne znamo koji je let ljepši, zanosniji, plemenitiji, koje je stvaranje bolje. Čitajmo pisce, koji raspliću, a ne zapliću probleme.

Čitajmo pisce vječne buntovnike, koji su život proveli u borbi za prava čovjeka, za njegovo dostojanstvo, za njegovo časno mjesto na zemlji.

Čitajmo pisce, koji poput svježeg jutarnjeg vjetra najavljuju dan, pisce, koji su treperenje, drhtanje, slutnja.

Radostan nemir budućnosti.

Ali ne mora nas svaki pisac hvaliti.

Neka nas psuje, kara.

Ne kudi on u nama čovjeka, već ono, što još nije čovjek, ono, što se tako sporo, lijeno razvija, a ipak će jednog dana provaliti neobuzdanom snagom.

Štujmo i čitajmo pisce, koji u nama bude ono, što još nije posve došlo do izražaja, a to je čovjek.

Štujmo pisce, koji slave rad ljudskih ruku, rad uma, tegobe iz zuma, znoj tragatelja za ljepšim, punijim, savršenijim životom na zemlji.

Čitajmo pisce koji slave zdravlje, nepomućenu radost, ljepotu duha i tijela.

Nisu zaludu živjeli Shakespearei, Cervantesi, Gogolji, Gorki, koji su tako živo i vjerno dali naše mane i slaboće. Mučno i mudro su oni klesali usku stazu kroz pećinu ljudske zaostalosti, surovosti, tuposti.

Ali na kraju te uske staze, poprskane njihovom krvlju, blista sunce, miješa svoje zrake s njihovom krvlju i diže se sve više i više.

I dići će se tako visoko, da će osvijetliti sve nas i dati nam zdravlje života i dati nam zdravlje čovjeka.

Vjekoslav MAJER

Branko ŠOEMEN

MALI PLAKAT

Tak sem, kot na plotu plakat,
ki vabi na ples in koline.
Tak sem kot majhen plakat,
ki ga pešec komaj ošine.

Pa sem vesel, da sem tak,
vesel, da je z mano tako,
da me ne razcefra vsak bedak
in vrže v vodo.

Biti velik, velik plakat,
se pravi bosti vse v oči,
se pravi viseti na plotu
le nekaj dni.

Jaz pa sem majhen plakat,
tak, da komaj kdo zame ve,
da visim s predmestnih lat
in da imam tudi srce.

Tak majhen plakat za ljudi,
ki jim je do sreče, ljubezni in vina.
Tak majhen plakat, ki se boji,
da ga kdaj kak star plakater ne prelima.

Egocentričnost

Dozorevamo skozi predore
zračnega jutra.

Ljubimo med praprotjo
nepokošenega
srca.

Umiramo
plitvo
in vsakdanje
kot ljudje.

Kamen

So dnevi, dnevi, dnevi
in dež je, dež, le dež
in sredi med večerom in med jutrom
spuščen z verige vaški pes.

S prsti bi razpraskal si obraz,
z nohti šel si vase,
pa se zdi mi, da sem kakor kamen,
ki razpraskati ne da se.

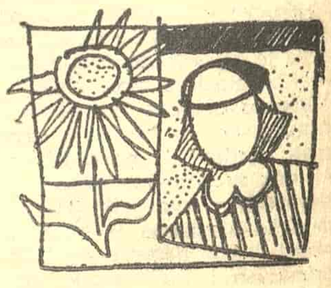

DNEVNIK

OZBILJNE REČI MLADIH

21-V-1960

Onaj ko ne razume ono što govore mladi, ne može dovoljno da razume ni ono što sam govori.

Pa ipak, istina je, kako je to rekao jedan naš poznati književnik, da je čoveku od šezdeset godina veoma teško da u mladiću od dvadeset vidi darovitog književnika, čak kad ovaj to potvrđuje i delom, a onaj stariji pokazuje najbolje namere da tako gleda. Taj nesporazum između mladih i starih nije nastao juče, i on se ne može potpuno prevladati, pa izgleda, ostaje jedino da stariji pokažu više dobre volje i razumevanja da bi ti nesporazumi bili manji i bezbolniji. No svakako izlaz nije ni u tome da stariji, koji su dovoljno inteligentni i znaju da svako osporavanje vrednosti mladih potvrđuje njihovu nemoć, jednostavno, da bi očuvali svoju superiornost, odobravaju sve postupke mladih, dive se njihovom stvaralaštvu, pronalaze kvalitete tamo gde oni ne postoje, ne prateći uopšte ono što oni stvaraju. Licemerje je to isto onakvo kao kada stariji pisac, koji danas ima sve uslove za rad, i čak i veće nego što je delom zaslužio, govori mladom umetniku da treba živeti u siromaštvu jer se jedino tada stvaraju velika dela, jer je i on u mladosti morao da se mnogo čega lišava.

Kada se pročitaju stihovi pesnika verovatno najmlađe književne generacije koje je kao minijaturnu antologiju objavio „NIN" u današnjem broju, čovek, pored toga što je pobuđen da traži i pronađe ono čime se ti pesnici izdvajaju od svojih prethodnika, biva zadovoljan što mu je pružena mogućnost da te pesnike upozna. Jer, zaista je uteha što ovaj list uporno prati zbivanja u našoj literaturi, i što svoje stranice ustupa mladim i često najmlađim piscima.

O gospođici Rozmari, kada bi se sabralo sve što je objavljivano po našim listovima i revijama, pisalo se više nego o makojoj kulturnoj i ne samo literarnoj pojavi. Razumljivo je da sudbina svake prostitutke, a pogotovo one čiji je život bio neobičan, koja se izdvajala duhom i verovatno skupocenim vešom, može da zanima svet željan senzacija više nego ma koji problem naše kulture, posebno onaj svet koji traži „nešto lako" i koji govori da mu je dosta ozbiljnog života samo zato što je putem svakakvih tekstova pripreman da tako govori. Ali, postavlja se pitanje čemu sve to vodi i šta se time postiže.

Svejedno, mladi danas veoma ozbiljno govore o sasvim ozbiljnim stvarima, i to može uočiti svako ko ima „makar malo literarne soli u glavi".

Neosporno je da neki, pa ni svi koji su zastupljeni u ovoj minijaturnoj antologiji, neće moći da istraju, da postignu onoliko koliko se od njih očekuje ili više od svojih prethodnika, pa se može dogoditi da nekima ovi objavljeni stihovi budu kroz ceo život najlepša uspomena. Ali, šta to smeta. I mnogim pojavama koje su beznačajnije i prolaznijeg karaktera poklanja se i više pažnje i više novca, a niko ne može sa sigurnošću da tvrdi da baš neko između ove devetorice neće biti onaj pravi i tako potreban da se na kraju smatra da se bez njega skoro i ne može.

Ima u ovim pesmama i više od nekoliko stihova koji su dostojni pažnje i razmišljanja. „Bolest što rastrgnuta je kao praznoverje". „Možda su dragocene stvari kad ih ne znamo". „U grlu noći koja nikada ne zna kom danu da pripada". „Dok je bura objašnjavala duše ludaka".

To su stihovi na početku jednog života, ali nisu početnički.

22-V

Čini se da ništa nije tako prolazno kao ona karikatura koja je proistekla iz dnevnog, najaktuelnijeg događaja, i to samo zato što se veruje da se ono što se naziva dnevnim i najbrže zaboravlja. Pa ipak, kada se u karikaturi nađe ono što putem dnevnog događaja objašnjava jedno vreme, klimu tog vremena, to takvoj karikaturi obezbeđuje trajanje i spasava je od efemernosti.

Pjer, čiju sedamdesetogodišnjicu života prigodnim napisima obeležavaju svi naši listovi, obezbedio je sebi i priznanje i slavu ne samo duhovitim crtežom niti pak pronalaženjem smešnog u onim životnim manifestacijama koje se smatraju uvek aktuelnim, nego svesnim angažovanjem na strani progresa. Moglo bi se čak reći da njegov crtež nije uvek duhovit, da je u težnji da bude što jednostavniji i prihvatljiviji ponekad svoju karikaturu pojednostavio, ali da je bio i ostao dosledan, satiričar onda kada je to bilo najpotrebnije, i hrabar onda kada je to bila najveća vrlina.

Svakako, mi danas Pjeru ne ukazujemo dužno poštovanje samo zato što je vreme potvrdilo da je on bio u pravu, nego i stoga što je veoma mnogo doprineo da živimo u vremenu koje je za svagda odeljeno od nepravde. I, ako se, kad je u pitanju svako veliko umetničko delo ne može tačno da odredi ni precizno da izmeri koliko je uloga tog dela u opštem progresu, kad govorimo o Pjerovom delu moramo reći da je ta uloga veća nego ijednog umetnika čija je delatnost, u određenom periodu, bila vezana isključivo za novine. Sigurno da nije mali broj onih ravnodušnih koje je Pjer, preko svojih karikatura, preveo na onu stranu gde su se nalazili privrženici progresa. A to je više nego za jedan život sa kojim se može biti zadovoljan.

27-V

Verovatno je da je svaki samoubica i potencijalni ubica.

Tek posle trećeg pokušaja, u istom danu, kako to beleže novine, jedan čovek je uspeo da sebi oduzme život. Ta upornost samo potvrđuje njegovu rešenost da istraje u nameri koja nikada ne potiče iz humanih pobuda, sem kad je u pitanju teški bolesnik, onaj neizlečivi, koji samoubistvom oslobađa muka i sebe i najbližu okolinu.

Akt samoubistva uvek je i akt osvete prema nekome, najmanje prema dvojici ljudi, jer se protiv jednog čovek može da bori. I taj akt osvete je u samoubistvu, čini se, dominantniji od svega ostalog, od kukavičluka naprimer, s čim se samoubistvo često i pogrešno poistovećuje. Pitanje je samo koliko takva osveta ima svrhe, koliko je opravdana. I nema li u tome neke sličnosti sa željom deteta da umre da bi se zbog nečega osvetilo roditeljima, gledajući u mašti kako roditelji plaču nad njegovim grobom. Tek, svejedno, kada se neko odluči na samoubistvo onda su to razlozi mnogo dublji nego što se mogu zamisliti, i mnogo ozbiljniji nego što izgleda kada se analizira samoubicin život i pronalaze motivi koji su ga naveli na taj korak.

Pretpostavlja se da se svaki samoubica, ako mu se priđe u pravo vreme može odvratiti od namere da zauvek zalupi vrata za sobom. Retki su oni koji ostaju uporni. Onaj ko posle dva neuspela pokušaja u roku od nekoliko sati ipak izvrši samoubistvo, nije samo želeo da pobegne iz života. Njegova bolest je neizlečiva. Njegova želja da se sveti jednaka je najtežoj bolesti.

Dragoslav GRBIĆ

KRITIKA

ROMAN O AUTOPUTU

(Ivan Ivanji: „Ušće koje tražimo", „Mlado pokolenje", Beograd, 1960)

„Jedna poduža priča sa Autoputa" — tako je Ivan Ivanji u podnaslovu obeležio svoju najnoviju knjigu „Ušće koje tražimo". On je na taj način verovatno hteo da predupredi nagađanja oko toga da li je njegova knjiga roman ili nije roman. Ta skromnost, ta opreznost unapred bila je, mislim, izlišna. Pre nekoliko godina, kad se pojavila Ivanjijeva knjiga „Čoveka nisu ubili", takođe se raspravljalo da li je to roman ili hronika, ali to delu nije ni pomoglo ni odmoglo: dobra knjiga ostaje dobra knjiga bez obzira na spoljašnje oznake i odredbe. Pa tako i ovoga puta, uprkos autorovom upozorenju da je pred nama „jedna poduža priča", bićemo slobodni da je nazovemo romanom, jer „Ušće koje tražimo" to doista jeste. Pitanje je, razume se, kakav je i koliko je vredan taj roman. Jedino što je u njemu van ikakvog spora to je da je on „sa Autoputa". A to i nije tako malo, ni beznačajno.

Sa nešto zlovolje i nestrpljenja „Ušće koje tražimo" moglo bi se ne sa velikim naporom odbaciti, skinuti s dnevnog reda. Međutim, trebalo bi za trenutak zaboraviti najvažnije — umetnički kvalitet — i, ma koliko to izgledalo neuputno, reći, istaći, naglasiti značaj i potrebu i neophodnost proznih teksto va kao što je Ivanjijev roman. Neprekidno se govori o gradskoj, urbanizovanoj svesti i psihologiji, i to savremenoj, i to današnjoj, i to našoj, ali je malo gde taj fenomen pripovedački realizovan. Problemi omladine, industrijske izgradnje i izgradnje uopšte, seoska problematika, sudaranje, pretapanje gradskog i seoskog elementa — sve su to teme kojima će pripovedači kadtad morati da posvete pažnju. Ukoliko neko zakorači ranije treba ga, a ko ništa drugo, bar ohrabriti da nastavi. Jer romana kao što je Ivanjijev ima samo nekoliko, i to može da jedva nešto boljih, a u svakom slučaju znatno slabijih. Ako knjige o omladinskim radnim akcijama, o industriji i drugim aktuelnim, savremenim, socijalističkim temama ne budemo pisali strepeći stalno od frazerstva i novog, adekvatnog pri povedačkog tona i ritma koji treba pronaći — nećemo nikad ništa učiniti. Pisci moraju da počnu, da se usude, da se odvaže, a kritičari da to objektivno i, ako treba, strogo razmotre. Život ima svoje zakone i razloge, a literatura svoje, i to ponekad neumoljivije i mnogo surovije.

„Bezbroj se sudbina kretalo ovim pravcem od pamtiveka do danas, a mnogo je života i odavde pošlo u susret svojoj budućnosti".

To je poslednja, zaključna rečenica Ivanjijevog romana o Autoputu, o cesti koja je bila kao jedna rečenica dugačka osamdeset kilometara, „napisana odlučnim rukopisom, asfaltom i betonom", na kojoj je čovek mogao da nađe „čitave romane, legende i povesti". Nešto od toga našao je i Ivan Ivanji: nekadašnji skojevac i partizan Jaša dolazi na Autoput da bi zaboravio na svoj nesrećan brak i razvod, i tu se susreće i potom ženi sa Mirom, koja je opisana pomalo kao lepotica, pomalo kao (kaže se u romanu) „faćkalica", a u svakom slučaju kao čeljade koje želi da po stane bolje; pa je tu Marijana, maturantkinja, željna da upozna život ili ljubav ili već nešto slično tome, a iznenadno susreće rođenog brata koji je u ratu bio nestao; pa je tu zatim još nekoliko ljudi, pretežno mlađih, čiji se životi na Autoputu, u naselju negde u Sloveniji 1958, komplikuju, menjaju, preobražavaju. I sve se uglavnom završava kako najbolje može biti.

Ivan Ivanji je pisac koji ima smelosti i sluha za savremenost. I, potom, Ivan Ivanji je pisac koji ume da sačini priču, romansijersku konstrukciju, i da je izvede, da je ispripoveda prilično vešto, lako i zabavno. To bi, naikraće, bilo sve što bi se pozitivno moglo reći povodom jednog umetnički bledog i slabog dela kao što je roman „Ušće koje tražimo".

Ova je proza izrazit primer „primenjene književnosti" (kao što postoji takozvana primenjena umetnost). Iako nije htela da bude konformistička, iako nije lažna, iako u njoj ima i stvarnih, istinskih životnih kretanja i damara, nemogućno je savladati, otstraniti prvobitni utisak o metodu ilustrativnosti kojim je ovaj roman napisan: pisac je hteo da pruži od svega pomalo, od svačeg ponešto, i da svoja zapažanja iz beležnice sa Autoputa primeni, razradi u obliku jedne prilično ovlašne i jednosmerne romansijerske šeme. Nije to bila izuzetnost, silina zbivanja koja je tražila i nametala pripovedačko oblikovanje nego odveć sračunata i pro vidna konstrukcija raznovrsnih, raz nobojnih mozaičnih detalja koji bi trebalo da stvore sliku jednog dobro znanog i dragog a ipak nedovoljno poznatog i proniknutog života.

Nešto je piscu nedostajalo, — ali šta? Tajna ne izgleda neobjašnjiva: otkrio ju je na jednom mestu u romanu sam autor. On piše o omladincima: „Kao što su se ljubili, tako su došli i na Autoput. Očevi su im se tukli sa kraljevim žandarmima. S kim će oni? Sa stenama, sa crvenim stenama". I odmah zatim ono najvažnije: „Šteta samo što je sve to toliko nedramatično za opis". Dakle, to je posredi!

Nedramatičnost. Ivan Ivanji je utvrdio, eto, požalio se da na Autoputu za romanopisca nema dramatičnosti, i mislim da mi ne treba da se sad s njim sporimo ima li je zaista ili nema. Pogledajmo stoga kakvu je dramatičnost on stvorio. Doduše, priznao je: ako nešto posta ne dramatično — „to nije više ono što bi se moglo nazvati tipičnim". I najzad, šta je to kod njega dramatično i šta tipično?

Marijana, maturantkinja koja, kao uostalom i mnogi maturanti i maturantkinje (i ne samo oni), i zna i ne zna šta želi i šta hoće, srela je Milana, svideo joj se (ona je izbirljiva), potom ljubav u stilu: „...meni si ti prvi", pa odlazak, bekstvo iz brigade, noću, po kiši, pa hotel. I na kraju jedno pismo (uvek u ovakvim slučajevima mora da se pojavi nekakvo fatalno pismo!) razjašnjava da su Milan i Marijana ustvari brat i sestra. Stručnjaci bi za to rekli: rodoskvrnuće. Incest. Naravno, ne pada nam na kraj pameti da se sad zgražavamo i onesvešćujemo od čuda što se tako nešto (budiboksnama) događa. Iz jednostavnog razloga što je ta epizoda, iako treba da bude jedan od najjačih dramatskih punktova u romanu, sasvim nedramatična, proizvoljna, neuverljiva; eventualna dramatičnost nije dobro raščlanjena, pa nije mogla da bude ni iskorišćena. A o tipičnosti, naravno, da i ne govorimo.

Takav je otprilike ceo roman: ca ruje površnost, visokoparnost, naivnost; brigadisti plaču zbog pogrešno datih procenata; neki piju, neki kradu, neki se tuku; neubedljivost, konstrukcija i feljtonizam iz prve ruke. Iako ima smisla da podesi, da ispreplete i poveže izvesne prelomne, pa reklo bi se čak i sudbonosne životne okolnosti (što nije neznatna sposobnost), Ivan Ivanji nije mogao u ovom romanu da to učini bez sentimentalnosti i sladunjavosti, što po nekim osobenostima i motivima potseća na pojedina dela socijalne i pseudosocijalne literature — o siromašnim daktilografkinjama, posrnulim devojkama koje i pored mnogih iskušenja izlaze na put vrline, i drugim sličnim stvorenjima, mada se Ivanji, verbalno, deklarativno, trudio da pokaže duh i smisao novih ljudskih odnosa u socijalizmu, kao i sukobe oko toga, kao i teškoće i protivrečnosti koje neprestano iskrsavaju. Očigledno, mamile su ga dubine, ali on je uporno ostajao na površini.

Ta površnost i sladunjavost omeli su pisca da do kraja vidi i sagleda takav jedan poseban, kompleksan život kao što je život omladine na Autoputu. Umesto da izvesne istine i činjenice koliko-toliko analizira, razloži u tekstu, narativno, bilo u odnosima naznačenih ličnosti, Ivanji je uradio najlakše što je mogao — raspravljao je o njima u dijalozima — i uradio je to na nedopustivo vulgaran i antiliteraran način. Pogledajte, naprimer, ove dijaloge i prosudite sami: „Ako kažeš da sam zgodan... Ti ne misliš da se udaš za čoveka kome češ se prvi put dati?" „Nisam razmišljala o tome. Sigurno neću postavljati uslove". „Pa zašto ne bi uzela mene, ja mogu da ti budem prvi, ne?" I tako dalje. Nisu u pitanju elementi koji bi podigli prašinu ili napraviti skandal — ovaj pisac se, po svemu sudeći, toga uopšte brižno klonio i čuvao — već samo pojedinosti, ali ne malobrojne, i dovoljne da pokažu triumf neukusa i nižeg književnog reda.

Mogli bi se spomenuti i neki drugi nedostaci Ivanjijevog romana: izvesna „pasulj-filozofija" („Kažu — prosto kao pasulj. A pasulj uopšte nije tako prosta stvar"), nedovršenost likova, neduhovitost humora, jezičko-stilska suvoća koja se donekle iskupljuje hitrinom i ne zamornošću lakog reporterskog pri povedanja. U celini uzevši, roman „Ušće koje tražimo" je prilično spretna književno-žurnalistička, ali umetnički neuspela improvizacija o ljudima i fenomenu Autoputa. Novost i vrednost teme može samo da nas nagna da se delom pozabavimo, ali nikako da nas spreči da ga vidimo onakvim kakvo ono zaista jeste.

Miloš I. BANDIĆ

BRANKO ŠOTRA: PANJ

GLAS TREĆEGA

(Pesme Nikole Drenovca, „Nolit", Beograd, 1960)

Ograničivši svoje interesovanje u ovoj zbirci na male, svakodnevne stvari, na uobičajena, dnevna doživljavanja, Nikola Drenovac je sav svoj napor usmerio da što preciznije odredi stav prema tim predmetima i da ga verno interpretira. To je njegovim stihovima dalo boju koju karakteriše početak pesme Glas treći:

„Dosegni tu visinu dosegni tu visinu
al' dokrajči životinju u sebi satri
strah što roni u duha tvoga dubinu
nastupaj protiv bolesnog sna u vatri".

Odričući se tako sna za ljubav najsvakodnevnije realnosti, pesnik ostaje u granicama dobro poznatih lirskih situacija, ne uspevši da u potpunosti dosegne visinu koja ga je mamila.

Sastavljena od pet ciklusa, ova zbirka donosi nekoliko različitih vidova Drenovčeve poezije, po vred nosti prilično neujednačenih. Iskrenošću i neposrednošću lirskih doživljaja izdvaja se ciklus Između tebe i mene.

Više nego u ostalim delovima zbirke pesnik uspeva da dâ određeniji i čvršći oblik tom nemiru, da ga uklopi u stihove koji nagoveštavaju izvesnu trajnost.

Ostali ciklusi pokazuju iste težnje pesnikove, kazane sa nejednakim uspehom. Ponegde Drenovac postaje samo registrator socijalnih problema (ciklus Senke Harlema), interpretirajući ih bez osobite invencije, sa primetnim patosom, koncentrišući sav svoj napor na prenaglašene poente. U ciklusu Prohladna šuma, neujednačenom po vrednosti, ali interesantnom po problemima koje postavlja, pesnik se ponovo vraća svom intimnom, malom sve tu bola i prolaznosti kome prilazi sa neobičnom otvorenošću i familiarnošću. Takav stav donosi nekoliko zanimljivih i, u okvirima ove zbirke, uspelijih rešenja (pesme Obala uzalud čeka, Izađi iz šipražja itd.) ali i ovaj ciklus ostaje zatvoren u krugu koji je autor ocrtao svojom tematikom i pesničkim postupkom, već poznatim u našoj poeziji.

Ova zbirka ne donosi ništa novo i naročito značajno ni za našu liriku, ni za stvaralaštvo Nikole Drenovca, ali to ne znači da u njoj nema uspelih pesama i fragmenata koji svojom iskrenošću i toplinom zaslužuju pažnju čitalaca. Iako neujednačena i sentimentalno intonirana, ova zbirka će zahvaljujući pomenutim osobinama naći svoje mesto u našoj najnovijoj poetskoj produkciji.

Ivan ŠOP

Lojze KRAKAR

Petnajst let po vojni

Stari so petnajst let
in nič ne vedo o vojni,
o zveri, ki je poginjala
pred pragom njihovih vrat v svet.
Čez pet let jih bodo imeli dvajset
in v njihove roke, prepolne mišic,
jim bomo izročali puške.
O, ko bili bi resnični junaki
in bi premagali v sebi zver,
rojeno na isti dan kot oni,
zver, ki počasi dorašča v ljudeh
in vsakih toliko let
zarjove čez ta ubogi svet,
da ga skorajda vrže s tečajev.

Ustanavljam

Ustanavljam klub potujočih pesnikov
nekonformistov.
Oznanjali bomo, da je pesnik delavec,
ne pa pijanec in sifilitik,
da verzov ne piše nam sveti duh,
ampak sami in včasih s težavo
in da bi nas končno že vendar lahko
izenačili vsaj z obrtniki.
Spali bomo pod kozolci,
ker za pesnike niso predvidene dnevnice.
za denar bomo imeli figovo listje,
da nas ne bodo preganjali davkarji
in umirali bomo brez pokojnin,
skromno kot mravlje,
v veselje Društva slovenskih književnikov.

Poetika

Pisati pesmice, to je tako,
kot bi zalival z dišečo vodó
gnojnico, da bo dehtela.
Od vode dišeče ne raste krompir,
od vode dišeče ne raste proso,
le včasih zvečer odišavi se z njo
kaka punčka in kak kavalir.
A svet potrebuje proso in krompir
in dosti mesa... in prav malo srca
in skorajda nič tistih naših besed
za ljubezen zvečer.

Smrt

Prišla bo tako kakor bridka novica
v najslajšem trenutku življenja.
Prišla bo tako, kot bi kdo te prebudil
iz spanja z najdražjo ljubico,
zbudila te bo kakor glas telefona
v najglobji uri popolnoči —
in niti zakleti ne bo se več dalo
in niti za žalost ne boš imel časa
in niti več zbogom ne mogel boš reči —
o, ljubica draga, ti gola zvodnica
z imenom Življenje,
storiva tako, kot sta Adam in Eva,
edina svetnika
iz raja na zemlji!

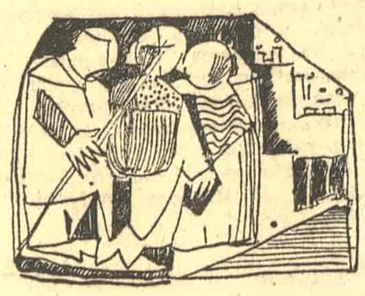

Između konvencije i novih putokaza

(Mira Alečković: „Noć ova poslednja", „Nolit", Beograd, 1960)

Kada sam prvi put pisao o poeziji Mire Alečković, a to je bilo povodom njene zbirke „Tragovi bez stopa" — u jednom ishitrenom prikazu nisam ostavio ni jedne jedine reči hvale za ono što sam u njoj pročitao. Danas, kada se ispred mene nalazi knjiga „Noć ova poslednja" — nemam razloga da opravdavam svoje pisanje o jednoj od ranijih zbirki Mire Alečković; ako ima mesta nekom izvinjenju pesnikinji, koja je po svojim osnovnim preokupacijama i oblikovanjima sebi ostala nedvosmisleno dosledna, onda neka to izvinjenje bude sada rečeno, pre svega zbog jetke i pamfletske bezobzirnosti moga teksta o zbirci „Tragovi bez stopa", ali ne i zbog negativnog suda koji je bio deo jednog uistinu opravdanog negodovanja protiv napuklosti mnogog našeg pevanja koje se nije izdiglo iznad konvencionalnih i manirističkih oblikovanja, oblikovanja koja su van tragičnih, dubokih, misaonih poetskih saznanja savremenog sveta.

Ove napomene čine mi se neophodne upravo u ovom trenutku kada je knjiga „Noć ova poslednja" vidna potvrda da je pesnikinja Mira Alečković učinila ne samo jedan korak napred u procesu definitivnijeg formiranja svoga poetskog lika već i da je usvajanjem mnoge neophodne poetske inovacije u zanatskom smislu ostvarila sonorniju zvučnost svoga stiha i ubedljiviju voluminoznost celine pesme.

Osim poetskih svetova Mire Alečković, međutim, nije veći nati je složeniji. Ako je u ove pesme unela mnoge neophodne zanatsko-tehničke korekcije, ne vezujući svoj stih za težnju ka ostvarivanju formalne zvučnosti pesme, ako je svakom svojom pesmom afirmisala jedan nepatvoreno iskren svet humanističkih stavova u odnosu na život — ona, ipak, svoje preokupacije čitaocu nije prezentirala kao izdvojene od isutnjene rezignacije:

„Svi smo mi trkači koji bi pred kraj trke odustali
jer znaju da ih na cilju čeka nepovrat,
mravuljanje gomile nije nikakva uteha
kad znaš da te niko više ne može iz jame izvući
ni verni pas nade ti ne može biti uteha"

No da se ne bi pretpostavilo da se ovde radi o literarnoj negaciji osećanja tuge, umora, rezignacije, — nedvosmisleno jasno treba istaći da je deklarativan ton poetskih oblikovanja Mire Alečković van opštijih i dubljih sadržaja, kao stvarna negacija težnje da se poetskom deklaracijom istakne ideja pesme kao celine koja treba da sugerira jedno osećanje ili misao.

Upravo zato pesnička reč Mire Alečković i onda kad nam je po svojoj humanističkoj suštini bliska i draga, kada je osećamo kao njenu poruku našem vremenu punom čudesnog spleta nesrazmernih odnosa savremenog humanizma i antihumanizma — ipak nije dovoljno moćna da savlada sve one otpore koji je odvajaju od suštine.

Mira Alečković je potpuna žena u svojoj težnji da ostvari poetsko popravljanje sveta na osnovi jednog nesumnjivog i neposredno izvornog nadahnuća. Ali nadahnuće jednom konkretnom, zaista velikom ili naizgled malom ljudskom dramom — van svake sumnje još nije dovoljan uslov da pesnik inspirisan beskrajnim vidovima ljudske tuge bude i dovoljno moćan da poetsko-spekulativnim uopštavanjem ljudsku dramu i poetski transponuje u izraz opšteovečanske, egzistencijalno važne problematike a ne samo u fragmenat koji ne može da bude drugo nego fragmenat, čak ako mu pristaju i svi pozitivni atributi vladanja književnim izrazom.

Mira Alečković je mnogo sugestivnija kada se dotiče najdubljih intima žene koja voli, koja sumnja, koja rađa i traje u traganju — da bi živela, koja oseća da su joj mnogi vidovi života ostali prekraćeni a da je kroz njih mogla da prođe, udarana snagom uhodanosti dosade, pored oluje otpornih konvencija življenja u miru i redu i fiktivnoj građanskoj sreći. Tu, u ovim stihovima ljubavi i traganja za nečim što je ljudsko, ljudskije od onoga što posedujemo ili ne posedujemo sa oporim saznanjem da je traganje jalovo, ali vrlo nepresušno i stalno — Mira Alečković je dala izraz svojih mogućnosti.

Pesme „Oprostite meni trput ubijenom" i „Poruka bezdete onima koji hoće da uguše Alisu u zemlji čuda", čini mi se da odlično mogu da ilustruju mogućnosti Mire Alečković. Bajka i drama intenzivnog osećanja osamljenosti, poruka o uzaludnosti i gloj beznadežnosti nasilnih smrti, očaj i mir pred očajem, želja za davanjem novog života i nepovratno gubljenje mogućnosti ispunjenja jedne stalno uzbudljive ljudske funkcije, svi ti elementi u kontrapunktskoj i bliskoj vezi i u neprekidnom lancu suočavanja, svi ti duboko orkestrirani zvuci ovih pesama — otkrivaju putokaze onih pesničkih dometa koji se od Mire Alečković mogu da očekuju i koje ćemo od nje dobiti, pre sve ga uz uslove njenih odgovora na pitanja o dubljim i složenijim, apsolutno modernim i oporim vidovima savremene pesničke osećajnosti koja se emancipuje od onoga što ponekad zazvuči kad kazano i kao ispevano, iako nije nigde zapisano.

MIRA ALEČKOVIĆ

A Mira Alečković poseduje moć prodora u više regione pesničke meditacije o svetu i moć likvidiranja svega nalik na konvenciju i na kompromis u ime poetičnosti, nalik na manirizam i proznu deskripciju. Mnogi stih ove zbirke — tu njenu moć svedoči.

Branko PEIĆ

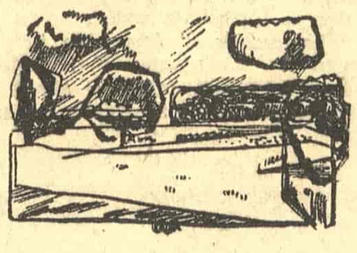

Savremeni vid istoriskog romana

(Mika Valtari: „Lutalica", „Otokar Keršovani", Rijeka, 1960)

U literaturi našeg vremena istoriski roman, kao izdiferenciran literaran rod, nema onaj značaj koji je imao u prošlom veku. Time mislim na dela koja su, kao proizvod nacionalnog romantizma sa elementima fantastičkog i avanturističkog i tendencijom buđenja nacionalne svesti, bila tako rado čitana. Značajne i zanimljive istoriske epohe i u naše doba privlače pisce, ali im oni, u skladu sa promenama u literaturi, pri laze na nov način i sa većim pretenzijama. Istoriski romani postali su mnogo kompleksnija dela, bilo da je reč o gledanju na istoriski sadržaj iz filozofskog aspekta kao u slučaju A. Tolstoja i D. Mereškovskog, (bez obzira što je prvi u tradiciji ruskog realističkog romana i pozitivist, a drugi u okvirima ruske religiozno filozofske misli XIX veka i mistifikator), ili o projektovanju modernih ideja na prošlost i korišćenju psiholoških iskustava u njenom objašnjavanju, kao kod R. Grejvsa i T. Mana (mada su njhovi istoriski romani pre odnos prema mitu i legendi nego prema istoriji), ili, konačno, o kombinaciji istoriske fakture sa izvesnom filozofijom morala koju susrećemo u romanima kolektiva H. Laksnesa i M. Valtarija.

Sa malim izuzecima humanizam je karakteristika zajednička romanima svih ovih autora — u istoriskom opusu savremenog finskog pisca Mike Valtarija humanizam je idejna osnova i glavna preokupacija. „Po svojoj prirodi nisam ni propovednik ni borac. Ako i postoji neki program ili tenden-

Nastavak na 4 strani

Nastavak sa 3 strane

cija koji bi se mogli naći među redovima mojih knjiga onda je to: individualna sloboda, humanost, tolerancija".

U okviru istoriskog perioda koji obuhvataju njegovi romani, od antičke civilizacije do početka dekadencije otomanskog carstva, roman „Lutalica" pretstavlja grandioznu fresku, sačinjenu od bogato izvariranih slika složenih istoriskih zbivanja između Istoka i Zapada u vreme Sulejmana II i Karla V. U taj šaroliki svet oko Zlatnog Roga i Beča, vođen slučajem upada Finac Mikael Karvajalka, pretvara se u Mihajla el-Hakima i postaje učesnik dvorskih intriga koje su često menjale tok istorije. Njegov život i priključenija koji se kreću linijom kruga, od hodočasnika, preko najvažnijeg vezirovog tajnog pomoćnika, do derviša, pretstavljaju, zapravo, prividnu fabulu ovog romana koji otkriva piščeva shvatanja istorije i istoriskih veličina, u velikoj meri srodna Volterovim, izraženim u „Kandidu". Slično Volteru Valtari veruje da jedino slučaj vlada svetom izuzev u retkim epohama kada nekoliko izuzetnih ljudi nameće svoje želje i uzrokuje procvat ili dekadenciju jedne civilizacije. Moćan čovek je zbog svoje moći često usamljen i resigniran, a običan čovek je u beskonačnom tkanju istorije samo nit. Pred smrću, tom večitom preprekom za ljudska pregnuća, obojica su jednako beznačajni. Kao i Volter Valtari veruje u progres i srećnu budućnost čovečanstva, a njegova poruka da treba živeti životom običnog čoveka za koji je potrebno najviše snage i sposobnosti neodoljivo asocira na Volterovu poruku „treba obrađivati svoj vrt".

Sem plediranja za slobodu čovekove ličnosti i objektivnog pristupanja istoriskim događajima sa podjednakim razumevanjem i simpatijama za sve narode, metod izražavanja humanizma i tolerancije u romanu M. Valtarija nosi jednu originalnost. Sve narode on identifikuje u zajedničkim manifestacijama zla: u hipokriziji, u dogmatičnosti, u nemoralnim delima, u smrti.

Materijalnu i duhovnu kulturu minulih vekova Valtari oživljava uz pomoć snažne erudicije, bogate imaginacije i plastično ostvarenih tipičnih likova, a celo njegovo delo protkano je nepretenciozno, ali veoma suptilno, negacijom svake dogmatičnosti i deklarativnosti i filozofijom čiji je lajt-motiv: „Istina je najgora glupost jer samo maloumnik misli da je pronašao pravu istinu."

Bogdan A. POPOVIĆ

IZ SLOVENAČKE LITERATURE U POZORIŠTU

Mestno gledališče (Gradsko pozorište) u Ljubljani pokrenulo je nedavno jednu korisnu biblioteku (Knjižnica Mestnega gledališča), u kojoj pored dramatskih dela izlaze članci i uspomene istaknutih glumaca i teoretske rasprave o problemima savremenog teatra. Zahvaljujući uspešnoj inicijativi urednika ove biblioteke, dramaturga Dušana Moravca, izišlo je nekoliko interesantnih knjiga koje bi možda dulje vremena čekale da nađu izdavača, ako se ne bi pokrenula ova specijalna biblioteka.

Kao sedma knjiga „Knjižnice Mestnega gledališča" pojavila se nedavno zbirka „dramaturških fragmenata" poznatog dramskog pisca i naučnog radnika dr. Bratka Krefta „Poslanstvo slovenskega gledališča". Pored uvoda u kome autor iznosi svoje poglede na pozorište i njegovo značenje za slovenačku kulturu, ona sadrži i jedan deo lične ispovesti o putevima, kojima je Kreft prošao tražeći, kao što veli, svoje nerazdružive idole: ideju, umetnost i pozorište. U članku „Slovenački pozorišni jubilej", napisanom povodom stopedesetogodišnjice prve slovenačke drame, Linhartove „Županove Micke", Kreft je snažnim crtama okarakterisao veliki događaj u kulturnoj istoriji slovenačkog naroda, rođenje njegove dramatske literature i početak pozorišta na domaćem jeziku. Literarna istorija isticala je i ranije veliko značenje Linharta za slovenački preporod, ali baš povodom spomenutog jubileja moglo je doći do punog izražaja društveno progresivno značenje ovog učenika francuskih enciklopedista. U jubilarnom prilogu dr. Krefta, napisanom znalački i s očitim zanosom, ističu se u prvom redu progresivne crte Linhartove ličnosti.

Centralno mesto u novoj knjizi Bratka Krefta zauzeo je njegov „Zapisek o Hamletu". Naslov je suviše skroman; ustvari je to najopsežnija slovenačka studija o Šekspirovoj tragediji i njeno značenje, obzirom na nove poglede i sopstvena dramaturška iskustva, kao i obzirom na celokupni šekspirološki rad dr. Krefta, prevazilazi mnogo obimniju studiju hrvatskog pisca Nehajeva. Treći tekst u ovoj knjizi je govor koji je pisac održao na osnivačkoj skupštini Udruženja slovenačkih pozorišnih umetnika: „Poslanstvo slovenskega gledališča". Misija pozorišta u kulturnom razvitku jednog malog naroda — to nije samo prigodna tema nego upravo programatska ispovest jednog književnog i naučnog radnika koji je uložio svoj talenat u pozorište, nastavljajući svojim uspelim dramama stogodišnju tradiciju od Linharta do Cankara.

Svi ovi prilozi, iako možda pretstavljaju samo fragmente jedne velike knjige u kojoj bi dr. Kreft trebalo da iznese rezultate svoih proučavanja i svoja dugogodišnja iskustva u pozorišnom radu, ipak su više nego fragmenti; zaista bismo želeli da iziđe što više knjiga koje bi i sadržajem i formom bile

BRATKO KREFT

toliko značajne, kao što je Kreftovo „Poslanstvo slovenskega gledališča".

Gotovo istodobno u istoj biblioteci objavljena je knjiga Franceta Dobrovoljca „Bibliografija literature o Cankarjevi dramatiki". Dobrovoljec je poznat kao vrlo savestan bibliograf i posebno kao dobar poznavalac Cankarevog života i rada, o čemu svedoči i jedna biografska studija koju je izdao pre nekoliko godina. Spremajući celokupnu bibliografiju o Cankaru, on je izdvojio iz nje sve što se tiče njegovog dramatskog dela i dao sav taj materijal, skupljen sa velikom akribijom, u naučno pouzdanom a ujedno i preglednom obliku. Zabeleženi su i svi inostrani odjeci Cankarevog dramatskog stvaralaštva. Svakako jedna značajna bibliografska edicija.

B. B.

HRONOLOGIJA ŠPANSKE DRAME

Krajem devetnaestog veka španско se pozorište našlo u dubokoj krizi. Svojim snažnim dramama ispunjavao je to razdoblje Ećegaraj, pisac koji je doprineo da se špansko pozorište održi na nogama. Njegova drama „Veliki Galeot" oličavala je celu jednu epohu. Godine 1905 on je dobio Nobelovu nagradu. Poznat kao matematičar i finansiski stručnjak on je 1872 osnovao Špansku banku. Njegova dela su vrlo raznovrsna i mahom se odlikuju karakterističnim nazivima: „Smrt na usnama", Sukob dveju dužnosti", „Veseo život i tužna smrt", „Mrlja koja čisti", „Ludost ili svetost", koji označavaju njihovu suštinu, moralnu i sentimentalnu, koja je, u nekim delima, genijalna.

Iz ove epohe možemo se setiti Euhenija Seljesa, učenika Ećegaraja, i člana Španske akademije, čija su dela bila popularnija od dela njegovog učitelja i Katalonca Filin-i-Kodine koji je na kastiljanskom jeziku napisao neka od svojih čuvenih dela: „Marija del Karmen", „La Dolores" i „Lepotica". Takođe treba istaći Viktora Valagera koji je pisao istoriske drame: „Don Huan de Seraljonga", „Huan de Padilja" i druge istog karaktera. Breton de los Ereros, stalni sekretar Španske akademije, pisao je drame u kojima je dijalog bio zabavan i veoma ironičan: „Bračna škola", „Marsela ili koja od njih tri" itd. Ventura de la Vega piše istoriske drame kao „Don Fernando de Antekera", „Smrt Cezara". Njegovo najznačajnije delo jeste drama „Svetski čovek" u kojoj se postavlja problem neuspelog braka. Drugi autor iz toga doba jeste Lopes de Ajala, Andalužanin, čija su dela „Državnik", „Kazna i oproštaj", „Stakleni krov", „Novi don Huan" imala izvesnog odjeka. Kao pisac tragedija isticao se Tamajo-i-Baus delima kao što je „Virhinija" a pisao je i komedije: „Grudva snega", „Ono što je pozitivno", „Nova drama". Njegovo delo „Pitanje časti" inspirisano je životom čuvenog glumca Jorika koji prima od Šekspira jedan manuskript koji ga oduševi. On ne misli da ga njegova žena Alisija vara sa njegovim prijateljem Edmonom. A kako je zanesen igranjem Šekspirovog junaka izlazi da je ta uloga identična sa onim što se dešava između njegove žene i njegovog prijatelja: oni beže.

Kao prvi obnovitalj španskog pozorišta stoji Hasinto Benavente. Rođen u Madridu 1866 on je za svoje delo, a ono je bilo isključivo posvećeno teatru, dobio 1922 godine Nobelovu nagradu. Njegovo delo je mnogovrsno i složeno. U njemu ima uticaja klasičnog španskog pozorišta, engleskog elizabetinskog teatra i Ibzena, ali je ono duboko kritički opredeljeno. Ono je, pre svega, upereno protiv aristokratije i krupne buržoazije. Tu spadaju dela kao što su: „Poznate ličnosti", „Hrana za zveri", „Jesenje ruže", „Hermelinovo polje", „Sveta Rusija" itd. Ali iz njegovog obimnog dela treba istaći na prvom mestu dramu „Stvoreni interesi" delo koje je, po mišljenju mnogih, najbolje što je dao Hasinto Benavente. To je prava društvena satira koja ima svoj nastavak u drami „Veseo i lakoveran grad". Prava drama jeste „Gospođa gazdarica", delo iz seoskog života u kome se studira psihologija žene. Nastavak toga dela jeste „La Malkerida". Iz istog ambijenta je drama „Subotnje veče".

Benavente je često bio kritikovan što su njegovi najizgrađeniji karakteri bile žene — stvar neuobičajena u španskom teatru. Međutim, njegov dijalog je ironičan i fin, suptilan, slikovit. Publiku je češće zanimalo ono što se govorilo na sceni od onoga što se dešavalo na pozornici. Svaka njegova ličnost prikazuje nešto više od jedne određene ličnosti. Ona je simbol neke ideje, nekog izraza, nečeg što pretstavlja mit o kakvom običaju, društvu ili društvenoj klasi. Njegov je humor često zloban i ciničan. On je često govorio: „Ja ne želim da stvaram komedije za publiku već publiku za moje komedije". Bežeći od publike on je postajao popularniji. Paradoksalnost njegovog dela ne može biti veća.

Nastavak na 8 strani

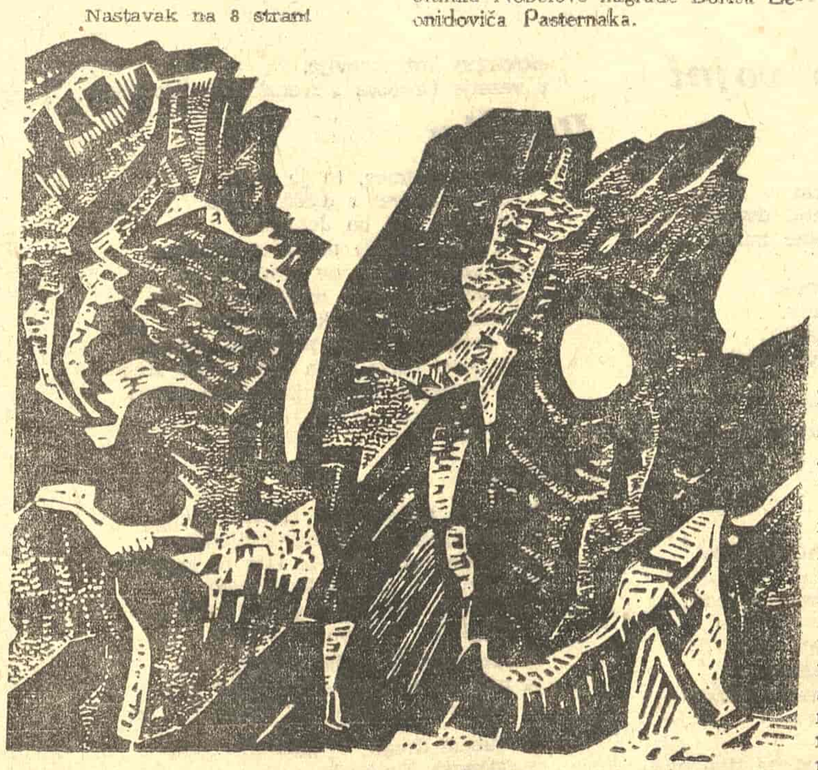

BRANKO ŠOTRA: STENE

SAURA: KOMPOZICIJA

INOSTRANE TEME

RUŽNO PAČE U SVETU LABUDOVA REVOLUCIJE

(Povodom smrti Jurija Olješe)

Bio je od onih koje „stvari nisu volele". U pamćenju su se sačuvale reči jednog njegovog junaka: „Nameštaj pokušava da zbija sa mnom pakosne šale. Jedanput me je neki politirani ugao ugrizao, u pravom smislu ove reči. S pokrivačem uvek imam neprilika. Supa koju mi donesu nikako da se ohladi. Ako neka sitnica — metalan novac ili dugme okovratnika — padne sa stola, obično se otkotrlja pod teški nameštaj. Onda pužem po podu i, kad dignem glavu, vidim kako mi se kredenac smeje". Ista ličnost je besprekorno izigrana u sjajnoj sceni na aerodromu gde se pokazalo da za nju nema mesta na svečanoj ceremoniji. Kao da se i sam pisac osećao nekako predodređeno odbačen: u njegovim delima, maksimalno autobiografskim, često se javljaju kao ravnopravni akteri neotpravljena pisma-ispovesti, intimni dnevnici, „tajne beleške", „spiskovi" mana i vrlina „onih drugih". Poznavao je Gorkog, Alekseja Tolstoja, Iljfa; drugovao s Katajevom, Bagrickim, Aleksandrom Grinom, Majakovskim; o stidljivosti u odnosima s njima saznajemo iz memoarskih beležaka, kada se u sećanju uvrežilo žaljenje što neke ozbiljne stvari nisu blagovremeno kazane.

Jurij Olješa je umro nedavno, „naprasno", kako je rečeno u saopštenju o njegovoj smrti, ali je prijateljski dodir s njegovim knjigama kod mnogih stvorio utisak da je u pitanju davno umrli pisac. U sovjetskoj književnosti blesnuo je meteorski, 1927 godine, kao autor jednog jedinog dela — romana „Zavist"; bio je to najsavremeniji roman sovjetske književnosti; u ostalim delima je pisac mnogo govorio o mladosti svojoj koja je bila i mladost ovoga veka; poslednji susret s fotografijom u crnom okviru potsetio je da je vek ipak ostareo, i da je pisac imao prava kada je pravio paleontološke ekskurzije u njegovu prošlost. Ima li mesta u novom društvu za određenu kategoriju ljudi-sanjara, mesta dostojnog njihovog duhovnog i duševnog prtljaga? — glasilo je početno pitanje ove jedine Olješine teme. U „Zavisti" odgovor je dvosmislen: osećanje zavisnosti gasi se u ravnodušnosti, „bivšim ljudima" Kavaljerovu i Ivanu Babičovu, koji su svoje shvatanje života doneli kroz prelomljenu sliku iz uličnog ogledala, najpre izmišljajući same sebe a zatim se stvarno nalazeći zajedno, ukazano je na primer oblomovske ruske prošlosti. Ali „zavera osećanja" o kojoj su obojica snevali činila se bliskom piščevom pogledu; Olješa je registrovao prednosti koje su pripale ljudima nove Rusije, ne izjašnjavajući se o njihovoj spretnosti da ih iskoriste kao povod za viteštvo duha i uzvišenost osećanja. „On izjutra peva u klozetu. Možete onda zamisliti kako je to čovek zdrav i pun životne radosti" — tako počinje roman, i čitaoca ne napušta do kraja lukava misao da će ovaj utisak o Kavaljerovljevom antipodu Andreju Babičovu biti povučen; sve u romanu kao da je podređeno ovakvoj karakteristici glavne „pozitivne" ličnosti.

Temu egoista nagoveštava shvatanje čoveka koji za sobom kao staž nema „ni robiju ni revoluciju": shvatanje generacije koja je u doba izbijanja revolucije bila dovoljno mlada da joj je morala prilaziti izdaleka. Olješa kaže: „Polje ljudskog vida prostire se u beskraj. Mi vidimo zvezdane magline. Polje vida egoista ograničeno je upravo onim pokretom ruke, koji je potreban da bi se ruka uvukla u rukav bunde". To su dva vida odnosa prema stvarima: poetski i onaj drugi. Pisac je osećao svoju pripadnost ljudima koji su sve doživljavali poetskim kategorijama. U pričama „Moj poznanik", „Lanac", „Koštica od višnje" egoist pokazuje izvanrednu privrženost novim stvarima, odlikuje se dubokim poznavanjem zahteva vre-

mena. Kasnije se pokazalo da ljudi ovog tipa umeju da prisvajaju vrednosti sveta koji je spremao zaveru osećanja: Volodja Makarov, Saša Cvibol, Štajn, Šuvalov poznaju novo značenje ljubavi i plemenitosti. Čoveka u položaju nekadašnjeg Kavaljerova napušta histerija otpora: on postaje zajedljivi, pakosni starac. Mnoge Olješine priče uokviruju trougao, mladić-egoist, oduševljeni novi čovek; mlada devojka s razvijenim smislom za ljubav; zlobni starac, pretstavnik novog „dna". Pisac se otima od svoga ostarelog i izbledelog pobunjenika, hoće da doživi drugu mladost. Olješa je zamislio čitavu dramu o piscu u vidu antiteze, koji je shvatio „sve starčeve nepravilnosti": nenapisana, ova drama se sačuvala samo u vidu uputstva za pisanje drama. Doduše, u filmskom scenariju „Ozbiljni mladić" ovaj pokušaj je oživljen u liku Griše Fokina, ali nasmejani mladić s koferom u ruci koji se trudi da voli i marševe i valcere više se nije pojavio na stranicama Olješinih priča. On ustupa mesto ideji o „prosjaku", kojoj se tako srdačno smejao Majakovski. Prosjaku kakav je ostao Kavaljerov, čekajući svoj red na zagrljaj gojazne i masne Anjičke Prokopovič; kakav je bio Kavaljerov, nađen pijan na ulici u početku romana „Zavist"; kakvim se osećao sam pisac, pošto je konstatovao svoju otuđenost i nemoćnu želju da uđe u krug.

Priča „Moj poznanik" otkriva razloge piščevog starenja: materijal iz kojeg je trebalo iskovati mesto u životu uništila je revolucija. Ružni pačići su prestali da se pretvaraju u labudove. Pisac je lišen prošlosti, trideset mu je godina; njegova sadašnjica je misao, nastojanje da se bude muđar. Motiv radosnog poznanika što pobuđuje mržnju staro je Andersenovo pitanje: odakle su se pojavili labudovi koji nikada nisu bili ružni pačići i koji veruju da je rastojanje između Evrope i Rusije samo geografsko? Olješa pominje um, koji mu je revolucija podarila umesto prošlosti. Tridesetogodišnji starac-Olješa radije se poslužio maštom, koja ga je nepogrešivo tačno vodila svetu prvobitnih opažaja.

Neke Olješine pričice samo su isečci doživljaja detinjstva u Odesi. U njima se često javlja otvor u zidu i zatim nestajanje u zemlji vizija; jedno takvo nestajanje u priči „Koštica od višnje" donelo je uverenje da će na prostoru nove građevine biti mesta za višnjevo drvo posađeno u znak neuzvraćene ljubavi. Susret sa otvorom u zidu za pisca je susret sa eliksirom večite mladosti; tako je Olješa obrazložio u čuvenom govoru na Prvom kongresu sovjetskih pisaca svoju koncepciju prosjaka-putnika kroz svet sopstvene mašte.

Gleb Struve je poredio svežinu i neposrednost Olješinog izraza sa Pasternakovim. Ističući eklektičnost u oblasti stila, sovjetski kritičari su pisca svrstali u sve pravce od simbolizma do ekspresionizma. Govorilo se o Olješinom „zapadnjaštvu", pominjani su Prust, Žirodu, pa čak i Pol Moran. Naravno, posle ovih karakteristika nije ostalo mesta za onu pravu: ovo maleno delo čeka svog strasnog istraživača. Smrt će verovatno poslužiti kao potstrek, kao što to biva. Možda će se pojaviti ideja o poštovanju bronzanog pesnika; svakako će biti i mišljenje da autor „Zavisti" ipak nije bio sledbenik tradicija koje su stvorile posleoktobarsku književnost. A pisac ovaj bio je čarobnjak reči; potsećao je na Andersena u svome bolu, plemenite misli o vrednosti ljudskog srca u romanu „Tri debeljka" srodne su bile piscu „Kraljice snega". Umetnost je shvatao kao preobražaj: ruža na kafanskom stolu postajala je blistavi grad mašte, a strašan svet Velsovih romana — stvarnost dostojna poštovanja. S pijetetom je govorio o majstorijama izmišljanja, s tugom o izumiranju plejade velikih umetnika veka. Treba pročitati njegove uspomene o Bagrickom, Grinu, Iljfu, A. Tolstoju, njegove impresije o delima Velsa, Lava Tolstoja, Turgenjeva, Puškina i Dantea, pa sagledati veličinu istinskog oduševljenja umetnošću. Ali Olješa je umeo i sam da se vine do nedostižnih obala: otkrivao je velelepne ružičnjake i parkove, koji su postajali prošlost zemlje i budućnost umetnosti. Kritičari bi mogli ispisati celu knjigu dotada neznanih metafora i poređenja, kojima je Olješa zaprepaščivao čitaoce. Olješa, za koga je glas slavujev neuporedivo brujanje zlatnih koturova, u tišini, među ljudima spremnim na razumevanje.

Prema sopstvenom priznanju ovaj pisac je pripadao onoj vrsti ljudi, koje stalno proganjaju brige pre nego što su kadri da otpočnu miran život. Brige različite: nezavršeni roman, stan koji treba dobiti, svađa s nekim koju valja likvidirati, bilo kakva sitnica koje se treba osloboditi. Kasnije se uverio da je najteže što je trebalo savladati bio — sam život. Pripravan da misli i oseća najuzvišenijim kategorijama, pisac nikada nije regulisao svoj intimni kontakt sa svakidašnjicom. Pišući o Bagrickom, upozorio je na neobične biografije Vijona, Bajrona, Poa i Rembоa: njihova određenost izmišljajem, neobičnost njihovih detalja učinile su mu se sadržinom i života poznatog sovjetskog pesnika. Trebalo je da se ovakav povod za pisanje pojavi i u njegovom slučaju pa da se čitaoci potsete da su njegova detinjasta sanjarenja o snazi, viteštvu i sabljama, tako snažno ispoljena u romanu „Tri debeljka", u pričama iz cirkuskog života, u jednoj skici čoveka na vatrogasnim lestvicama iznad svetine, pripadala istoj vrsti kao i sanjarenja njegovih velikih prethodnika.

Milivoje JOVANOVIĆ

Prilikom zaključenja lista stigla je i vest o smrti ruskog pesnika i dobitnika Nobelove nagrade Borisa Leonidoviča Pasternaka.

NAD TEK OTVORENOM KNJIGOM

Bar sami sebi moramo priznati da se uvek malo zamislimo i, ustvari, zastanemo, ustuknemo skoro, pred svakom novom knjigom koju smo uzeli u ruke s namerom da je pročitamo. Ili da je pokušamo pročitati: u svakom slučaju, ovde je važnija namera od samog čina. Naravno, nije uvek i u svakom slučaju nevažno da li smo neku knjigu samo pogledali ili prelistali ili se udubili u nju, vođeni onom nevidljivom, ali značajnom snagom i privlačnošću teksta koji je nesumnjivo jedan od kvaliteta preko kojeg se ne može prelaziti sa omalovažavanjem. Međutim, ovde će biti reči o onom uticaju i dejstvu knjige uopšte, onome uticaju na svakoga ko se nje prihvati: koji je definisan na razne načine — ali za koji je dovoljna i jedna reč: — drug. Knjiga je uvek i u svakoj prilici čovekov čutljivi, ali uticajni sagovornik, ispravljač, potstrekač na akciju ili na snove.

Knjiga, tek otvorena, u rukama onoga ko zna njenu moć i draži, ili onoga koji će tek da upozna njenu moć, privlačnost, zavodljivost, zadovoljstva koja može da pruži! Velika razlika! Onaj ko je već imao kontakta sa knjigama taj sa mnogo više opreznosti i gotovo ritualnog poštovanja otvara onu prvu stranicu — onu sa koje će poteći prema nama, prema njemu — čitaocu, onaj nemušti razgovor, koji će sa svakom stranicom sve više postajati deo nas samih, naših misli, naših sanja, naših puteva svesti. Naših, dejstvom knjige nama nametnutih, misli, želja, planova, prohteva. Jednom rečju, svega onoga što usmerava, ili što može da usmerava našu životnu delatnost i da, često, bude izvor energije.

Nas ovde, međutim, interesuje onaj prvi dodir sa prvom pisanom reči neke knjige — bez obzira da li je u pitanju strastan čitalac, početnik ili neko od zalutalih, kome je knjiga samo pribežište od bilo kakvih životnih komplikacija kojih želi, bar privremeno, da se reši ili ih potisne u onaj deo svesti gde neće moći mnogo smetati. Bez obzira, dakle, o kojoj je kategoriji ljudi reč — knjiga je uvek — često i onda kad je proglašavaju lošom ili šundom — uvek dakle, jedna zagonetka koja nam se pruža, spremna da bude od nas odgonetnuta, razrešena ili bar načeta. A to, priznajmo, godi urođenoj čovekovoj radoznalosti: odgonetati tajne! Nije li čovek uvek bio time privučen — čak i onda kad je to bilo skopčano sa silnim, možda i pogibeljnim, opasnostima. Nije li svaka knjiga otiskivanje na novu plovidbu. A odavno je kazano da u svakom od nas živi po jedan Kolumbo: samo su zemlje koje otkrivamo u domenu naše svesti ili našeg srca. I, eto, baš tu i počinje (tu je izvor) onog malog straha i kolebanja pred svakom novom knjigom: jesmo li spremni da zaplovimo, pod punim jedrima, svim neispitanim prostorima naše unutrašnjosti! A na taj put, strahoban i mračan ponekad, kao da nas navlači, kao da nas potstrekava svaka nova knjiga.

I tako, knjiga tek uzeta u ruku već vrši jedno dejstvo i uticaj čak i pre no što smo se rukovali sa prvom njenom reči: onom iz prvog reda na prvoj štampanoj stranici. Koliko će tu biti novog, za nas nepoznatog, koliko ćemo tamo naći sebe ili delova sebe, koliko ćemo se prepoznati ili koliko ćemo se poistovetiti sa ličnostima ili događajima kojima ćemo prisustvovati skoro kao sudije ili kao lopovi, koji kroz tajnu, samo njima znanu, bušotinu zaviruju u tuđe živote, u sudbine za koje nisu ni sanjali da će im biti poznate — da će im, štaviše, biti iznete ne samo na razmatranje i posmatranje već i na ocenu. Na presudu koju će morati doneti — čak i bez obzira na to što su im merila možda nepodesna za taj posao. Ona merila i ona iskustva koja je čovek sam, svojim ličnim životom i iskustvom stekao mogu biti sasvim suprotna od onih koja će sresti — oko u oko — sam i u tišini sobe, na stranicama knjige. Knjiga je zato i moćna: ona nam natura i više svoje razloge i svoje stavove — a naše nikada i ni u kom vidu ne prihvata. Mala jeza na početku svakog čitanja možda nam i nije sasvim jasna, ali — ne vodi li ona poreklo, bar delimično, i iz našeg iskustva da je štampana reč moćna, da je upečatljiva, da njena snaga može da nas prati i kasnije kad prestane njeno direktno prisustvo.

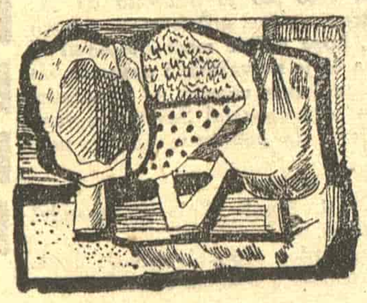

Ne, nije to strah, ni u kom slučaju. Ali čovekova prošlost, čak i ona naših najdavnijih predaka, načinila nas je — ponekad i protiv naše volje — opreznim u manjoj ili većoj meri, ali ipak opreznim. Pored urođene radoznalosti prema svim stvarima sa kojima dolazimo u dodir — postoji i izvesna doza predostrožnosti: u novom, u nepoznatom krije se, bar donekle i bar ponekad — a za opreznost i to je dovoljno — opasnost u bilo kom vidu. Iako, naravno, od knjige ne očekujemo nikakvu direktnu pretnju našoj ličnosti ili našem opstanku, ipak postoji mogućnost za ugrožavanje našeg mira, izgrađenog sveta naše ličnosti, sveta ponekad lažnog i iskonstruisanog koji će snagom reči koje nosi knjiga biti ili razoren ili načet ili poljuljan ili pometen.

Ne pristupamo li zato svakoj novoj knjizi kao novom poznaniku: sa izvesnim rizikom koji se podrazumeva sam po sebi — ne samo kao ocena za novo prijateljstvo koje je u izgledu već i kao dug imaginarnom ili pravom zadovoljstvu koje će nam knjiga pružiti. Tu čovek nije samo vulgarni kupac: koji za svoje vreme i strpljenje dobija odgovarajuću nagradu — ne, čitalac je pomalo i kockar i to čak i hazarder: on može da izgubi i to više što je i pretpostavljao da poseduje. Mada je nakit koji gubi najčešće lažan, to ne umanjuje bol i težinu patnje oštećenog — jer ono što je izgubio često je sve što poseduje!

Ali plovidba po nepoznatim morima krije opasnosti lutanja i gubljenja pravca, naročito ako nismo naoružani spravama ili metodima za određivanje orijentacije. Naš duh mora biti bar toliko zreo da izdrži poneki tajfun ili brodolom ili robinzonijadu u koju će našu svest, našu dušu, naš misao uvući tekst knjige koju smo upravo otvorili.

Evo je: sasvim mirna leži pred nama stranica. Ne vide se tu ni olujni oblaci, ni podvodni grebeni. Pa opet, svega toga ima na pretek možda baš u ovoj knjizi, u toj koju sad, ovog trenutka držiš otvorenu, zagledan u njenu prvu stranicu. Još vlada mir i sloga. Niko nikome nije neprijatelj. Niko nikoga ne ugrožava. Ne vidi se ko je jači: čak se ne zna da li će uopšte knjiga i čitalac biti protivnici ili prijatelji koji će se zajedno vrlo dobro osećati; a zatim, posle izvesnog perioda sloge i zajedničkog života, otići svaki na svoju stranu, sa najlepšim mislima o onom koga smo upoznali — ili će to biti jedno gorko rivalstvo, jedna neprestana borba i osporavanje ili čak i jedna stalna patnja: kao gledanje u ranu ili čeprkanje po njoj. To moćno dejstvo reči koje ne slutimo često u početku, otkrije nam se, ponekad, samo na mahove — kao sunce iza oblaka ili kao novi vidik iza okuke — pa odmah zatim nestane ostavivši u nama samo treperenje i nevericu: da li se to zaista zbilo ili je to samo obmana.

Naravno da i od veličine knjige, od njenih stvarnih vrednosti, zavisi vrlo mnogo: kako ćemo shvatiti ili kako ćemo prebroditi ambise koji nam se najednom ukažu — pokazavši nam svu komplikovanost života, čak i onog koji nas neposredno okružuje, a koju nismo možda ni slutili.

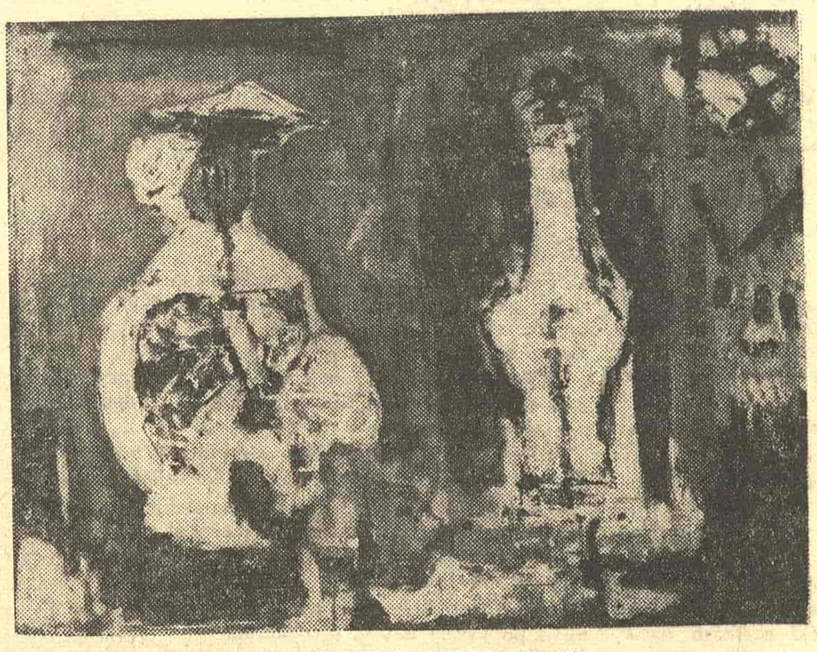

NIKOLA RAJZER: KOMPOZICIJA

Najzad, pejzaži puni duge. Nije li knjiga, baš ova koju smo sada otvorili i čija prva reč gleda u nas otvoreno i čak naivno-detinjasto, jedan od onih izvora lepote i zadovoljstva koje nam niko nikada ne može oteti: pisac je imao dovoljno snage i bio je toliko bogat svetlošću i lepotom da nam je, žrtvovavši možda svoje najdraže, izneo to da se i mi obogatimo, da doživimo one trenutke pravog uživanja, pravog mira ili pravog zadovoljstva koje do tada nismo bili u stanju da doživimo i otkrijemo — iako nam je sve to blago stajalo na dohvat ruke.

Gleda prva reč nepoznatog teksta na nas i sa blagom ironijom: evo odavde počinje za vas nepoznata zemlja — desiće se možda da je svu pređete, a da ni u jednoj njenoj lepoti ne uživat Da je čak ni ne primetite, tu lepotu za koju nije dovoljno biti samo putnik već i istraživač. I šta očekujete vi sa predubeđenjem, što u prvu reč teksta gledate već kao u potvrdu nečega vama davno znanog? Pa, zatim, sa naporom natežete do kraja da bi sve ipak bilo onako kako ste vi sami zamislili. Nije li to strašan i uzaludan napor nastojati da neku knjigu koju nismo sami pisali sasvim potčinimo našim željama ili našim snovima. Ali ona se ne da. Naša zabluda ostaje, a knjiga će otići dalje: tuđa jalova misao na nju ne utiče — ne može da je izmeni. To je samo uzaludan napor — reč na prvoj stranici već ima jednu prednost kojoj se nikada ne možemo suprotstaviti: ona je trajna i ne menja se i otići će dalje, čak i protiv naše volje! I zato, ako nismo postali rezonator za misao koju reč nosi, nismo je nikako uništili ili osudili na propast — ona će naći svoje privrženike ili svoje žrtve na drugom mestu.

Nad tek otvorenom knjigom stojimo češće ili ređe, u svakom slučaju ti susreti su neizbežni. Pokušajmo zato da budemo na visini: za početak uvek pružimo ruku. Time smo pokazali ne samo hrabrost nego i jedan moralni stav koji imponuje — spremni smo i da slušamo kako drugi govore. Naš lični glas i tako je nerazdvojno i stalno sa nama. Najzad, sva iskustva koja je dosad steklo čovečanstvo ne mogu preći kroz naše, lične, čulne, osećaje — priznajmo i drugima pravo da su došli do nečega što je lepo ili što je veliko ili što može služiti kao uzor. Prva reč tek otvorene knjige smeši se na nas: pozdravimo je prijateljski.

Čedomir BRAŠANAC

LIRIKA U PREVODU

TOMAS STERNS ELIOT

Rapsodija jedne olujne noći

Dvanaest sati.
Duž dosega ulice
što drži ih lunarna sinteza,
šapćući lunarne inkantacije
rastvaraju podovi sjećanja
i sve svoje čiste odnose,
svoje podjele i tančine,
svaka ulična lampa koju prođem
udara kao fatalistički bubanj,
i kroz prostore mraka
ponoć trese sjećanje
kao što ludak trese mrtvi geranium.

Pola dva,
ulična lampa zapršta,
ulična lampa zamuca,
ulična lampa reče: »Gledaj tu ženu
što oklijeva ka tebi u svijetlu vrata
koja na nju zjape ko cerekanje.
Vidiš rub njene haljine
je poderan i ukaljan pijeskom,
i vidiš ugao njenog oka
zavija kao kukasta igla.«

Sjećanje izbacuje na suho
gomilu iskrivljenih stvari
kriva grana na obali
izjedena glatko i ulaštena
kao da je svijet izdao
tajnu njenog kostura,
ukočenog i bijelog.
Slomljena opruga u dvorištu tvornice,
rđa što prijanja uz oblik kojeg je snaga ostavila
tvrda i smotana i spremna da zgrabi.

Pola tri,
ulična lampa reče:
»Gledaj mačku što se proteže u jarku,
ispruža jezik
i proždire komadić užegla butera.«
Tako se ruka djeteta, automatski,
ispružila i strpala u džep igračku što se kretala
duž keja.
Ne mogah spaziti ništa iza oka toga djeteta.
Vidio sam oči na ulici
Što nastoje da vire kroz osvijetljene kapke
i raka jedno popodne u bari,
starog raka s cvikerom na leđima,
štipao je vrh štapa koji sam mu pružio.

Pola četiri,
lampa zapršta,
lampa zamuca u mraku.
Lampa zabruja:
»Gledaj mjesec,
La lune ne garde aucune rancune,
namiguje blijedim okom,
osmjehuje se uglovima.
Miluje kosu trave.
Mjesec je izgubio pamćenje.

Isprane kozice brazdaju joj lice,
ruka svija papirnu ružu,
koja vonja na prašinu i kolonjsku vodu,
ona je sama
sa svim starim noćnim mirisima
što krstare i krstare kroz njen mozak.«
Dolazi uspomena
bez-sunčanih svelih geraniuma
i prašina u pukotinama,
mirisi kestenova na ulicama,
i ženski mirisi u zaprtim sobama,
i cigarete u hodnicima
i mirisi cocktail-a u barovima.

Lampa reče,
»Četiri sata,
evo broja na vratima.
Pamćenje!
Imaš ključ,
mala lampa baca prsten na stepenicu.
Penji se.
Krevet je otvoren; četka za zube visi na zidu,
cipele stavi kod vrata, spavaj, spremaj se za život.«

Posljednji zarez noža.

T. S. ELIOT

Preludiji

I.

Zimsko se veče sliježe
s mirisom pečenja u prolazima.
Šest sati.
Dogorjeli opušci dimljivih dana.
I sada olujni pljusak ovija
kaljave ostatke
sveloga lišća oko vaših nogu
i novine sa pustih trgova;
Mlazevi tuku
razbijene kapke i vjetrokaze,
a na uglu ulice
usamljeni fijakerski konj se puši i topoće
a onda se pale svjetiljke.

II.

Jutro dolazi u svijest
od blago ustajalih mirisa piva
iz ulice sa ugaženom piljevinom
sa svim svojim blatnim nogama što jure
ka ranim kafanama.
Sa svim drugim krabuljama
koje vrijeme poprima,
čovjek misli na sve ruke
što podižu mutne sjene
u hiljadu namještenih soba.

III.

Zbacila si pokrivač sa kreveta,
ležala na leđima, i čekala;
kunjala si, i gledala kako noć odaje
hiljadu gnjusnih likova
od kojih ti je duša satvorena.
Oni su lepršali na stropu.
A kad se sav svijet povratio,
i svijetlo se ušuljalo između kapaka,
i ti začula vrapce na olucima,
imala si takvo priviđenje ulice
kakvo ulica jedva razumije:
Sjedeći na rubu kreveta, gdje
odvila si papire iz kose,
ili obujmila žute tabane
dlanovima svojih prljavih ruku.

IV.

Duša mu se nategla preko nebesa
što nestaju iza gradskog bloka,
ili je gaze revnosne noge
u četiri i pet i šest sati;
i kratki uglati prsti puneći lule, i
i večernje novine, i oči
sigurne od izvjesnih izvjesnosti,
svijest pomračene ulice
nestrpljiva da preuzme svijet.

Pokreću me utvare što se ovijaju
oko ovih likova, i lijepe:
zamisao neke bezgranično blage
bezgranično patničke stvari.

Obriši rukom usta, i smij se;
svjetovi se okreću ko prastare žene
što skupljaju gorivo po pustim
trgovima.

(Preveo Tomislav LADAN)

ŽAK PREVER

Sena prolazi kroz Pariz

Ko je to
što je uvek u ovome gradu
i neprestano dolazi
i neprestano odlazi

A dete
vrač pogađač
odgovara
To je reka
I blistava oka dodaje
Toj reci ime je Sena
a grad se zove Pariz
Sena je ko neka osoba
Nekiput trči i ide žurno
uvek ubrzava korak kad suton pada
Al katkad u proleće zaustavi se
i gleda vas baš ko ogledalo
A ume i da plače ako plačete
ili se smeši
da vas uteši
I uvek prsne u smeh
kad dođe sunce leta

Sena veli mačak
pa to je mačka
Ona prede češući se o mene
A možda je i miš
koji se igra sa mnom
pa posle beži
Sena je devojka
a onih davnih dana
bila je lepojka
iz Frenč Kankana
veli stari obalski beskućnik
plemića bede već klasični lik
kome za brodovljem rečna pena
dočarava slike lepih žena
šuštavih sukanja nagih ramena
iz starih dobrih vremena

Sena
veli jedan nadničar
sanjalica znojav i mišićav
Sena je fabrika
Sena znači rad
Uzvodno nizvodno ista obrtaljka
Brodovi s vinom ugljem i žitom
niz reku se kreću tamo amo
a sve prema berzanskom kursu
Bregovi flaša
razbijenih čaša
gomile zarđale gvožđurije neke
starih kreveta kotura kaveza
bicikla alatki šipki i veza
iz svih predgrađa

skrkani su ovde na obalu reke
u hlad ovih divnih breza
Sena
pa ona je fabrika
I kad je zima
na njoj se preznojava

Ona je pesma što od izvora teče
i glas ima mladosti
devojka jedna s osmehom to reče
zaljubljena u mladog pretstavnika strasti
I sve ljubavnice s Labudovog ostrva
govore to isto sanjareći

Senu
dobro znam
ko da sam je stvorio sam
veli pilot remorkera u majici plavoj
i išaranoj
mazutom suncem i dimom
Nekiput ko da je luda zbog svoga tela
i tu ludost naziva velikom vodom
pa sutradan spava ko zaklana
i ko parket dobro uglačana
preteća opaka burna zamišljena
vragolasta umiljata romantična
nežna ćudljiva
bestidna i lena
i šta još sve ne
Takva je ona sve
to je njen pravi pedigre

Sena je ko i svaka druga reka
sigurnim glasom veli gospodin
doteran
i blaziran
jedan od prvih putnika
turističkih brodova njenih
Reka je to sa mostovima dokovima
kejovima
sa virovima i blatištima
i s vremena na vreme ponekim
utopljenikom
ako to nije neko crknuto pseto
i sa pecarošima na štap
koji ne uhvate nikad ništa
Reka je to baš ko i svaka druga
i ja sam prvi od svih koji je sažaljeva

A Sena to čuje i smeši se
pa odlazi romoreći
Reka
ko svaka druga ko svaka druga
ko svaka druga
tok vode
ko svaki drugi ko svaki drugi
tok
iz planinskih snežnika i bujica
podzemnih jezera otopljenog snega
iščezlih oblaka
reka ko i svaka druga
kao Duranca i Gvadalkivir
ili Amazon ili Mozel
Rajna Temza ili Nil
ili kao reka Amur

Da kao reka Ljubav
peva Sena ozarena
a noć i Mlečni Put prate je
uz njen pozlaćeni šapat
a takođe i željezni šum
uobičajene njene blage larme

Kao reku Ljubavi
čujete vi lepojku
čujete je kako guče
govori plemić na obali
na Keju pijanica
O reko Ljubavi
ti mi govoriš dok se ja ljuljam
Nije to reka ta Sena
već to je Ljubav lično
reka je to moja reka
moj divni prvi jutarnji zrak
moj mali put oko sveta
odmor moga života
A Luvr sa Tiljerijama i Ajfelovom
kulom
Notr Damom i Obeliskom
Lionskom stanicom i trgom Osterlic
to su moji zamkovi na Loari

Sena
to je moja morska plaža
a ja sam njen verni turist
A kada ona teče hladna i naga
brujeći žalopojku
protivu Nepoznatog
trebalo bi da sam zlopamtilo
pa da se sećam bede nesreće očajanja
Ne treba mešati vilinske priče
i strašne snove
Ali
kad ispod Novog Mosta
vetar poslednjeg dana
bude ugasio moju sveću
i za svagda budem ugodno smešten
u velikom dvorcu ispruženih
u Banjeu na Per Lašezu
osmehnuću se i reći ću

Bila je jednom Sena
bila je jednom
bila je jednom Ljubav
bila je jednom beda
a nekiput i zaborav

Bila je jednom Sena
bio je jednom život

(Preveo Nikola TRAJKOVIĆ)

Pavle UGRINOV

BAKALAR

(Trgovačka radnja; jutro. Napolju, pred vratima radnje, svet se tiska; žagor prodire unutra.)

INSPEKTOR: (zadivljen) Neverovatno! Neverovatno! Sjajno! Prvi put da je negde sve besprekorno! Sve uredno poslagano, Sve uredno poslagano, po vrstama i podvrstama! Nigde ni trunke prašine! U staklu da se ogledaš! Nigde čak nijedan otisak od prstiju! A daske žute kao med! Kako samo te police izgledaju! Pravi uzor!

PRODAVAC i PRODAVAČICA: Milo nam je, gospodine inspektore!

INSPEKTOR: Bez uvijanja ću vam reći: ovako nešto još nisam doživeo u svojoj briljantnoj karijeri!

PRODAVAC: Sve je to zasluga moje žene, gospodine inspektore. Ona je svojim rukama danima ribala te daske i hukala u stakla da ih što bolje očisti.

INSPEKTOR: Ah, kako sam zadovoljan, kako sam zadovoljan! Moji sugrađani će me pohvaliti!

PRODAVAČICA: Samo navika je u pitanju, gospodine inspektore. Celu svoju mladost sam provela ribajući i glačajući u roditeljskoj kući!

INSPEKTOR: (saučestvujući u patnjama njene mladosti) Ma nemojte! Ko bi to rekao!

PRODAVAČICA: Uveravam vas, gospodine, da je baš tako bilo. Najviše vremena mi je oduzelo spremanje — bakalara. Odrasla sam na morskoj obali, u kraju siromašnom. Bakalare su dopremali, naravno, s mora. Ja sam ih sama, čitavu svoju mladost, kalala, sekla, sušila, solila i slagala u burad ili nizala u vence. Tako zgotovljenu robu, prodavci s kopna kupovali su u bescenje. To me je bolelo!

INSPEKTOR: (ne razumevajući ništa) Da — da! Bakalar — bakalar! A da li se ta riba jede?

PRODAVAČICA: Vi se šalite, gospodine inspektore! Ali ja tvrdim — a to sam i svome mužu utuvila u glavu — bakalar je najpristupačnija, najjevtinija i istovremeno najizdašnija hrana za narod!

INSPEKTOR: Ovde svet obožava živu rečnu ribu. Ali dozvoljavam da je to stvar navike!

PRODAVAČICA (potreseno): Kako se samo može jesti ta smrdljiva rečna riba! Tu ružnu naviku treba što pre iskoreniti, a dobrom zameniti!

PRODAVAC: Navike su, međutim, navike!

(Spolja, sa ulice pred radnjom, dopiru različiti glasovi.)

PRODAVAČICA: (obazrivo) Izgleda da napolju vlada nestrpljenje, gospodine inspektore. Svet čeka da se radnja otvori!

INSPEKTOR: To je razumljivo — radnja je nova, prvi put se otvara! Ali, imamo još vremena!

PRODAVAČICA: Svega petnaest minuta, gospodine inspektore! To baš nije tako mnogo!

INSPEKTOR: Sasvim dovoljno da ja savesno i do kraja, na zadovoljstvo svoje i građanstva, obavim svoju dužnost.

PRODAVAC: Mi smo strpljivi!

PRODAVAČICA: Mada, izgleda, svet voli tačnost!

INSPEKTOR (filozofski): Ne zna se šta svet voli! Jednom rečju: ko zna šta svet voli!

PRODAVAC: Imate pravo, gospodine inspektore, u tom pogledu ja imam vrlo poučna iskustva.

PRODAVAČICA (prekorno): Opet ćeš početi svoju staru otrcanu i opovrgnutu priču! Neću više da je slušam! Ovoga puta sam ja uzela stvar u svoje ruke!

(Spolja dopire talas žagora i komešanja.)

PRODAVAČICA (Izvirujući kroz izlog na ulicu; ushićeno): Svet će prosto nahrliti!

INSPEKTOR: Ne treba preterivati. Mnogi će samo da razgledaju radnju.

PRODAVAČICA: Pa i to je dobro! Preneće svoje utiske drugima, koji jutros nisu izišli da pazare.

INSPEKTOR: Preneće, nesumnjivo. Premda me ponekad — radim ovaj posao savesno već desetinama godina — ukus sveta zbunjuje. Ili: ljuti, tačnije rečeno!

PRODAVAČICA (ljutito): Vi kao da... nešto...

PRODAVAC: Zaboga ženo! Ostavi, molim te, gospodina inspektora da vrši svoju dužnost!

INSPEKTOR (rasejano): Gledam ja istovremeno, gledam! Podrobno čak, iako usput! I ponovo vam kažem — divim se! (Iznenađeno, podozrivo,): A gle! Kakvi su ovo žuti venci što vise ovde?

PRODAVAČICA (izbezumljena od sreće): Pa to je, gospodine inspektore, bakalar!

INSPEKTOR: A tako! To je, dakle, bakalar! A meni se učinilo kao da su niske listova duvana! Ne vidim baš najbolje bez naočara, znate. A duvan je, molim vas , zabranjeno prodavati u listovima. Sreća vaša što je to bakalar, bar kako kažete, i što ja po mirisu osećam da to nije duvan.

PRODAVAC: Da, gospodine inspektore, to je bakalar.

INSPEKTOR: Svejedno mi je šta je, na kraju krajeva, glavno da nije duvan.

PRODAVAČICA: Molim vas, gospodine inspektore, da pogledate bakalar izbliza! Dođite! Evo ovde, iza tezge, imamo i tri puna bureta. Dobro smo se obezbedili, jer svet će sigurno navaliti na tu izdašnu i jevtinu hranu.

INSPEKTOR (uvredeno): Opet vi računate na svet, iako ste trgovci.

PRODAVAC: Ne ljutite se, gospodine inspektore!

PRODAVAČICA: Pogledajte izbliza bakalar, gospodine inspektore.

INSPEKTOR (nadmeno): Neću! Ne zanima me ta suva morska riba! Uostalom, ima neki oštar i neprijatan miris, koji me nervira. Neki nesrećan miris koji me je — sada znam — celo vreme ometao u savesnom vršenju dužnosti.

PRODAVAC: Verujte, gospodine inspektore, u tome nije bilo nikakve naše namere.

PRODAVAČICA: Zašto vas, gospodine inspektore, nervira miris bakalara! On, naprotiv, čitavoj radnji daje neku osobitu privlačnost. Sećam se dok sam još bila devojčica da me je uvek u radnji razdraživao ovaj isti neobičan miris delikatesa i kolonijala, u kome je najuzbudljiviji bio baš miris bakalara.

PRODAVAC: Ženo, ženo! — ti uvek polaziš od sebe!

PRODAVAČICA: Nije istina! Pošla sam baš od sveta. U ovom kraju ljudi nemaju novaca bog zna koliko, niti se hrane bog zna kako, i zato im nudim jednu novu namirnicu — istovremeno jevtinu i izdašnu! Naš uspeh je obezbeden. Pitanje je samo da li ćemo moći sa ovako malim zalihama da zadovoljimo sve potrebe.

INSPEKTOR (neugodno se nakašlje; zatim ljubazno ali žureći): Vaš uspeh će biti obezbeđen kad svet ugleda na kakvoj je visini čistoća u ovoj radnji. Naš uspeh je obezbeđen. Pitanje je samo da li ćemo redno osetljiv na čistoću i urednost. Želim vam produ! A sad idem, žurim! (Nakašlje se).

PRODAVAC i PRODAVAČICA: Hvala vam, gospodine inspektore!

(Ponovo dopiru glasovi sveta iza vrata; gungula raste; najzad kucanje u izlog).

INSPEKTOR: Izaći ću na mala vrata, kroz dvorište! Želim da izbegnem gužvu!

PRODAVAC: Ženo, pokaži gospodinu inspektoru vrata, a ja ću dotle otvoriti radnju!

PRODAVAČICA: Gospodin inspektor će sam pronaći mala vrata, nadam se! Želim da s tobom zajedno otvorim radnju!

(Inspektor izlazi; škripa malih vrata.)

(Žagor kod ulaznih vrata se pojačava.)

PRODAVAC: Otključaću! Budi ljubazna sa ljudima i nemoj da se svađaš! Vidiš kako su svi raspoloženi!

PRODAVAČICA: A ti budi brz u usluzi. Nemoj da im pokvariš raspoloženje!

(Čuje se zvonce iznad ulaznih vrata — cin-cilin — žagor glasan, ali svet još ne ulazi.)

PRODAVAC: Dobro došli u našu radnju sa novitetima i specijalitetima!

PRODAVAČICA: Dobro došli u našu radnju sa novim artiklima — jevtinim i izdašnim!

STARČIĆ (Ispred sveta koji hoće da uđe u radnju): Uime prvih mušterija našeg lepog kraja, koji iza mene čekaju da uđu u radnju, ja vas takođe pozdravljam! Nama je u našem lepom kraju nedostajala radnja sa novitetima i specijalitetima i zato ne sumnjam u vaš uspeh.

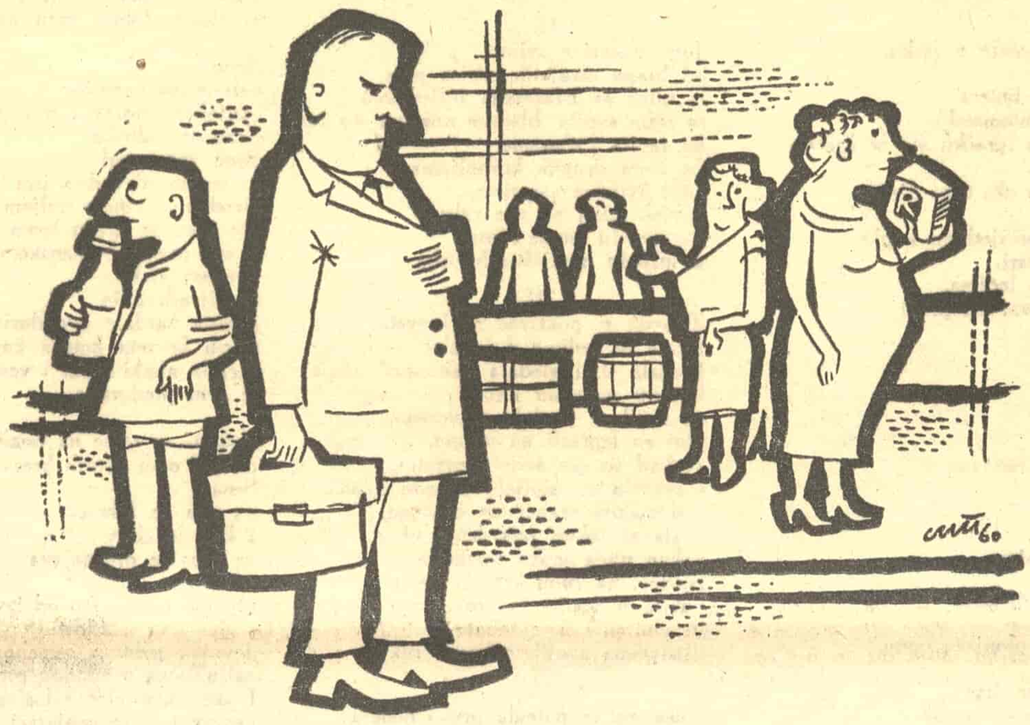

ILUSTRACIJA D. STOJANOVIĆA-SIPA

PRODAVAC: Izvolite unutra! Radnja je doduše mala, ali će moći sve da primi!

PRODAVAČICA: Radnja je istina tesna, ali će svi biti usluženi! Izvolite!

(Svet ulazi u radnju; uzvici i prigušeni krici divljenja i zadovoljstva: »Sjajno!«, »Čarobno!«, »Sve sija od čistoće!«, »Šareno al umiveno!«, »Bajno««, »Kako je samo precizno poslagano!«, »Zavidljivi specijaliteti!«, »Više nego vrlo dobro!«, »Jednom rečju — sjajno!«)

PRODAVAC: Cenjena mušterijo! Tamo u onom uglu — je tekstil! A ovde, u pravcu moje ruke, suhomesnata hrana!

PRODAVAČICA: U onom uglu iza vrata je gvožđurija, a ovde gde ja stojim je kolonijal i naš glavni novitet...

PRODAVAC: Pročitali ste već nešto o njemu napolju na plakatu!

PRODAVAČICA: A ovde možete da ga vidite i kupite!

STARČIĆ (stišava žagor svetine): Kao najstariji — ištem prvi!

(Odavde se scena razvija u vrlo živom i zadihanom ritmu i vrlo brzom tempu.)

PRODAVAC: Izvolite! Izvolite!

STARČIĆ: Molim najfiniji sapun za brijanje! Ne izbegavajte novitete!

PRODAVAC: Pokazaću vam nesto najnovije! — sapun za brijanje u tubi! Iscedite smesu na bradu i brijete se! Zašto na dva mesta praviti penu — u posudi i na bradi, kad možete samo na bradi!

KROJAČICA: Ja sam krojačica. Odmah sam videla da imate savršen flanel i cic! I to u bojama koje me takođe razgaljuju i općinjuju!

PRODAVAČICA: Pokazaću vam i nešto novo, što još niste videli! Plemenito, mada veštačko!

GOSPODIN: Vidim da pod tim staklenim zvonom imate neku osobitu vrstu sira! Hoćete li da ga otklopite? Već duže vremena tragam na sve strane za dobrim sirom! Išao sam čak i u susedni grad.

PRODAVAC: Ovaj sir će, gospodine, biti nesumnjivo po vašem ukusu, predosećam to! Crvljiv je! To je nešto za vas — rekao bih po izgledu!

STARICA: Kupiću veću količinu limunova i zejtina! Uvek se snabdevam za mesec dana unapred! A! Nemojte misliti da postim! Ne, to bi bila uvredljiva zabluda! Celog života živim na zejtinu i limunu — čini me to mladom i pored mojih sedamdeset godina!

PRODAVAČICA: Dočekali ste duboku starost čili i veseli. Lep izuzetak!

STARICA: Nisam se udavala!

KOČIJAŠ: Nešto bih vas zamolio u poverenju. Ne bih želeo da me ostali čuju, možda bih im pokvario apetit!

PRODAVAC: Recite brže! Vidite da ne znam gde mi je glava od posla!

KOČIJAŠ: Ja sam kočijaš. Treba mi otrov za gamad! Konjsku, pseću, čovečju...

PRODAVAČICA: Gospodica želi?

GOSPOĐICA: Vidim da u onim providnim kutijama gore imate donji ženski veš. Sigurno je od čiste svile.

PRODAVAČICA: Ima od svile i od najlona. To je veštačko ali plemenito.

GOSPOĐICA: Spremam se, znate, na udaju! Moj verenik voli gladak donji veš.

ŽENA SA BEBOM: Pokažite mi griz za moju bebicu.

PRODAVAC: Imamo tri vrste! Hoćete li prvu, drugu ili treću!

ŽENA SA BEBOM: Pokažite sve tri — da probam pod zubima!

PRODAVAC (pompezno): Šta želi zaštitnik svih nas, našeg mira i prosperiteta, šta želi naš stari i zasluženi vojnik?

VOJNIK: Više isluženi nego zasluženi. Ne obraćajte pažnju na moje ordenje! Želim, avaj, one divne šarene konzerve! Jeo sam ih u toku čitava dva rata, koji su se na nesreću nastavili jedan na drugi!

PRODAVAC: A! Sećam se! Ali one su bile mnogo prostije, bar u mojoj četi!

PRODAVAČICA: Evo platno što odzvanja kad se zategne!

ŽENA: Dodajte mi da ga probam pod prstima!

PRODAVAC: Šta je švrćo, šta želiš?

ŠVRĆA: Tetela i kotolate!

PRODAVAC: Ne razumem ga! Ti si stariji — reci šta hoće!

STARIJI DEČKO: Šećerleme i čokolade sa sličicama — »Čuda prirode«!

PRODAVAC: Evo, batice! Bonbonice i sličice!

(Prodavačica prilazi prodavcu; gužva prelazi u d r u g i plan. Čuju se različiti glasovi: »Kreč, štriclu, tutkalo i boju za farbanje!«, »Vanilu i karanfiliće iz suptropskih krajeva! I jak čaj!«, »Kolonjsku vodu, krem i puder, takođe!«, »Rakija i meze su neodvojivi na ovoj geografskoj širini!«, »Molim, naše područje obiluje suvim šljivama!«, »Kafu i kafene surogate!«... Za to vreme u p r v o m planu):

PEKAR (tiho, brzo, poverljivo): Još niko nije tražio bakalar!?

PRODAVAČICA: Šta to znači? Još maločas sam raznela vence suvog bakalara po radnji, da im stavim pred oči. Rasporedila sam ga tako da vide gdegod se okrenu. I opet ništa! Treba brzo još nešto preduzeti!

PRODAVAC: Nemoj više ništa da radiš! Imamo ionako pune ruke posla!

PRODAVAČICA: To nam je najvažnije, čoveče! Shvati već jednom! Kad s bakalarom prodremo, tek tada možemo smatrati da smo postigli pravi uspeh! Zar si opet počeo da sumnjaš? Seti se šta smo se dogovorili: Na Primorju ću ga kupovati jevtino, ovde ćemo ga prodavati jevtino, a zarada će ipak biti velika! Promet je važan! Šta ti je, zašto si se ućutao?

PRODAVAC: Ne treba im naturati, mislim, ono što ne traže. Više ćemo učiniti strpljenjem.

PRODAVAČICA: Zagorčavaš mi dan! Robu, naprotiv, treba nuditi, a ne čekati da bude tražena! Znam šta ću učiniti! Izguraću ja i sva tri bureta bakalara na sred radnje, neka svet počne da se interesuje za naš najjevtiniji i najizdašniji novitet! A preostale vence ću im okačiti o cegere i ugurati neprimetno u mreže, neka odnesu kući. Tako ću im obratiti pažnju! Već sutra ćeš videti kakav će interes vladati za bakalar!

PRODAVAC: Savetujem ti da ne preteruješ, ženo!

PRODAVAČICA: Ne znaš ti da vodiš posao!

(Prodavačica se udalji; žagor i gužva opet u prvom planu; ritam i tempo nesmanjeni.)

PEKAR (dubokim, nezadovoljnim glasom): Ovo brašno kao da nije brašno, a lepo vidim da je ipak brašno! Prosto ne znam šta je s njim — ima neki čudan ukus!

STARČIĆ: Rekao bih čak da ovaj sapun za brijanje u tubi, toliko reklamiran, nije za brijanje! Ima neki čudan miris!

PEKAR: Boga mu, ja ipak znam šta je brašno — pekar sam! Idem u drugi kraj da pogledam kvasac!

STARČIĆ: Posle pedeset godina brijanja, ja ne sumnjam da znam šta je brijanje! Ovo u tubi je novitet — možda za mlade, dopuštam! Otkud može sapun da bude u tubi?!

ŽENA: Tražila sam belo platno, sećam se pouzdano, ali ovo izgleda da nije belo, mada puca kad se zategne; više vuče na žućkasto, možda čak sasvim žuto!

KOČIJAŠ: I ovo mi se zove pravi otrov za gamad; pre će biti da je pravi pravcati puder! Tražio sam međutim otrov! Valjda ja znam šta je otrov, toliku sam gamad potamanio!

ŽENA: Neću uzeti ovo platno, iako puca kad se zategne! Radije ću pogledati konce, igle i dugmad!

GOSPOĐICA: Nema sumnje, ovaj donji svileni veš je neko već oblačio! Niko me ne može razuveriti! Oseća se miris neke tuđe žene. Groznol

KOČIJAŠ: Možda je otrov, na kraju krajeva, ali nije pravi otrov! Nije otrov za otpornu gamad! Radije ću kupiti kolomast; treba da podmažem osovine na frijakeru!

GOSPODIN: Očevidno je da je ovaj sir crvljiv, ali, dozvolićete mi nekako čudno zaudara! Ne na sir, već na ustajao biftek!

GOSPOĐICA: Mislim da moj verenik voli samo moj miris. Miris moje kože! Pogledaću kesice sa bombonama u šarenoj hartiji.

KROJAČICA: Volim kad se flanel i cic oseća na fabrične mašine; to je dokaz da je tek stigao odande! Miris podmazane mašine, uostalom i bez uvijanja, obožavam! Istina, rublje se pere i miris nestaje, ali dok se šije, miris fabričke mašine je prava inspiracija!

GOSPODIN: Da vidim taj buter. Možda je svežiji od sira, u kome su se već i crvi ucrvljali!

VOJNIK: Konzerve su nesumnjivo od plastične mase a ne od lima! To je u modi, čuo sam, ali se ja plašim da sad u njih ne prodire vazduh! Zakleo bih se da prodire; njuh me ne vara! A to je opasno, može uništiti čitavu armiju, što neprijatelj uvek zgodno koristi.

KROJAČICA: Idem da pogledam proizvode od gume!

SREDOVEČAN ČOVEK: Ova rakija je bezobzirno mešana sa nečim! Zapečaćena je a miriše, znači li to da je pogrešno odlivena? Ne znam!

VOJNIK: Idem još da vidim kako stoje stvari sa kožom i donovima! Interesuju me noviteti u obući, pre svega — cokule!

(Graja je sve veća; uzvici nezadovoljstva sve češći.)

MAJKA SA BEBOM: Sve tri vrste griza su smrt za bebu! Ne samo što im je boja čudna, nego im je i ukus sasvim odvratan! Moja bebica ne sme da pokvari svoju tibicu!

PIJANAC: Meze se u međuvremenu ubuđavilo! Izgleda sveže, ali je već načeto!

STARICA: Pedeset godina iskustva nije za potcenjivanje — zejtin je užegao!

DOMAĆICA: Karanfilić i vanila su lažni! Ni traga u njima od onog poznatog suptropskog sunca!

KOČIJAŠ: Kolomast — smrdi! To jede osovine, koje više vole da i dalje škripe!

DOMAĆICA: Oni makaroni su već jednom kuvani, pa zatim ponovo sušeni!

GOSPODIN: Puter zaudara još gore od sira!

DAMA: Parfem miriše na parfem; priznajte da je to odvratno!

ČOVEK: Kreč je pokvaren!

KROJAČICA: Konac je truo!

DEČAK: Čokolada je pravljena od uskislog mleka!

(Prodavac, izbezumljen, prilazi prodavačici; glasni uzvici i protesti prelaze u d r u g i plan, ali su razgovetni; svet je krajnje nezadovoljan, polako se sprema da napusti radnju. Dok traje žučna prepirka između prodavca i prodavačice, čuju se ogorčeni uzvici: »Krem za lice ima miris mokraće! Čulo mirisa me ne vara!« »Đonovi su neuštavljeni!«, »Mojoj bebi nije dobro!«, »Neka prestane da kmeči!«, »Iznesite to štene na vazduh!«, »Spolja gladac a iznutra jadac!«, »Ovde ću se ugušiti!«, »Šta to bazdi?«, »Znojim se sasvim nezdravo!«, »Smrad je neizdržljiv!«, »Povraća mi se!«, »Nečuven pomor!«, »Ko je dozvolio da se ova radnja otvori!«, »A ja sam još probao!«, »Neizdržljiv smrad!«, »Neću danas ručati!«, »Pfuj!«, »Pfuj!« i tako dalje, sve dok i poslednja mušterija, pred kraj razgovora između prodavca i njegove žene, ne napusti radnju; u međuvremenu odvija se razgovor.)

PRODAVAC: Raspoloženje se menja na gore! Vidiš li dokle su nas dovele tvoje gluposti!

PRODAVAČICA: Idi na svoje mesto! Imamo sve više posla!

PRODAVAC: Zar već ne uviđaš da niko ništa neće kupiti! Svemu je kriv taj tvoj bakalar!

PRODAVAČICA: Šta? Još uvek si protiv bakalara! Sutra ćeš videti kad svet nagrne!

PRODAVAC (energično): Naređujem ti da sva tri bureta smesta izguraš iz radnje! Mušteriji smeta miris bakalara! Misle da je ostala roba pokvarena!

PRODAVAČICA: Ti buncaš! Svet je oduševljen!

PRODAVAC (sve očajniji): Ženo, slušaj! Sada ti kažem ozbiljno! Šale više nema! Stvar se možda još može spasti ako brzo ukloniš iz radnje burad sa bakalarom, koju si mušteriji stavila pod nos! Vence sa bakalarom, takođe! Povadi ih iz cegera i mreža, gde si ih tako glupo strpala. Ako to učiniš brzo i spretno, možda ćemo se još nekako moći spasti!

PRODAVAČICA: Nikad nisi bio sposoban za trgovca, neću da te slušam! Uzela sam stvar u svoje ruke i snosim svu odgovornost!

PRODAVAC: Ženo, osvesti se! Publika je sve nezadovoljnija! Opet ćemo propasti kao i prošli put, u onom drugom mestu! Učini ono što te molim — ukloni bakalar iz radnje! Molim te to, čuješ li! Ukloni bakalar iz radnje!

PRODAVAČICA: Ne cmizdri! Svet nas gleda! Ostavljamo ružan utisak!

PRODAVAC: Ženo, ukloni burad sa bakalarom! Iznesi vence iz radnje! Povadi niske iz cegera i mreža!

PRODAVAČICA: Poslednji put ti kažem — ne! To je naša velika prilika! Bakalar je roba jevtina i izdašna!

PRODAVAC: Ali, ovde svet nije navikao na bakalar! Navike su sve! Iznesi bakalar, svet već izlazi!

PRODAVAČICA: Navike se menjaju! Sve navike su naturene, čovek se ne rađa sa navikama! Kako da se naviknu na bakalar ako im ga ne naturim!? Svetu treba naturiti bakalar i navike!

PRODAVAC: Ženo, naša propast je očevidna!

PRODAVAČICA: Ne možemo propasti dok imamo bakalar!

PRODAVAC: Pogledaj ženo! Svet je napustio radnju! Sva je roba ostavljena, niko ništa nije kupio!

PRODAVAČICA (zaprepašćeno kao da se tek sad osvestila): Radnja je prazna! Šta to znači!?

PRODAVAC: Upropastio nas je tvoj bakalar, ženo!

PRODAVAČICA: To je zabuna! Mi ćemo sutra radnju opet otvoriti! Bakalar...

(Zvonce na ulaznim vratima — cin-cin; ulazi jedan čovek.)

PRODAVAC (sa nadom): Dobar dan, gospodine! Šta želite?

INSPEKTOR: Ja sam novi inspektor! Stari je smenjen na zahtev građana! Nesavesno je vršio svoju dužnost!

PRODAVAČICA (uplašeno): Ne razumem vas, gospodine inspektore!

INSPEKTOR (oštro, neumoljivo): Kažem da je stari inspektor smenjen zato što je dozvolio da se otvori ova radnja sa skroz naskroz pokvarenom robom! Ja sam novi inspektor, koga nećete moći obmanuti ili podmititi! Došao sam, a to je najvažnije i najpreče, da po nalogu građana našeg lepog naselja — zapečatim ovu radnju! Ta odluka je neopoziva! Savetujem vam, pošto mi predate ključeve, da pobegnete odavde neopaženo!

(P a u z a)

PRODAVAC: Eto ti, ženo! Čula si presudu! Ako ne pobegnemo, ubiće nas!

PRODAVAČICA (tvrdo, nepokolebljivo): Ipak, ponovo ćemo pokušati, u nekom drugom mestu!

TRAJNE VIZIJE

JEDNO PISMO TINA UJEVIĆA

Prvi svjetski rat zatekao je Tina Ujevića u Parizu, kamo je došao i Vladimir Gaćinović iz Brisla, pa su zajedno stupili u grupi Jugoslovena kao dobrovoljci u jednu francusku ratnu flotilu, koja je otplovila ka dalmatinskim obalama. Tamo su imali biti iskrcani radi propagande u narodu, njegovog naoružavanja i dizanja na ustanak. Ali ta ekspedicija naišla je na neraspoloženje Italije, koju su saveznici htjeli da pridobiju na svoju stranu, pa je flotila vraćena iz Jadranskog mora u Tulon, a oni iz nje otpušteni.

Vratili su se u Pariz, gdje su se našli bez ikakvih sredstava. U eseju „Vladimir Gaćinović", objavljenom u „Jugoslavenskoj Njivi" u Zagrebu 1921 godine, Ujević pripovijeda, kako su dugo vremena zajedno stradali na nevjerovatan način. Išli su da kopaju rovove u okolini Pariza, pokušavali da budu šoferi, tražili zapošljenje preko prijatelja na berzi rada, obijali kaldrmu ne jedući ništa danima i nedjeljama, i pored svega čitajući u Narodnoj biblioteci, do besvjestice.

Poslije nekoliko mjeseci Gaćinović je otišao u Švajcarsku, dok Ujević ostaje u Parizu. Težak život i duševne krize urezali su mu duboke tragove i gubio je sve više ravnotežu.

Kad se poslije rata vratio u Beograd, postao je poznati boem i cinik. Svojom rječitošću, neobuzdanom ironijom i svaštarskom erudicijom zabavljao je ne samo svoje društvo, nego i drugu publiku u noćnim kafanama. Često puta je izvrgavao ruglu kraljevsku porodicu, naročito njene ženske članove.

Jedne večeri našao sam se s njim u kafani Zagreb u Dečanskoj ulici. Sa mnom je bila jedna mlada žena. Na nju je Ujević ostavio izvanredan utisak. Upotrebila je sve svoje draži da ga privuče. On nije mogao da ostane ravnodušan, iako se od ženskih draži zatvarao u neprobojan oklop. Otada je ona neprestano tražila njegovo društvo, dočekivala ga na ulici i na sve načine obasipala svojom strašću.

Ja sam na to već bio zaboravio, kad mi jednoga dana rekoše u kafani, da me Ujević traži. U međuvremenu ga je dvorska policija bila strpala u ludnicu, iz koje se jedva izvukao. Kad smo se sreli, dao mi je jedno pismo na dugačkoj novinarskoj šlajfni, sitno ispisano s obje strane. Odnosilo se na našu poznanicu, u kojoj je on vidio ili se pravio da vidi dvorsku špijunku. To je bila prava ujevićevska poplava, u kojoj je u „šimfanju" prevazilazio i najsmeliju Matoševu licenciju. Ja sam bio samo poštar, ukoliko u tome nije bilo i skrivene isprike za „nelojalnu ljubavnu konkurenciju". Danas, nakon 35 godina, to pismo može biti od izvjesnog književno - istoriskog interesa. S neznatnim skraćenjem, ono glasi:

„Bellegarde, 1 maja 25

Dragi gospodine Ljubibratiću,

Retko pišem pisma, i nemojte se uvrediti, ne bih hteo da se prevarim. Ali kao opšta izjava za sve mo je odnose, izgleda mi (izvinite, ako se varam, no deklaracija je ipak od važnosti) da ste se jedno veče, oko 14. I. o. g., našli pored mene, u kafani Zagrebu, sa jednom burbonsko-parmanskom prostitutkom kojoj u prostituciji ni sama Jolanda-Margerita nije ravna. Ja umoljavam g. Ljubibratiću, ne samo da mi se ne približava ta prostituisana i zlikovačka osoba, već da je (u slučaju da je poznajete) umolite da je više nijedanput ne susretnem na ulici... Kao čovek evropske kulture, ma da su mi ljudi Sikstova tipa pokrali infamno rukopise vredne već desetke tisuća franaka, mislim da nisam manje vredan ni od kojega člana parveniske dinastije. Jedna ličnost, koja me u Antanti spiju nisala i okružavala ruskom Ohranom i zapadnoevropskim detektivima, da ne govorimo o njenim skandaloznim ljubavnim izjavama i drugim smrtonosnim intrigama, ne treba da me ovde predaje kožnim bolestima, izgladnjenju, bacanju iz stana samo na ime nekakvoga „ministarstva" koje za volju ničiju, a najmanje jedne Boyer-Paul bludnice, koja je imala već regimentu ljubavnika ne bih primio. Rađe čak i đavolu nego njoj samoj sa svim tim gnusnim... Sašama i Mafalđama, i uspomenom na meni protivna ubistva, krađe, nasilja, klevete, spletkarenja! Austriski elementi mogli bi mi, prema uviđavnosti, u činiti tu ljubaznost (ma da sam i od Parme špijunirani Hrvat „frankovac" i neko vreme najomraženiji pangerman u Francuskoj) da me trpe kao emigranta bar u Španiji ako ne ovde, što ni sam ne želim, ni u Parizu, gde je već dockan i gde sam im se, barem ponekima, izgleda, manje dopadao.

Ne želim da mi se ni u snu javlja kao „izaslanica dvorskog evanđelja" ta upropastiteljica mojega doma, žena jednoga karađorđevićskoga pederasta i defraudantica mojih sirotinjskih para. Ni policiska komič na teranja u ludnicu, ni izbacivanje iz stana ne plaši me od izjave gnušanja nad onim što je gola istina. Ne želim nagrada koje bi imale biti plaćene žrtvom mojega mesa i kosti, grobom moje čestite i hvale vredne porodice. Nisam od tih ljudi što se za ljubav lepih očiju Juanšikaja zazidavaju godinama u suterene da bi primili derizornu sumu od kakav milion rupija. Ni za volju Mikada, ili kineskoga Tzara ne bih pristao na takvu mahnitost. Ili, treba biti totalno lud...

Tutkanja Antantinih fondova i potpisnika antantističkih tajnih ugovora, pa tipu Gentlemen Agreementa, iz b.-p. porodice ne će izlečiti od batina (i drugih stvari) tu bludnicu koja, stvarno u svrhu provokacije, uhodarenja i slične robe, bajagi, „spasava" (od čega? od koga? zašto?) onoga kojega je, jedino i isključivo, ili najmanje u glavnom, u najglavnijem, baš ona upropastila. Ja ne želim kurvinskih usluga, te je, domišljam se, na moju „zahvalnost", sem negativnu, najmanje zgodno računati. Ako ta Poupée želi da je vidim, makar i u zemunskom kupleraju (gde ima mnogo dražesnijih, odličnijih, dubljih i čestitijih dama od nje), neka mi najpre izvoli objasniti misteriozno iščezнuće u maju 1919, uz prisustvo NB. sicilijanskih i američkih brodova, u državi naslednici, moje porodice, koja mi, ma koliko skromna, vredi više nego iščezla ruka belgiskoga probisveta i šefa Antantine špijunaže na Balkanu (bejahu, bajagi, seljaci, i „austriski agenti"). Izvolite joj javiti da će za sve ove stvari, pre ili posle, odgovarati, ako baš na silu želi da divani sa čovekom, koji ne traži dodira ni saobraćaja ni sa kakvim dvorom na svetu, a „srpskim" najmanje! Od vremena Edgara Quineta (14) kada sam joj, posle uvreda, sablazni i provokacija (kojima me htela da, najviše, pobuni protiv Austrije) uskratio pozdrav ima već sedam godina. Odbio sam šešir i drugim glavešina ma sa Zapada. Dovoljno je već učinila prostitutskih gestova kod Klemansoa, Leona Dođea, engleskog dvora, ali da zna da mi najleviji socijaliste revolucioneri ne strepimo ni pred smrću, pa prema tome, ni pred Antantom (koje je ona plaćeni eksponent) pa čak ni pred Austrijom (koje bi se, do prilike, ina če u potpunoj lojalnosti i spravedljivosti mojega neutralnog i miroljubivog simpatičnoga srca, predstavila kao veliki pijon). Stavili bismo, možebitnim dumbusom svetih orđalija, okazione ograde i tome, uz svaku čast Meternihu, verovatno ultraaristokratskom principu. Bilo bi poželjno staviti do visokoga znanja da susretaj Gavrana ili Strvine nije poželjan na ulici kada ja prolazim, jer se time opstruira prolaz (No 40 Terazije forsitan meminisse iuvabit!)*

Nije nužda da se tera na ulici (od Velike Britanije plaćeni) cirkus samo na račun toga što bih, usled mrene na očima i usled krađom postignutoga magiskog artificija, na nesreću mogao da izlupam neku nevinu devojčicu. Nisam nikakav roajalista, a najmanje štreber! Ja ne tražim mesta ni u ministarstvu unutrašnjih ni u ministarstvu spoljnih poslova! Naročito ne nekakav „veliki kraljevski ideal"!! Kunem se pokopanim dojkama žena iz moje nevino uklonjene porodice da ću se pašić-pijemonteskom đubretu koje me od 1913 za račun i dobre pare velesila Istoka i Zapada progoni, ako budem morao, solidno umeti osvetiti! To bi bio također jedan način da njegovo italijansko veličanstvo naučimo poštovanju tuđeg života, slobode, rada, morala i imovnih odnosa, a u prvome redu Prava i Zakonitosti same, od čega ga je negov kurtizansko-ohranski opstanak u vreme rata, koji je ono isto izazvalo, samo i suviše odlučio! Inače, iustum necare Italiae reges! Princ Siksto, koji me sada ucenjuje, već se jednom, posle svojih pornografskih provokacija, u Parizu od mene zaklanjao samo svojom fizičkom slabićom i dojkama svoje šik-verenice. Ako ima da se nada mnom izvrši neka sudska ili druga, tamnička ili smrtna presuda, neka gg. u pitanju izvole! No ne da mi izaslanici Nikole II i vojvode Orleanskoga zadaju po 2.000 smrti na godinu! Kada se za 6 godina nije moglo da načini reda, mislim da su mi sve javne ili tajne, privatne ili kolektivne poruke ili dopisi suvišni... Nije poželjno da se ni u toku vremena eskontira moje pomirenje sa ovom prostitutkom, prema kojoj je jedna de Zagorska vestalinka, a jedan Rasputin pravi martir i svetitelj. Antantina štampa i njeni ljubavnici su Zapada, kao ni muž kraljičine žene (ne budući mnogo različni) nisu u stanju da ništa pridonesu za naše pomirenje koje je, sem toga, za me sasvim nepotrebno. Jer pre toga, Bludnica mora (ili na licu mesta) da uskrsne leševe, da mi vrati moju mladost, univerzitetsko znanje, moje radove, i (ne zaboravimo) moj sirotinjski džeparac!

Ovo, uz izvinjenje, g. prinče! ne za uvredu prema vama, ali na drugu adresu. Ne očekujući uostalom drugog uspeha, sem da se ne bih trebao predugo objašnjavati, naročito sa figurama koje hoće da mi donose leka sa italijanskim, makijavelističkim, fašističkim i glupim demonstracijama na ulici.

Prince Tyno UJEVIĆ

*) *Vjerovatno adresa stana*

Iako u ovom pismu njegovo augustinsko visočanstvo „Prince Tyno Ujević" samo mete svoj magazin, u smetlištu se može naći ključ njegove dekadencije. To je život u Parizu za vrijeme rata, koji je ostao nerasvijetljena stranica. U eseju o Gaćinoviću, govoreći o njihovim vezama sa Trockim, Kibaljčićem i drugim ruskim revolucionarima, on piše: „U to je vreme za nama marljivo tragala ruska carska policija, a izvesni deo Antantine javnosti kao da je docnije hteo da nas, bez svake krivnje, lično inzultira za mir u Brest-Litovsku". U istom eseju spominje i neku njihovu „zakutnu agitaciju po ćoškovima i nervozu pred policijom".

Kad se sa ovim dovedu u vezu stavovi u njegovom pismu „o okružavanju ruskom Ohranom i zapadnoevropskim detektivima", vidi se da to nije bila samo fraza. Postaje jasniji i onaj stav, da je bio „špijunirani Hrvat „frankovac" i neko vreme najomraženiji pangerman u Francuskoj". To progonjenje pripisuje „pašić - pijemonteskom đubretu", kome prijeti osvetom.

Izgleda da je u tome imala ulogu i neka žena, o čemu sam ja nešto i načuo ali Ujević nije o tome nikad govorio. Na nju su se odnosila ona mjesta u pismu „o skandaloznim ljubavnim izjavama i drugim smrtonosnim intrigama" i da ga je „baš ona upropastila". On joj je „uskratio pozdrav ima već sedam godina" i sa njom nema pomirenja, „jer pre toga Bludnica mora da uskrsne leševe. da mu vrati njegovu mladost, univerzitetsko znanje, njegove radove". Da zabašuri ozbiljnost ovih riječi, dodaje i svoj „sirotinjski džeparac".

Intervencija dvorske policije i tjeranje u ludnicu vratilo ga je u te stare dane, a baš u to vrijeme našla je mlada žena, koja je kucala u njegov oklop i ugrožavala ga probojem. Otuda njegov gnjev i uznemirenost.

Drago LJUBIBRATIĆ

MLADI MAKEDONSKI PESNICI

ZORAN M. JOVANOVIĆ

Sporedan ulaz obeležen u pesku

Ja znam i jedan drugi prilaz za ovo isto more
gde zaobljeno kamenje
ima oblike ležećih žena
i mali rakovi potsećaju
na grbove izumrlih plemića

Postoji i jedna tvrđava
koja šupljim kornjačama krovova
dopuzi do mora
da ga produži u prstima svojih prstiju
jer samo one znaju
kada treba čekati dolazak
ljubičastih spirala kiše

Za uspravna neba postoji sporedan ulaz
obeležen u pesku
vetrovi ulaze
niz prstenje maslina

Uveče dođu i dve statue
odvaljenh noseva i izbrisanih očiju
i stoje
stoje kao obični beluci pred sudare
a nikada
ni sabljastim travkama šaputanja
nisu se dotakle

MLADEN DILEVSKI

Munje

Kada munja zasvetli
Imam utisak da su nekoga zadavili
I onda za trenutak
Krišom od očiju, u mraku
Džinovi nešto teško odvlače.

A kada ponovo munje preseku noć
I pogledi straha slučajno kada se sretnu:
Da li to munje odnose
Nešto iz očiju naših?

JOVAN PAVLOVSKI

Leto i Joana

A grad ostaje za nama plugovima i konjima prekršten u nešto
što se smeška
pod suncem. Posmatramo: ljudi izlaze i hodaju kraj nas
zaobilazeći naše senke
u liniji pravoj, kao da smo mi krivi, ko da je to naša greška
koju je počinio neko. Sobom su nosili sve što u rukama toplo gori
ili su pred sobom gonili neko goveče ili kravu, otvorena tela. Do zore
je trajalo to ćutljivo selenje koje je prolazilo kroz nas
kao neznanje ili nemir, tačnije. Pred nama je ostajalo ponešto
od svega
onog što smo videli, ko da je to trebalo da bude priznanje
za učinjenu grešku. A mi smo samo bili zaljubljeni u onu vodu
i ono leto puno belega
što otiču u svetlost. Trebalo je da pođemo, a ipak često
odlažemo taj put, kao da znamo da se nikad više
ponoviti neće onaj nemir, kad opet ovo posetimo mesto.

VLADA UROŠEVIĆ

Izlazak

Leto
spavati mnogo
ili jesti voće
radovati se vodi
zato
to nisu školjke
ni plodovi iz kojih teče sunce
tvoje rame
obnavlja poznanstvo
sa mojim obrazom
leto je okruglo
kao oblaci
kao kamenje
ipak
postoji jedan put
u polje
gde prestaju trave
i raste nebo
bez sumnje
to je zato
što u svakom prstu imamo zrikavce
koji su vrlo radoznali

SAVREMENA DRAMA NA STERIJINOM POZORJU

Nastavak sa 1 strane

ili kao napuštena devojka, ili kao sin neobično slabe volje. Osim toga, u centru zbivanja je jedan nedovoljno objašnjen izuzetan odnos, koji dopušta različita suprotna tumačenja. Dodajmo najzad, da dramski razvoj Svilenih papuča počiva na nekoj vrsti pseudoklimaksa, na pokušaju da se potrebna dramatičnost postigne potsticanjem gledaočevе razumljive bolećivosti pred sukobom nesrećne majke i još nesrećnijeg sina.

Reditelj Mladen Škiljan zamislio je pretstavu u kojoj su veštački predimenzionirani svi elementi pozorišne igre. Tiha elegična atmosfera drame i verni realistički portreti nekoliko sumornih ličnosti nisu mogli doći do izražaja kroz rediteljski postupak u kome su preovladivale orgije svetlosnih efekata, neprestane izmene dekora i nefunkcionalna upotreba bučne muzike. Slične slabosti su pratile i rediteljev rad s glumcima: ako je, na primer, bilo neophodno izraziti uznemiren ritam života čoveka, koji traga za novim moralnim opredeljenjima, glumac je pribegavao patetično preuveličanim gestovima i trčkaranju po sceni; ako je, s druge strane, trebalo fiksirati jednostavnu čistotu mlade devojke, glumica je stvarala lik lišen svake intensivnije emocije ili strasti. Bila je to u svakom slučaju pretstava koja nije dostojno reprezentovala ovo izuzetno jugoslovensko pozorište.

VARIJACIJE. Hrvatsko narodno kazalište iz Zagreba izvelo je na Sterijinom pozorju Obrenovićeve Varijacije — četiri dramske piese na teme o starosti i tužnoj uzaludnosti svekolikih čovekovih nastojanja. Iako svaka Obrenovićeva varijacija sadrži dosledno i sugestivno ocrtane karaktere, ipak je pravi junak ovih minijatura sam život, koji sumorno tinja i uvek otkriva poneku intimnu tragediju: u Rondu — bespomoćnost pred sudbinom, koja je u obliku jedne slučajnosti zakoračila na vrata; u Večernjoj igri — uzaludan pokušaj dvoje starih ljudi da interpretiranjem tuđeg izbora u životu stvore pretpostavku za sopstveno postojanje; u Ptici — slom čove-

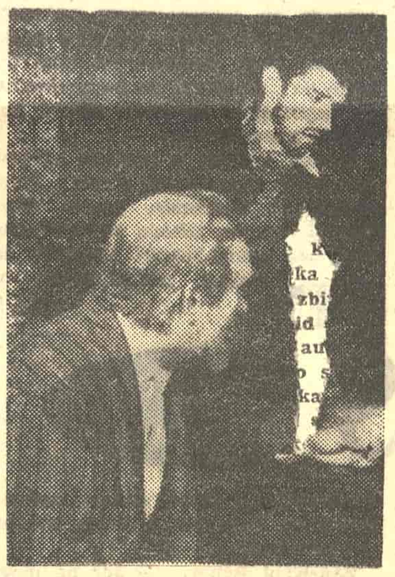

SA STERIJINOG POZORJA: »VARIJACIJE«

kovih čežnjivih traganja za smislom života. Upitamo li se šta sačinjava dramsku kvintesenciju ovih malih, prividno bezazlenih komada, razumećemo da oni počivaju na pišćevoj sposobnosti sažimanja celokupnog životnog poraza junaka u jednu jedinu situaciju, koja zadržava realne obrise i ni u jednom trenutku ne pokazuje simbolističku, ekspresionističku ili neku sličnu hipertrofiranost. To je dramaturgija očigledno nastala u senci velikog Čehovljevog autoriteta: u Varijacijama su manifestovane Obrenovićeva ljubav za male ljude, intensivna lirska razneženost pred patnjom bezimenih junaka, kao i sposobnost istovremenog ispoljavanja osećanja za dramatičnost i komičnost položaja u kome se nalaze heroji komada (u neprestanom smenjivanju tih suprotno emocionalno nastrojenih akcija oba pisca pronalaze mogućnost za izgradivanje potrebne dramske napetosti).

Ali postoji i jedno sasvim moderno svojstvo Obrenovićevog dramaturškog postupka. Obrenović posmatra svoje junake u trenutku kada ih je život doveo u stanje automatskog ponavljanja određenih osećanja, u jedno sivo ništavilo kada svaki i najbeznačajniji detalj (u prvoj piesi — dolutalo pseto, u drugoj piesi — pismo, u trećoj piesi — jedna gotovo nevidljiva ptica) može da potstakne nejasno treperenje u dnu duše i postane kob koja narušava letargično blaženstvo. U takvom postupku svakako je prisutan neki daleki odjek stvaralaštva savremene evropske avangarde.

Potrebno je ukazati i na nekoliko nedostataka Varijacija: u prvom redu, misaona dimenzija dela nije brižljivo kultivisana i piese se povremeno rasplinjavaju u oblacima emocija; Obrenovićeve minijature katkad nisu dovoljno dramski kondenzovane i njihov razvoj je usporen učestanim ponavljanjima istovetnih pojedinosti ili sličnih situacija; u piesama povremeno preovlađuje nefunkcionalan grub humor, koji bitno narušava finu čipku atmosfere; najzad, četvrta minijatura — Nokturno — koja zrači neodoljivim bezazlenim humorom i prisnom humanošću, ne sačinjava organsku celinu sa ostalim piesama.

Mladi reditelj Tomislav Durbešić pokazao je izrazit smisao za rad s glumcima i često pronalazio pravi unutrašnji ritam zbivanja (primera radi navedimo kako je reditelj u drugoj minijaturi usporavanjem akcije neprimetno preobražavao komediju u tragediju), ali je, s druge strane, ispoljio nedostatak osećanja za stilski jedinstven rediteljski postupak (u Ptici, na primer, reditelj je piščevu poetsku fikciju, pretpostavljenu igrom glumaca, grubo narušio uvođenjem jednog veristički stilizovanog lika, a potom sasvim razbio jednim naturalističkim detaljem — pticom koja pada među dvoje starih ljudi).

Izvrsno je glumio Josip Petričić: on je ostvario četiri minijaturne studije karaktera, koje su otkrivale nepresušnu glumčevu moć transpozicije, ogromno bogatstvo tehnike i izuzetnu kreativnu sposobnost odabiranja potrebnih pojedinosti.

Petričić je imao dostojnog partnera u Boženi Kraljevoj, koja je ostvarila tri zanimljive uloge.

NIKI — ZLATNI DEČAK. Ovogodišnji susret sa Slovenačkim pozorištem iz Trsta, koje se već po drugi put pojavljuje na Sterijinom pozorju, doneo nam je još jedno poznanstvo sa tršćanskim dramatičarom Josipom Tavčarom (na prošlom Pozorju videli smo njegovu dramu Pakao je uvek pakao). U svojoj komediji Niki — zlatni dečak, Tavčar slika jedan sociološko-psihološki fenomen karakterističan za Zapadnu Evropu, i u isto vreme nastoji da otkrije neke bitne deformacije naše savremene civilizacije: pod piščevom lupom je svet beskrupuloznih menadžera, pustolova, lakih žena i velikih bosova, koji su grupisani oko jednog čuvenog pevača, i duboko ujedinjeni u besomučnoj trci za materijalnim vrednostima i bogatstvom. Autor pritom stavlja u dejstvo oprobani mehanizam bulevarske komedije, sa uobičajenim zapletom, preuveličavanjima i pikanterijama koji prate slične komade. Očigledna je Tavčarova težnja da prikazivanjem jednog načina života u krivom ogledalu stvori neku vrstu dvostruke parodije: parodiju određenog društva i parodiju tipičnog bulevarskog komada. Međutim, kako su u komediji trajno neusklađeni ritam zbivanja i način sazrevanja junaka — radnja se odigrava u vrtoglavom tempu a karakteri uglavnom zadržavaju realističke obrise — komad ne uzima željeni smer i pretstavlja neorganizovanu mešavinu parodije i realističke drame bulevarskog tipa, podjednako zasićenu i dnevnim aktuelnostima i nizom spektakularnih tačaka, koje treba da komadu obezbede komercijalan uspeh. Šta više, komedija je u suprotnosti sa piščevim intencijama: publika prvenstveno uživa u pikantnim detaljima, poklanja najviše pažnje razvoju radnje i gotovo uopšte ne traga za smislom dela.

Reditelj Jože Babič nastojao je da sinhronizovanjem akcija glavnog junaka i ponašanja njegove okoline ostvari jedan ubrzani ritam, koji prvobitno omogućava formiranje plastične groteske, a potom se smiruje uvodeći nas u tihu nemuštu dramu Tavčarevog protagoniste.

Silvij Kobal, koji je igrao Nikija „najvećeg pevača našeg vremena", istovremeno je ispoljio i precizno osećanje za groteskno preterivanje i tanan smisao za nagoveštavanje jedne intimne ljudske drame.

Najzad, ansambl tršćanskog pozorišta pretstavio nam se kao homogena grupa disciplinovanih umetnika, koji pokazuju veliku sklonost prema takozvanoj filmskoj glumi, a čije bi se prave mogućnosti mogle odmeriti tek prilikom izvođenja nekog dela veće umetničke vrednosti.

Vladimir STAMENKOVIĆ

ISPRAVKA

U prošlom broju »Književnih novina« pogrešno je otštampano ime autora pesme »Malo niže od anđela« (na 8 strani). Autor pesme je Vladimir V. Predić.

IZLOG ČASOPISA

कविता

Jubilarni internacionalni stoti broj indijskog časopisa »Kavita« (Poezija) koji izlazi u Kalkuti a u kome se objavljuju isključivo stihovi, posvetio je svoju januarsku svesku domaćim i stranim pesnicima. Pored dvadesetak domaćih autora koji pišu na bengalskom, gudžarati i hindi jeziku, štampani su — svi u prevodu na engleski jezik — i stihovi poznatih savremenih francuskih, engleskih, nemačkih i italijanskih pesnika među kojima su: Pjer Reverdi, D. Dž. Enrajt, Hans Egon Holthuzen, Ginter Ajh, Frančesko Arkanđeli i neki drugi.

Ovaj časopis beležimo zbog jugoslovenskih pesnika Vesne Parun i Ivana Ivanjija čiji su prilozi objavljeni u njemu. Prevedena je pesma Vesne Parun »Lice u sjeni« i pesma Ivana Ivanjija »Vozovi«, uz kratke beleške o njihovom životu i radu. Iako nije rečeno zbog čega se uredništvo časopisa odlučilo upravo za ove pesnike između onih čije je tekstove dobilo, potrebno je istaći značaj ovakve međunarodne saradnje i kulturne razmene, a posebno ovakvih publikacija.

The Listener

Otkako je vizuelna istina primljena kao krajnji cilj likovnih umetnosti ona se pokazala kao veoma nedostižan pojam za umetnike; oni su tako bili uključeni u filosofski problem koji nikad nije bio rešen, čak ni pomoću moderne nauke o percepciji. Od trenutka kad je Raskin postavio pojam »vernost prirodi« kao imperativ, umetnost je sve više počela da skreće od rezultata koji je Raskin očekivao, dok nije dospela do svog sadašnjeg stanja potpune apstrakcije od prirode. Pišući o knjizi profesora E. H. Gombriča »Umetnost i iluzija« Herbert Rid u članku »Problem stila« ističe da je cilj pisca bio da pokaže da umetnost nikad ne može da reprodukuje »sliku na mrežnjači«. Ovaj fizički stimulus dozvoljava bezbroj interpretacija, i »stil« u umetnosti, bilo pojedinog umetnika bilo razdoblja, nije ništa drugo već jedna interpretacija izabrana iz beskrajnog niza mogućnosti. Zašto je u jednom vremenu jedna interpretacija omiljenija od druge? Gombričovo rešenje, kantovsko u suštini, jasno je i bogato ilustrovano: oko umetnika opaža samo ono čiji je nacrt, shemu, već stvorilo; »drugim rečima, umetnik se približuje prirodi sa pitanjem (šta vidim?), i odgovor koji on očekuje mora se saobražavati sa onim što on smatra za razumno i jasno — što zadovoljava njegov vizuelni sud«. »Umetnik smera da vidi ono što slika pre nego da slika ono što vidi«.

Stvarnost je tajna koju mi ispitujemo različitim instrumentima, ali i našom sposobnošću da stvorimo približnu kartu te misterije. Kakva je razlika između umetničkog dela i mape neba? Razlika ne može biti u formi, kako kaže Gombrič, jer i sazvežđa imaju formu. Mora biti da je u pitanju osećanje koje mapa ne može da izrazi. Emotivne reči koje izražavaju naša osećanja prema nebu pretstavljaju individualni i subjektivni trenutak vizije, izražen individualnim i subjektivnim znacima. Ali tu počinje filosofski problem: kakve to osobine daju trenutku vizije njegovu trajnu i staloženu egzistenciju? Mi ih nazivamo »stilom«. »Naša osnovna psihološka delatnost je integracija — traženje ravnoteže između duha ili psihe i spoljašnjeg sveta«. Trajna i staložena egzistencija je ova ravnoteža, skladni trenutak integracije.

Profesora Gombriča zanima »sintaksa ovog jezika formi«. Zašto se forme sjedinjuju s vremena na vreme u stil? Kakav je odnos umetničkih formi prema formama prirode, zašto slika koju prima umetnikovo oko neizbežno gravitira prema shemi koja je nezavisna od percepcije? Profesor Gombrič zazire od svih nesvesnih činilaca. Mi biramo forme i povezujemo ih sa jedinstvenim vizuelnim doživljajem. Nevino oko ne postoji. Ono je iskvareno tradicionalnim oblicima pretstavljanja, i sve što umetnik može da čini je da nastoji da se odvoji od sheme i približi doživljaju oka. Po Ridovom mišljenju ova teorija je tačna u pogledu većine umetnosti, samo je teško zamisliti kako je umetnost počela u ljudskom razvoju, ili kako se javlja u razvoju deteta. U dečjim škrabotinama forma dolazi pre ideje. Isto se dešavalo u paleolitiku. Svest deteta i primitivnog čoveka je neiskvarena, njihovo oko nevino. Oni su okruženi nepoznatim i neprestano pronalaze i otkrivaju jezik da bi to nepoznato opisali. Tačno je da dete i primitivni čovek po vezuju svoje škrabotine sa vizuelnom slikom, ali takvo povezivanje je proizvoljno i varijabilno. »Škrabotina, forma, ima svoju sopstvenu realnost, svoj sopstveni individualni značaj«. Herbert Rid tvrdi da formu nije potrebno sjedinjavati. Forma i njena razrada su samopostojeće zadovoljstvo duha — prema Valeriju »zadovoljstvo koje ponekad ide tako duboko da nas navodi da pretpostavimo da neposredno shvatamo objekt koji formu prouzrokuje«.

Izvesni ustupci u pogledu njegove teorije o nezavisnom životu formi učinili bi Gombriča, prema Ridovom mišljenju, mnogo simpatičnijim »ručavaocima« vradžbinama« izvesnih savremenih oblika nefigurativne umetnosti.

D. P.

ARTS Lettres Spectacles

Ako su dobri pesnici uvek mladi, mladi pesnici nisu uvek dobri. Zato je, mada je svaki izbor relativan, načinjen izbor između 300 pesnika, koje je kao »nove pesnike Francuske« pozdravio Žan Ruselo, pa čak i između 13 pesnika, koji su zastupljeni u vanrednoj analitičnoj antologiji od Žana Pari-a. Tom malom broju pesnika upućena su izvesna pitanja i evo nekoliko najzanimljivijih odgovora.

DA LI STE SE IKAD PITALI ZAŠTO PIŠETE PESME?

Žak Šarpije. — Nikad, ali kad pitate odgovoriću. Meni se čini da je poezija najprevashodniji palijativ nepotpunosti izraza proze, domen u kome se sam način izražavanja ispituje, optužuje, i pokušava da nađe lek svojim osnovnim slabostima. Tako je poetski izraz ustvari samo jedna kobna posledica (što ne mora nikako da znači da poezija proizilazi samo iz automatizma).

Žan-Klarans Lamber. — To je isto kao da ste me pitali: zašto dišem? Ima sto odgovora, od kojih ni jedan nije zadovoljavajući. Ono što mogu reći to je: da je za mene poezija jedna vežba sveukupnosti. Poema treba da izrazi, u svojim granicama, najvišu zgusnutost bića. Poezija treba da izrazi takođe i izvesnu intenzifikaciju, pražnjenje života.

Klod Vinj. — Drugo se ništa ne događa osim da je čovek prisutan na svetu. Poema čini most između tih trenutaka prisutnosti. Ona nas čuva od otsutnosti, privlačnog iskušenja praznine i očajanja. Ona nas potseća na ono što je. U izgnanstvu, koje je za mene poezija, poema je skromni svedok moje prisutnosti.

Žan Lod. — Poetski akt jeste gest kojim dokazujemo da nismo robovi. i kojim se oslobađamo, u svakom trenutku, odvratnih mesta. Ona ne mora biti hram u koji se mi povlačimo, ali ona se identifikuje sa vrednostima koje sama stvara, nameće, podržava, čuva baš u svom večnom proveravanju.

Žan-Klod Renar. — Jer ne mogu drugačije. Ali, verujte mi, ona je jedna strahovita pustolovina. Ukoliko idem dalje u poeziju, utoliko se više »sudaram sa krajnjim« i primoran sam da u njoj »nađem nemoguće«, kao što je rekao Rilke. Toga trenutka svi su povodi dobri da se pokuša pobeći od poeme. Ali se njoj najzad ipak podleže.

MIŠO JE KAZAO: »AKO IMAM VIŠE OD 200 ČITALACA, OSEĆAM SE OSRAMOČEN«

Romen Vengarten. — Ja ne mislim tako. Da ih imam i dve stotine hiljada, ne vidim u tome sramotu. Istina je da je poezija »retka roba«. Ali ona nije zato ni manje uspešna ni manje neophodna.

Šarpije. — Veliki broj čitalaca ne daje vrednost nekom delu, ali ni mali broj isto tako.

Lamber. — Prirodno je da pesnici imaju malo čitalaca. Ali to su oni pravi. Oni jedino i znače nešto.

DA LI STE »ANGAŽOVANI«?

Žakote. — Ne. Poezija je sloboda disanja.

Lamber. — Pišući ljubavnu pesmu pesnik se može angažovati isto onako kao i kad upućuje odu heroju trenutka. Svaka poema je zauzimanje stava. Podrazumevam ipak da se poezija opire u osnovi od istorije, i utoliko pre i od »politike«. Ona je poslednja šansa slobode.

N. T.

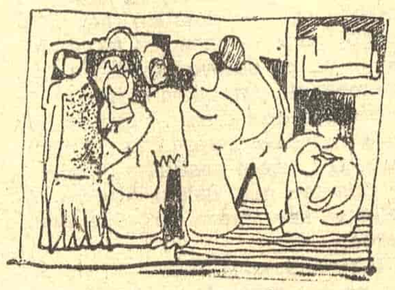

EVERGREEN REVIEW

Prošlo je približno trinaest godina otkako se vođa nadrealističkog pokreta Breton vratio u Pariz, ali se čini da ovaj pokret nije dospeo do svoga kraja, uprkos činjenici što su mnogi začetnici umrli, postali staljinisti ili solidni građani. U Francuskoj nadrealistički pokret je sporadičan i treperav. Pošto je Breton izjavio da nadrealizam — posvećen energiji inspiracije, otkrivanju i istraživanju »realnijeg od realnog sveta iza realnog« — »nije racionalna, dogmatična i prema tome statična teorija umetnosti« ne iznenađuje što se seme koje je on posejao za vreme svog boravka u Njujorku rascvetalo na američkom tlu. Francuska nije primila Bretonovu poruku: »Razlaganje sna i realnosti u neku vrstu apsolutne realnosti«. Francuska je danas tvrđava svega konzervativnog, surovog i ćiftinskog. Oslobođenje o kome je Breton snevao zamenili su užasi Severne Afrike, prepuni zatvori, opšte smanjenje intelektualnog tona. Francusku naciju ne inspiriše više Breton, »već racionalist Andre Malro«, koji zajedno sa De Golom hoće od Francuske da stvori zagušljivi »muzej bez zidova«. Kakvi god bili razlozi, avangardistički duh nastavlja da traje u Njujorku. Ovo mišljenje izlaže Džon

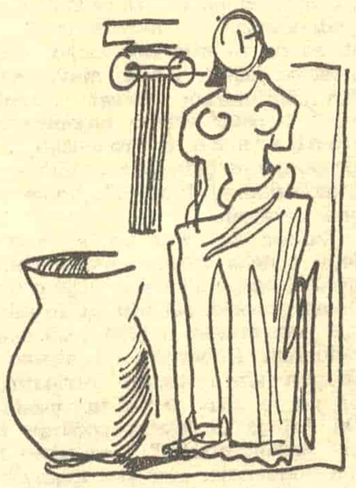

Bernard Majers u članku »Uticaj nadrealista na njujoršku školu«.

Svojim izložbama, publikacijama i svojim moralnim primerom Breton je u Njujorku ostavio zaveštanje koje je iskorišćeno. Mada su, uglavnom, svi američki slikari iz četrdesetih godina odbacili nadrealistički uticaj on se i kod njih može primetiti jer se sam nametnuo: automatizam, kolaž. Sledeće pokolenje, takozvana druga generacija ili njujorška škola, iskoristilo je tehniku i estetiku starije generacije.

Džesper Džons je »nadrealist imenovanja stvari«; njegovo slikarstvo se klone i »znaka i slike« i pokazuje stvari onakve kakve jesu. »Nadrealist Erosa« je skulptor Nekajen, a »nadrealista nepoznatog pejsaža« Grejs Hertigen, koja narativnom bojom slika oblasti poznate samo snovima. Helen Frenkinteler je »nadrealist izbora«; ona slika kao prorok idući za svojom linijom bez obzira kuda je ona mogla odvesti, ali tačno zna gde da se zaustavi. Alfred Lesli je »nadrealist megalomanskih fresaka«; on stvara razmere veće nego što su u životu, veće nego što je nezamislivi prostor, razmere tako grandiozne da se čini da oni stvaraju buku. »Nadrealista svakodnevnog života« je Leri Rivers; on hvata deliće svih vidljivih ljudi ili stvari, na taj način stvarajući superrealnost. »Nadrealist prekorevanja« je Džozef Kornel; njegove vizuelne metafore prenose moral; on je svestan tajni u nama o kojima ništa ne znamo, i želi od nas da budemo dobri. Džoan Mičel je »nadrealist vremena koje protiče«; za nju budućnost ne postoji, a prošlost je dosadna; svako njeno platno svedoči da ona kao Rilke počinje svoj život svakog dana. Skulptor Stankievič je »nadrealist belog smeha«: njegove skulpture poriču suštinu predmeta i surovo ih obdaruju osobinama koje oni ne znaju. Dejvid Smit je »nadrealist anti-komemoracije«, a Robert Raušenberg »nadrealist ponovo nađenog predmeta«. Luiza Nevelson je »nadrealist Meseca«, koji je nekad pripadao kineskom pesniku Li-Pou. Džordž Speventa je »nadrealist gde-se-nalazi«; niko nije tako kao on specifično pronikao u relativnost obima trodimenzionalnog tela ili predmeta.

Ovo nije sve što se može videti u njujorškoj školi, jer je ona bogata i raznovrsna. Činjenica je da Evropa više ne razume Bretonovu poruku i da bi se on divio snazi i smelosti kojom se američka »druga generacija« suočava sa strašnim modernim svetom koji mi, posle sputnjika, posmatramo sa »arhimedovske tačke van naše planete. Amerikanci ne uzmiču; čini se da svi oni govore kao pesnik Alen Ginzberg: »Vasiona je novi cvet«.

D. P.

PREVEDENI ESEJ

Čarls P. SNOU

S koje strane Atlantika?

ČARLS PESI SNOU (C. P. Snow), engleski romansijer i naučnik, fizičar, rođen je 1905 godine. »Smrt pod brodom« (1932) bio je njegov prvi roman, i to humorističko-detektivski. Posle toga objavio je niz romana — »Novi životi za stare«, »Svetlost i tama«, »Vreme nade«, »Nastavnici« i »Afera« (najnoviji, 1960, iz kembridžskog života) — u okviru dveju serija »Novi ljudi« i »Stranci i braća«. Snou je jedan od najuglednijih pisaca u angloameričkom svetu. Stalno piše kritike romana u londonskom »Sunday Times«-u.

Prošlog proleća, za vreme boravka u Sjedinjenim Državama, uhvatio sam sebe kako sanjarim da li bih više voleo da budem američki ili engleski pisac. Ovo je bilo samo malo stvarnije od sanjarenja; za znatan broj pisaca s obe strane Atlantika ova dilema postoji. Za mene ne postoji; ja sam u suštini isuviše veliki vigovac. Ali izbor je postojao, naravno, za Henri Džemsa, T. S. Eliota i Odna. Može i sad da postoji za Ejmisa ili Džona Vejna s jedne, ili za Malamuda i Podhoreca s druge strane.

Istina je, hteli mi to ili ne, da se američko i englesko spisateljstvo preplitu kako se nikad nijedna druga veća književna kultura nije preplitala. Jer pored svih predmeta za diskusiju, vođenu na obadve strane, i svih uobičajenih razdražljivosti i zavisti, sumnjam da u bilo kom određenom smislu ove dve kulture liče na nešto što se može potpuno odvojiti.

Zato je taj izbor, šta će da budu, još uvek otvoren nekim engleskim i američkim piscima. Da se usvoji druga kultura potrebno je, naravno, imati izvesne specifične vrste temperamenta i talenta. Veliki broj nevažnih engleskih pisaca postali su Amerikanci iz čistog ličnog interesa, ali to je isto toliko interes kao da su otišli u Švajcarsku da bi izbegli plaćanje poreza. Ja mislim o ljudima koji žele da do maksimuma iskoriste svoj talenat, i koji su dovoljno pouzdani da veruju da druga strana angloameričke kulture može da bude povoljnije podneblje od njihovog sopstvenog. Oni su možda u pravu, kao što su Džems i Eliot očigledno bili. Ali, nastranu romantično stvaranje mita o drugoj zemlji — što Amerikanci stalno čine s nama, i što mladi engeski pisci u sve većoj meri čine s vama, Amerikancima, a što može u sebi samom da bude poreklo nekih vrsta umetnosti, kao što je bilo za deo Džemsove umetnosti, odvojeno od toga, ravnoteža prednosti da se bude engleski ili američki pisac meni izgleda iznenađujuće potpuna. Postoji masa opštih razloga na obadve strane, ali ja verujem da postoji samo jedan koji može razumno da odluči bilo čiji izbor.

Na savremenog Henri Džemsa neće, naprimer, uticati što Amerikanci imaju manje razumevanja za realistički roman od nas. Mi moramo da prihvatimo slučaj, koji iznosi Hari Levin u „Snazi zla", sa njegovom uobičajenom oštrinom i odlučnošću, da su u romanu Amerikanci — naprimer, Hotorn, Melvil, Fokner — bili primorani da stvore dela „ekstremne" mašte. Ričard Čejs je nezavisno došao do vrlo sličnog zaključka u „Američkoj tradiciji". Simbolizam ili naturalizam, samo ne realizam — to je američki smer. Ovo ima nekog smisla: odgovara američkim socijalnim uzorima. A to je učinilo američke kritičare nesigurnim u same sebe kad imaju posla sa piscem kao što je Džems Gould Kozens. Ali to neće sprečiti romanopisca realistu sa dovoljno autoriteta da se nametne američkom mišljenju sledećih deset godina; on će morati da bude vrlo dobar, ali i ako bude takav, moraće vrlo često da menja podneblja.

Zatim jezik — američki-engleski tj. engleski-engleski. Baš kao što su Amerikanci nerazložno skromni zbog celokupnog dometa svoje književnosti, težine svoje učenosti, širine i dubine i intelektualne sofistikacije svoje najbolje kritike, tako je za Engleze manir da padaju u prašinu zbog jezika, da govore kao da činjenica što su upotrebljavali jezik dobrih nekoliko stotina godina pretstavlja fatalnu diskvalifikaciju da ga ikad više upotrebljavaju. Veliki broj engleskih pisaca je tako zbunjen dijalekatskom škripom američkog-engleskog da oni i ne čuju druge stvari. Oni ne shvataju da je u mnogom smislu američki-engleski mnogo apstraktniji jezik no što je naš. Mi kažemo: „Želim da se upišem za mesto". Vi kažete: „Želim da rezervišem mesto". Ovo je deo svakodnevnog govora i stvara od sebe prozu. Ima mnogo bogatstva, svetlucanja i otkrića u mnogim američkim dijalektizmima, ali misaoni okvir često nije tako neposredan kao u englesko-engleskom. Za ciljeve pisca jezički dobici i gubici se gotovo potiru.

U ISTOM ČAMCU

Postoji jedna druga činjenica, mnogo bitnija, koja će, ako je jasno ocrtana, sigurno prevagnuti u izboru. Čak i ako nije jasno ocrtana, ipak je dovoljno blizu srži da spreči savremenog Amerikanca da bude Henri Džems ili T. S. Eliot. Ja sam razgovarao sa dva darovita Amerikanca koji bi, bez ikakve sumnje, postigli veliki književni uspeh u Engleskoj. Oni su razmišljali o tome; naša kultura bi im odgovarala; ali oni neće doći. Na neki način oni to ne mogu da učine; to bi išlo protiv instinkta i njihovog smisla za istoriju. Nema ničeg misterioznog u tome; ravnoteža snaga se izmenila, i svako oseća duboko u sebi da velike književnosti pripadaju zemljama na vrhuncu njihove moći (kao što je ustvari i dosad bilo — Periklova Atina, Rasinova Francuska, Engleska devetnaestog veka) i ponekad zemljama sa budućnošću pred očima (Engleska Elizabetinog doba i Rusija devetnaestog veka).

Ako Amerika stvarno sedi, onako neopozivo na vrhu svoje moći kad što je Engleska sedela, recimo 1830 kroz pedeset godina kao vrhunska vodeća nacija, onda ću ja strasno da zavidim američkim piscima. Ali ja uopšte ne vidim vaš položaj u tim granicama; ja verujem da smo mi ustvari u istom čamcu. Naravno, vi ste bogatiji i, što se tiče trošenja dobara, verovatno da ćete ostati najbogatija zemlja na svetu. Ali to samo pogoršava stvarni položaj, koji je u tome da je ceo Zapad i Amerika, kao vodeća sila Zapada, privilegovana opkoljena oblast u geo-socijalnoj borbi, i da stvarna divljačnost uspeha, dinamična socijalna nada, leži u velikim osiromašenim nacijama Istoka koje se baš sad industrijalizuju, rešene da i one imaju svoga udela. Shvatljivo je da će ovo biti vek Običnog Čoveka, ali ne u onom smislu u kome je izraz originalno zamišljen. Jer farmer iz Ajove, i fabrički radnik iz Los Anđelesa nisu nikakom slučaju Obični Ljudi po današnjoj svetskoj lestvici: oni su privilegovani skoro izvan granica verovatnog. Istinski Obični Ljudi su kineski i indiski seljac; pa umni ljudi u Americi kao i oni u Engleskoj počinju da bivaju svesni da će životni uslovi ovih ljudi uticati na sudbinu celog čovečanstva. Ne verujem da će svet i dalje da živi u poretku: jedna trećina privilegovanih i dve trećine na granici gladi. Niti to pak umni Amerikanci veruju.

Ako se da odgovarajuće predviđanje snaga i dobra volja, problem može da bude rešen. Pa ipak, ovaj izgled traži mnogo poleta od američkih intelektualaca — više, mislim ponekad, no od naših. Neki od mojih američkih prijatelja, kao što je Maks Lerner, buniće se na poslednju tvrdnju. Lerner misli da ste vi poletniji od nas. Po mome iskustvu, ovo ne izgleda da je slučaj. Ja ne osećam u američkom današnjem pisanju veliku želju za budućnošću koju čovek nalazi kod Rusa iz devetnaestog veka, niti dah kontinentalnih prostranstava. Kao i mi, američki pisci se prilagođuju težoj situaciji: da žive u jednom naprednom menažerskom društvu, specijalizovanijem, pluralističkijem i težem za imaginativno razumevanje no što je naše — dok se ostali svet, odvojeno od vaših siromašnih rođaka u Engleskoj i zapadnoj Evropi, bori samo za goli život.

Meni to izgleda osnovno socijalno saznanje sa kojim se saživela većina američkih pisaca. Čak više no mi, oni pišu u jednom naprednom industriskom društvu u njegovoj krajnjoj formi. Problemi teže da budu ekstremni, rešenje još više takvo. Naprimer, sasvim je jasno da u savremenoj Americi kao i u savremenoj Engleskoj neki nevažni pisci teže da žive samo od svojih knjiga. Potencijalna nagrada za jednog ili dvojicu je naravno ogromna, ali većina je nikad neće dobiti. Fokner je zašao u zrele godine. Robert Frost je bio star kad su sakupili skroman profesionalni prihod od svog pisanja. U jednoj inflaciskoj ekonomiji ova brutalna činjenica o karijeri književnika je na putu da postane još brutalnija.

INOSTRANE TEME

Hronologija španske drame

Nastavak sa 4 strane

Savremenik Hasinta Benavente bio je Galiežanin Linares Rivas, pravnik koji je u svojim dramama napadao sistem buržoaske prave. Njegova poznata dela su „Advokat", „Gospodin vuk", „Lešinari", „Rđav zakon" i druga.

Gregorio Martines Siera, rođen u Madridu 1881, pisac je suptilnih dijaloga u dramama kao što su „Uspavanka", „Gospodarica kuće", „Ti si mir" i „Lastavice". Pisao je pod uticajem Meterlinka čija je dela prevelo na španski.

Braća Alvares Kintero iz Sevilje stvorila su delo koje je u potpunosti posvećeno Andalusiji. To su drame „Dobra senka", „Ljubav koja prolazi", „Veseli genije", „Zemljotres", „Dvorište", „Ludi februarčić" i druge.

Hoakin Grau iz Barselone pisao je pod uticajem Bernarda Šoa Naj poznatija dela njegova su „Treći demon", „Među plamenovima", „Don Huan od Koriljene", „Gospodin iz Verone", a iznad svih stoji „Gospodin Pigmalion", delo duboko originalno, zahvaljujući kome njegov autor ide u red najboljih dramatičara španskih.

Socijalnu dramu piše Hoakin Disente rođen 1872 u Aragonu. Imao je velikog uspeha dramom „Huan Hose" u kojoj je naslikan težak život španskog radništva. Iste vrste su mu drame „Gospodin feudalac", „Vuk", „Samoubistvo Vertera", „Majka mir" i „Lusiano".

Sa ovim smo došli do pozorišta koje je stvorila generacija od 1898 godine, na čijem čelu i ovde, stoji Migel de Unamuno. Njegov je teatar, kao i sve njegovo, originalan i, kao i uvek, on traži paradoks. U njemu ima korišćenja klasičnih motiva, kao napr. u „Fedri" ali isto tako ima i postavljanja mnogobrojnih problema u dramama „Senka sna", „Drugi", „Ceo čovek" i „Brat Huan". „Ceo čovek" je delo o karakteru koji je sav volja. „Brat Huan" je jedan Don Huan koji je potsmeh žena. To je siromašni Don Huan koji ne osvaja već biva osvojen. Unamunovo delo posvećeno pozorištu je dramski vrlo intenzivno i označava jednu obnovu španske scene.

Drame Valje-Inklana napisane su da bi se čitale. Valje-Inklan je jedna od najmarkantnijih ličnosti svoga vremena. Njegovo delo u kome je proza veoma poetična i puna dramskih akcenata, svakim danom stiče nova priznanja.

Pozorišno delo Federika Garsije Lorke je duboko originalno i veoma lično. Napeto dramatična. Njegova pozorišna dela često mogu biti sjedinjenje humora i ironije kao naprimer „Gospođa Rosita usedelica" a mogu, ponekad, ličiti na marionetsko pozorište. Njegovo prvo pozorišno delo jeste „Marijana Pineda", vatrena himna slobodi, izvedeno u doba pune diktature Prima de Ribere. Marijana Pineda, koja veze zastavu za pobunjenike i koju zbog toga kraljevska vojska strelja, simbol je dugotrajne borbe za slobodu. Kao takvo, delo je imalo velikog uspeha. Kasnije, 1933, izveo je Lorka „Krvave svadbe", dramatičnu sliku seoskog života, delo koje je veoma poznato u Jugoslaviji. Ali, delo koje je Lorki donelo najveću slavu jeste „Jerma", izvedena 1935 u Španskom pozorištu u Madridu, najreprezentativnijem teatru Španije gde je Lorka pobrao najveće aplauze i najveća priznanja. U tome delu osnovni problem jeste problem beščednog braka i pitanje koje se u vezi s tim dalje postavlja: ko je kriv za to, čovek ili žena. Drama prikazuje tragu žene mučene materinskim nagonom i Lorkinu veštinu da svemu tome da tužan i patetičan ton. Poslednje Lorkino dramsko delo jeste „Bernardina kuća", izvedeno posle pesnikove smrti. To je drama o španskoj porodici, ženi zatvorenoj u porodici, ženi za koju porodica pretstavlja manastir i čiju ličnost, fi-

Engleski i američki odgovori na ovo čitavo su sasvim različiti. U Engleskoj, koja je vrlo mala zemlja, mi se oslanjamo na neku vrstu privatnog sistema odgovornosti, i na malu pomoć od države u obliku BBC-a. Ako naiđe neko ko ima talenta, on će obično dobiti pomoć: tradicija da se pomažamo kao dobri ujaci ili tetke se nastavlja u neobičnoj liniji koja uključuje Dikensa, Trolopa, Henri Džemsa, Beneta, Golsvortija i Sitvelovih; posle dobrih ujaka i tetaka, veze koje su vrlo bliske u Engleskoj — književni žurnalizam, radio prenosi, izdavačka delatnost — učiniće nešto da održe talentovanog čoveka na površini.

DRASTIČNO REŠENJE

U Sjedinjenim Državama koje su velika zemlja, i gde čak i u Njujorku poznate književne figure pokazuju veselu nesvesnost o postojanju ostalih, rešenje za jednog Engleza izgleda još mnogo drastičnije. To je ni manje ni više nego stavljanje tereta zaštite književnosti na univerzitete. Ogromni aparat honorarnih profesorstava, lektorstava i stipendija pojavio se kao osiguranje egzistencije ili bar njenog dobrog dela za iznenađujuće veliki procenat najboljih talenata u zemlji. Sa možda tri izuzetka, gotovo svaki američki pisac, za koga se „čulo" u Engleskoj, ima neku pomoć — ja mislim na pomoć u prostom finansiskom smislu — od univerziteta. Većina ljudi, za koje mislimo da su profesionalni pisci, bili su ili su i sad akademici, ili su bar stalni profesori pola godine: Robert Pen Vorn, Alen Tejt, Triling, Džon Krou Rensom. O'Konor, Iđel, Robi Maboli, Kazin, Meri Makarti, Džerel, Saul Bilou, Bordžeili, Stegner, Malamud i tako dalje, uključujući devet od deset svih američkih spisateljskih imena koja Englezu padaju na pamet.

Dok, međutim, njima slični u Engleskoj nisu bili ni blizu Univerziteta otkako su ga završili, a koliko ih je redovnih akademika? Ejmis, Ajris Merdok, J. I. M. Stjuart — i ko još?

Zasad je to dramatična razlika između dve kulture. Možda, kao sa mnogim američkim dostignućima, ovo je rezultat napretka industrijalizovanog društva, i tokom vremena i mi ćemo ovo slediti. U svakom slučaju, ovo ima puno dubokih efekata na američko pisanje. Pisci u Americi žive u udobnosti i sigurnosti kao nigde drugde. Lutajući pisci — profesori idu od koledža do koledža održavajući predavanja po jedan semestar u državi Ajova, semestar na Severozapadu, semestar u Stanfordu. Oni zarađuju dovoljno da sastave kraj s krajem i još mnogo više nego njima jednaki u Engleskoj. Samo poneki će zaraditi mnogo novaca s vremena na vreme od svojih knjiga. Nešto veći broj će steći succès d'estime i s tim onu vrstu dobro plaćenog žurnalizma koju sobom donosi succès d'estime u Americi i što nije slično ničemu u ostalom svetu. Ostali će imati prijatniji život nego većina pisaca. Američki univerziteti, na čiji je račun upućeno mnogo bezobrazluka od strane neukih Engleza, što me nateruje da pocrvenim, naročito su privlačna mesta da se u njima živi.

Ipak, američki pisci gube isto toliko koliko i dobijaju živeći u njima. Oni su čak još brže povučeni u „Aleksandrisku situaciju". Univerziteti, čak i američki univerziteti, tolerantniji prema stvaralačkom pisanju nego naši, obavezni su da budu više kritični nego stvaralački u njihovoj književnoj atmosferi. I pravo je da oni to budu; ali to nije laka, ili sasvim zdrava atmosfera za pisanje. To otežava čoveku da piše obično — da ne skriva, veštačkom ironijom ili grupnim manirizmom, veličanstvenost trenutka u kome se nalazi. Ja znam ponešto o tome, jer ma koliko da volim Kembridž nalazim da sprečava da se tamo piše. Mislim da postoji opasnost da će akademska obaveza dovesti američko spisateljstvo da bude uvijenije, opterećenije izmišljenim simbolima i ironijom, potpuno „aleksandrinsko".

Ima velikih zasluga na drugoj strani. Količina intelektualne snage, koja je uneta u američke književne raspre, mora da bude onolika kao za sav ostali svet zajedno. Osećam da se sve više divim, dok čitam ili slušam ljude kao što su Triling, Levin, Henri Neš Smit, njihovom čistom intelektualnom tonu, njihovoj sposobnosti da istraju na književnom načelu svih vrsta intelektualne delatnosti, sociološke, psihološke, istoriske. Američke književne rasprave čine da većina naših izgleda bezvredna i amaterska.

Mnogi Amerikanci su mi govorili, sa simpatijom ali i zluradošću, o fenomenu Kolina Vilsona. Da oni misle da se to ne bi moglo kod njih dogoditi. Bili su suviše učtivi da to kažu, ali nisu sumnjali da bi, intelektualno, oni to teže prihvatili.

A isto tako u tom velikom i pluralističkom društvu, kolektivni hipnotizam ne može da deluje kao u književnoj metropoli kakav je London. U Londonu čovek često zna mesecima pre pojave knjige da li je osuđena na propast ili će postati pomodni uspeh. Ovo se događa sa popularnim izdanjima u Njujorku, ali obično nikad — izgleda mi — sa ozbiljnim knjigama. Postoje, naravno, koterije i u Sjedinjenim Državama. Ali ima tako mnogo suprotnih uticaja da nijedna koterija ne može mnogo da učini da bi nekome stvorila reputaciju.

KAKO STVORITI REPUTACIJU

Ponekiput uhvatim sebe u razmišljanju da je ustvari suviše teško za nekog američkog pisca da stvori reputaciju. Šta čovek ima? pita se isto tako kao što se mladi Prust pita ko je stvarno veliki. Često sam pitao svoje američke književne prijatelje: ko je ispod pedeset godina stvarno priznat u književnom smislu, Džerom D. Salinger? Entuzijazam gimnazijalaca. Karson Makalers? Nema glavu. Meri Makarti? Nema srca. Kako stvarno jedan američki pisac stvara reputaciju? Svi se slažu da časopisi u Njujorku čak i ne pokušavaju da to učine. Univerzitetski nedeljni listovi? Ali niko ne može da ukaže na reputaciju stvorenu na taj način. Da li je neki američki romanopisac posle Foknera stekao ma šta slično opštem ozbiljnom priznanju? Niko nije siguran. Verovatno ne. U međuvremenu, centri književnog mišljenja se množe i dele; književno društvo, kao sva američka društva je pluralističkije nego što to Englezi mogu i da zamisle. Novi čuvari napretka, Lingvisti strukturalisti, napastvuju Nove kritičare kao ljubazni smutljivci koji puše lulu, baš kao što su radili Novi kritičari sa preživelim Džordžijancima pre trideset godina.

Dosad je rezultat bio malo, ali ne odlučno u korist američkih pisaca. Ali postoji jedan poslednji opšti argument koji, kao što sam ranije rekao, može za neke od nas da utvrdi stvar. Mislim, kad bih ja birao, to bi bilo odlučujuće, i nateralo bi me da ostanem u Engleskoj. Ovo nije nešto vrlo mudro, ali je povezano sa oblikom i prirodom engleskog i američkog društva. Jasno je da mi u Engleskoj poznajemo našu publiku. U Americi pisci stvarno ne znaju za koga pišu, — izuzimajući njihove kolege pisce-profesore. Naravno svaki pisac u krajnjem smislu piše za sebe samog; ali on piše za sebe u prisustvu publike koja mu je iza leđa, da tako kažemo. Prisustvo, sastav, kritička snaga i saosećajnost publike će uzajmno delovati na ono što on piše. Pisac će verovatno dostići svoj stvaralački vrhunac ako je publika dovoljno nalik njemu, tako da on može govoriti svojim vlastitim glasom, a u isto vreme dovoljno različita da ga navede da nađe svoju sopstvenu vrstu originalnosti. Upoređeni sa američkim piscima, mi smo vrlo srećni u oba pravca. Zasad bar mi nismo ostavili čitanje potpuno kolegama profesionalcima; i ja ne sumnjam da je to vrlo zdravo za književnost.

Raznolikost iskustva publike je ono što joj daje autoritet, i tako jača piščevo poverenje. Naprime, g. Makmilan, g. Batler, g. Gejtskel, svi su oni duboko načitani ljudi, zainteresovani za sadašnje stvaralaštvo; a isto tako i poprilićan broj ostalih članova Parlamenta. To je takođe istina za iznenađujuće veliki procenat najviših državnih službenika i raznih administrativnih šefova; mnogo manje istinito za industrijalce, mada sam jednom sedeo na sastanku pored nekog poznatog bankara koji je celo vreme uporno želeo da diskutuje o nemačkom prevodu Kozensovog dela „U vlasti ljubavi". Tako je naša publika rasprostranjena u društvu, sasvim široko i duboko, od moćnih ljudi do mladih studenata — a to je podrška za pisca kad ga čitaju i jedni i drugi — i mi treba da želimo da budemo čitani. U Engleskoj, društvo je tako kompaktno da mi primećujemo da se to događa: znamo, gotovo lično osećamo za koga pišemo. Američki pisac to ne može da oseti; on se oseća mnogo izgubljenijim. Da li vaši političari, službenici i učitelji čitaju kao što naši čine? Ako je tako, izgleda mi da vaši pisci ne osećaju uzvraćanje. To je, mislim, jedan veliki stvaralački stimulus koji naši imaju, a koji je vašima uskraćen.

(Prevela Vera DROBNJAKOVIĆ)

VINJETE U OVOM BROJU IZRADIO MILO DIMITRIJEVIĆ

IZLOG KNJIGA

Prostori žedni sunca

(Fakultetski odbor Saveza studenata Filozofskog fakulteta, Beograd, 1960)

Ova zbirka, koja je rezultat anonimnog konkursa za Festival poezije studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu, a koji će se održati svake godine u čast Dana studenata, otkriva niz talentovanih mladih ljudi koji su svojom poezijom došli zahuktalo, mladalački poletno, životno nadahnuto, da kažu nešto novo, ne stideći se, pritom, da u svojim stihovima kažu sve o sebi, o svemu što ih tišti i uveseljava, ne skrivajući ni svoje razočaranje ni svoju sreću.

Iskrenost je prva i osnovna vrednost ovih stihova. Lišeni nameštenosti i patosa, oni sadrže u sebi znatan deo života savremene mladosti i čoveka uopšte, u kome nema ničega smirenog, stišanog, hladnog, no upravo obrnuto: nervoza, trka, beg od usamljenosti, let ne u visine i široke prostore sunčanog neba, već let u život kroz život, hvatanje života u svim nijansama i traganje za lepim u tom životu. Osećanje nesigurnosti prisutno je gotovo u svakoj pesmi, ali, zato, u tim pesmama nema, kako bismo na osnovu iznetog mogli očekivati, očaja ili plača, pesimizma ili čega sličnog tome, mada, i kad bi bilo i toga, te elemente, koji su od početka bili jedan od osnovnih tonova mnogih pesama, trebalo negirati, govoriti kao o nečemu što ne može da nosi savremeni mlad čovek. Upravo bi to, jer označava dubinu, doprinosilo kompleksnosti pesnikove ličnosti, ovde: njihove poezije.

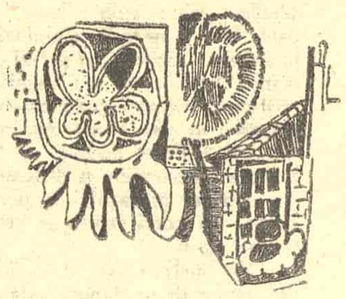

Možda sve ovo što sam naveo mogu da ilustruju pesme dvojice pesnika, Radovana Ninkova i Bojane Marijan. Ninkovljeva »Fantazija u H-duru« svojom formom, a to je slučaj i kod ostalih, ne donosi ništa novo, možda na prvi pogled deluje hladno na one koji su naučili na uglađene i ukalupljene i često prazne stihove; ali zato ova pesma svojim jednostavnim izrazom govori sadržaje života savremenog čoveka, ne ovog našeg tu, no uopšteno čoveka celoga sveta, kome je »pečurka Hirošime« oduzela veru u sutrašnjicu. U neposrednoj vezi s ovom pesmom je i pesma »Kupujem, menjam« Bojane Marijan, pesma čoveka što ume da shvati vreme, da se prema njemu ravna, a za uzvrat ne traži — možda prvi put u našoj poeziji — da bude shvaćen, da mu se bilo ko smiluje i zbog neuspeha sažaljeva. To je ono traganje za lepotom na zemlji pod suncem, a ne u blizini sunca u visinama bez oslonca na zemlji. Jer njeno je saznanje da je ipak najlepše tu, na zemlji, među ljudima, u njihovim, makar i grubim, zagrljajima, a sa prolaznošću, čim se rodi, čovek treba da se izmiri (»Sarmantna stara gospođa«). Svojim izrazom slobodna, bez naročitog doterivanja i traženja neobičnih metafora, ona je ustvari izraz mladosti: ta mladost ne traži da joj se omogući život, već da joj se da da slobodno živi (ne u lošem smislu reči), da sama, prema svojim željama, stvara sebi život.

Ja ovde, u ovom kratkom osvrtu, ističem samo ovo dvoje, mada bi, uveren sam, trebalo govoriti o svakom pesniku (tu su još: Odisej Ljubišić, Ljubivoje Ršumović, Doka Stojčić, Dragutin Ognjanović, Miroslav Topić, Tadija Popović, Milan Prodanović i Miroslav Đurović), ili, još bolje, o svakoj pesmi ponaosob, jer svaka, moram priznati, sadrži u sebi čitav jedan, iznenađujuće kompleksan svet, i misaon i senzibilan. Svi ovi pesnici, koji nose vedrine u svojim očima, pevaju uvek jednostavno, bez patetike, bez kićenosti i uvijanja, uverljivi su i svakom čoveku razumljivi. Naravno, ovim stihovima (o autorima kao celovitim pesnicima u punom smislu te reči još je uvek rano govoriti) mogu da se stave primedbe ove ili one vrste, naročito u pogledu celovitosti pesme, mislim održavanja nivoa u jednoj pesmi.

No bez obzira na te neka, na kraju, ovo bude prva poruka ohrabrenja mladim stvaraocima zastupljenim u »Prostorima žednim sunca«.

T. Č.

★

ROMULO GALJEGOS

Dona Barbara

(»Nolit«, Beograd, 1960)

Već sa prvih strana stiče se utisak da Galjegosova knjiga ne prelazi okvire svoga žanra, sentimentalno-zabavne literature, pa čak i da u tim okvirima ne zauzima neko naročito značajno mesto. Ni opisi egzotičnih predela Venecuele, ni brojne avanture koje autor upliće u iskonstruisanu, naivnu fabulu, ne doprinose mnogo zanimljivosti i uzbudljivosti ovoga dela i do kraja knjige dominira ta izveštačenost i besadržajnost.

I sama fabula, bez koje je nemoguće graditi radnju romana ove vrste, nije naročito srećno izabrana. Životni put meleskinje Barbare, njen uspon, pokajanje i pad, sve je to odveć neuverljivo da bi se na tome mogla izgraditi čvrsta konstrukcija romana. Ova zbivanja nisu opisana direktno, već skoro uzgred, posmatrana u sklopu drugih događaja (povratka Barbarinog suseda Santosa Lusarda na opustošeno imanje i njegove borbe sa njom); pisac je zato pribegao mnogim proizvoljnim, melodramskim rešenjima da bi sačuvao kontinuitet radnje. Galjegosova težnja da kroz takvu fabulu da sliku venecuelanske ravnice krajem prošlog i početkom ovog veka samo delimično uspeva; opisana zbivanja pretstavljaju samo jedan vid panorame kojom se inspirisao autor.

Ima u ovoj knjizi nekoliko svežih mesta, nažalost nevešto utkanih u celinu. Neke stranice ponesu svojom dramatičnošću, uzbude za koji trenutak, ali ubrzo se pričanje nastavi starim, monotonim tempom, u istom maniru i začinjeno odavno poznatim rekvizitima avanturističke literature drugog reda.

Prevodu Ivana Stamenkovića-Spanca ne može se ništa ozbiljnije zameriti.

I. S.

ČARLS DIKENS

Cvrčak na ognjištu

(»Rad«, Beograd, 1960)

Ono što u »Cvrčku na ognjištu« najviše uzbuđuje jeste poezija ljudske dobrote. Ova priča govori o njoj sa takvom sigurnom nepokolebljivošću i nepokolebljivom sigurnošću da nas nijednog trenutka ne može ostaviti ravnodušnim. Ljudi su bolji nego što nama izgledaju, bolji, čak, nego što i sami o sebi misle da jesu, glasi poruka ove priče. Čak i iza maske gospodina Takltona (čiji preobražaj mora da izazove po koji skeptičan osmeh) krije se ona ista dobrota koju srećemo kod Kaleba, Džona Piribingla i Male koja je, za nas, jedna od najdražih Dikensovih ličnosti. Iluzija koja nastaje tokom čitanja o ljudima koji su dobri i o događajima koji se uvek srećno završavaju postaje toliko draga da mi svesno odbacujemo mnoge od nedoumica koje iskrsnu dok knjigu čitamo i razmišljamo o njoj. Nesumnjivo je da je ovo u prvom redu podatak o nama pa tek onda o piscu i delu. Međutim, taj podatak ne odnosi se samo na nas nego i na delo o kome je reč. Dikens je i sam pričao bajku na način kojim je hteo da nas uveri da on govori o lepim stvarima zbog toga što mu je to drago, a ne što u njih veruje. Zbog toga ironija koja nije uvek blagonaklona, sklonost ka groznom o kojoj se gotovo redovno govori kad je reč o Dikensu, opori realizam kojim se iznosi ljudska zloba u ovoj lepoj priči nisu prisutni. Ostaje samo poezija koja je oduvek ljude najviše uzbuđivala i koja će ih, verovatno, najviše i uzbuđivati.

Ova knjiga objavljena je u prevodu Borivoja Nedića. Borivoje Nedić nas je već navikao na to da daje odlične prevode i da te prevode propraća konvencionalnim pogovorima.

Fredrag Protić

★

PETAR MIČOVIĆ

Pepeljara života

(Studentski literarni klub, Zadar, 1960)

Zbog svih bitnih osobina pesama objavljenih u ovoj zbirci — zbog svesne bizarnosti koja deluje kao isuviše izveštačena poza, zbog vulgarisanja mladosti i mladalačkih doživljaja, zbog izveštačenog boemstva koje vuče svoje korene od izrazite stvaralačke nemoći, zbog jedne u osnovi frivolne želje da te pesme deluju na naivnog čitaoca pomalo i anakreonski, vulgarno boemski, zbog apsolutne dezorijentacije kako u izboru tema, tako i u sadržaju pesama — ne može se o ovoj knjizi ozbiljno govoriti sem kao o jednoj istinskoj pepeljari. Ostaje nam još da se upitamo zbog čega je ova knjiga uopšte i objavljena, sem što se, možda, htela da pruži prilika autoru da objavi svoju sliku i da izvesti da će »uskoro« ponuditi neke svoje zbirke izdavačkim preduzećima!

R. J.

★

MIODRAG TODOROVIĆ

Ognjište ljubavi

(Izdanje piščevo, Priština, 1960)

Kao što se već i po naslovu može suditi — reč je o ljubavnoj poeziji. Kada se već po svaku cenu želi da peva o ljubavi i kad se, pritom, nema dovoljno talenta — dobija se, kao rezultat, zbirka stihova, neizrazitih, bledih, ni po čemu osobenih, sem po izvesnoj težnji da se iznađe poneki novi i neobični epitet. Ipak, poneki iskren spontan stih biće naknada čitaocu ove knjižice ljubavnih pesama.

R. J.

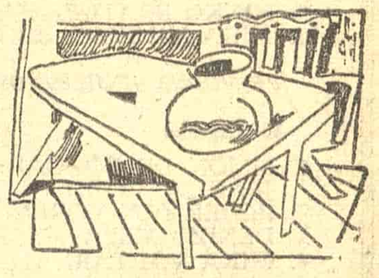

žičku i moralnu, porodica potpuno apsorbuje. Pisac ukazuje na mogućnost i put razrešenja tog pitanja (koje rešenje, za većinu španskih porodica, znači sramotu i smrt).

Rafael Alberti je pravio pozorišne pokušaje koji su, u osnovi dela hladne pozorišne geometrije i koje publika nikada nije cenila. On je 1931 prikazao dramu „Pust čovek" a u toku građanskog rata „Od trenutka do trenutka". U emigraciji je publikovao „Smešnog čoveka" koji je bio izveden u Buenos Airesu. U tome delu, čija se radnja odigrava na jugu Španije, patetizam mnogih scena daje delu jedan duboko dramatičan vid.

Alehandro Kasona je pisac stvoren za pozorište. Njegovo delo, koje započinje veoma originalnim pokušajima, pretstavlja traženje sinteze savremenog života. „Naša Nataša" prikazuje osnovne nemire današnje omladine i traženje novih formi života. „Jutarnja gospa" je jedno od njegovih najjačih dela koje se odlikuje sjajnom pro studiranošću likova u toku odvijanja radnje. U emigraciji je Kasona prikazao „Drveće umire uspravno". Ovo delo, čija je odlika veoma blistav dijalog, pun ironije, više je farsa nego komedija, u kojoj se scena pretvara u duboko ironičnu igru.

Kao što vidimo tok razvoja savremene španske drame jeste uzlazan. To je potvrđeno delovanjem novih generacija koje se pokazuje kao preporod španske scene. Ako su nove generacije stvorile novi „Zlatni vek" španske poezije, onda je novo pozorište pravo čedo nove poezije.

Hose BORT-VELA

IN MEMORIAM

BRANKO ŠOTRA

Branko Šotra rođen je u Pješivcu kod Stoca 1906. Školovao se u Beogradu gde je završio Umetničku školu. Na dužnosti pedagoga bio je i pre i posle rata. Od 1931 bio je član KPJ, četiri ratne godine proveo je u borbi, a zatim na mnogim organizaciono stručnim dužnostima.

Do nedavno stizao je da se bavi umetnošću tek u predasima. Pre rata, progonjen i zatvaran, jedva je dospevao da slika posle održane nastave. U partizanima, između okršaja, zabeležio bi po neki predeo ili lik druga, a zatim, ranjenom je rukom još samo mogao da nožićem rezbari kundak puške (sada u Vojnom muzeju). Tek pre nekoliko godina dopustio mu je posao da opet potpuno prigrli umetnost. Međutim, iznenada, posle kratke i teške bolesti, umro je 20. V. 1960.

U posleratnom likovnom životu osetila se kod nas prava renesansna grafika. Doprineli su ovom poletu naročito nekoliko beogradskih grafičara, uglavnom mlađe, posleratne generacije. A kada je Branko Šotra, upravo pre godinu dana, otvorio svoju samostalnu izložbu, bilo je očigledno da je mladi zamah naše grafike povukao i jednog umetnika srednje, „predratne". generacije. Grafičko delo Branka Šotre značilo je odmah izuzetno vredan i ličan prilog. U njemu je umetnik s uspehom zahvatio nekoliko krupnih problema grafičke umetnosti, na području kompozicije, naročito.Tim povodom govoreno je tada opširnije na ovom mestu (br. 93 od 22. V. 1959). Ipak, treba još jednom istaći da su Šotrini drvorezi, temom vezani za naše kraške ili šumovite predele, sažetošću svoje tehnike, autentičnošću doživljaja i ličnim načinom transponovanja, uspeli pored značajnih likovnih vrednosti uvek da sačuvaju i dragoceno prisustvo čoveka — tiho i plemenito — sugerirajući time i bitne odlike svog autora.

Smrt Branka Šotre pretstavlja i za našu umetnost ozbiljan gubitak.

K. A.

Izložba Nikole Rajzera

Zagrebački slikar srednje generacije, Nikola Rajzer, izložio je prvi put samostalno u Beogradu. Na ovoj izložbi pokazao nam je više svojih tehnika: ulje, akvarel, temperu, litografiju i monotipiju.

Izbor tema karakterističan je za umetnikove likovne preokupacije: izlozi, lutke, igrače karte, plakati. One same po sebi pretstavljaju obilje kolorističkih igara koje svojim bljeskom prikrivaju vrlo ozbiljne probleme. Izvanredno osetljiv baš za koloristički viziju stvari, Rajzer je samo boji prišao, otrgnuo je od objekta sa željom da je osamostali i slobodno ukomponuje u prostor. U ovom zanimljivom ali teškom poduhvatu, umetnik je, bar za sada, samo delimično uspeo. Sačuvani delovi obrisa svedoče o poreklu percepcije vezane za stvarnost, ali su fragmenti rasute forme neorganizovani, tako da slučajnost njihovog rasturanja po slikanoj površini deluje haotično. Mada moderna umetnost ne postavlja okvire umetnikovom stvaranju, baš zato mora on sam sebi da ih postavi — ne kao sputavanje, nego kao organizaciju svojih htenja. Samo tako moguće je sačuvati sve odlike i individualnost talenta a stvoriti celine sposobne svojom vrednošću za samostalan život. Transponovanje stvarnosti, nedovoljno pripremljeno, zaustavilo se na Rajzerovim platnima negde na putu između figurativne i apstraktne koncepcije o likovnoj interpretaciji. Tako je svoj fini lirski temperament intimiste, čiji su zvuci često dragoceni, Rajzer u slikama vezao za jedno paradoksalno htenje. Otuda na platnima rasejane oaze najfinijih bojenih akorda, a jedinstvo i ubedljivost kompozicije umetnik je verovatno tek na putu da ostvari. Izložene slike deluju zato kao zanimljive probe i eksperimenti.

Međutim, Rajzerovi akvareli, fine lirske impresije prozračne i tople, kao da su listovi intimne beležnice. Delovanje im je blisko senzaciji koju budi impresionistička muzika. U ovoj danas nepravedno zanemarenoj tehnici Rajzer je postigao plemenite rezultate.

No ako se vrednost umetnikovog talenta ceni po njegovom najvišem dostignuću, onda svakako treba naročito naglasiti da među grafikama Nikole Rajzera ima pravih malih remek dela (Izlog, Biljka). Takvo jedinstvo: invencije, izvanredne senzibilnosti, poetičnosti transponovanja i izuzetnog poznavanja postupaka i mogućnosti koje pruža litografija i monotipija, stavljaju Nikolu Rajzera u sasvim prvi red naših grafičara.

Dr Katarina AMBROZIĆ

UZALUD

Uzalud stojiš na odronu noći i sanjaš
da opet koračaš slobodan i smeo kroz sjaj lišća
i novorođenog, isceljujućeg vetra.
Ti i niko drugi za tobom.
Ti i sve lepote ovih kasnih ulica što dišu
u tebi sa lakim zvukom lutajućih krošnji i oblaka.
Ti, još jednom reč što nada se, razara i plače.
Ti, još mnogo stremljenja i vere
u nepomućenu svečanost istine i ljubavi
što zaći će jednom i u tamu tvog stola
gde skrušeno, gotovo pobožno, u čistom siromaštvu
i povremenoj radosti dobrog sunca,
redaš svoje dane.
Uzalud.

Vladimir V. PREDIĆ

NIKOLA RAJZER: KOMPOZICIJA

Plan čitanja za ceo život

Američki kritičar Klifton Fadimen nedavno je objavio neku vrstu vodiča i plana za čitanje, koji treba da olakša prosečnom čoveku izbor literature nužne da se pročita. »Plan čitanja za ceo život« je naslov ove Fadimenove knjige, koja sadrži objašnjenja i uvode za tačno 100 knjiga najpoznatijih svetskih autora za poslednjih 3.000 godina, kako je u šali rekao sam autor. Naravno, da je ovakav izbor lako podvrgnuti kritici, jer on u krajnjoj liniji odražava ukus samoga Fadimena, koji ne mora nužno da zadovolji svakoga. Autor se ipak trudio da bude objektivan u svojim merilima pri odabiranju predloženih dela, pa je pritom pokazao i druge slabosti. On je, naime, zbog objektivnosti otišao u akademizam i njegov plan čitanja potseća na školske planove za čitanje literature, kakvi se prave u svakoj zemlji. No, pored svih svojih mana Fadimenova knjiga je koristan priručnik za prosečno obrazovanog čoveka, koji je inače sprečen svojim svakodnevnim zanimanjem da bliže upozna svetsku književnost. Najviše kritika Fadimenu je uputio kritičar »Njujork Tajmsa«, koji mu oštro zamera potpuno zanemarivanje pisaca kao što je Kami, na račun drugorazrednih autora.

U MAJU

NAJVIŠE TRAŽENE KNJIGE

JUGOSLOVENSKA KNJIŽEVNOST

U Zagrebu

1. IVO ANDRIĆ: »LICA«
2. STJEPAN MARKUŠ: »FILOZOFIJA NIČEOVA I TOLSTOJEVA«
3. ERVIN PERATONER: »MODERNA UMJETNOST«
4. VESNA PARUN: »TI I NIKAD«
5. ERVIN ŠINKO: »SUDBONOSNA PISMA«
6. HUSEIN TAHMIŠČIĆ: »NEIMARI«
7. TONE SELIŠKAR: »DJEVOJČICA S JUNAČKIM SRCEM«
8. KREŠIMIR KOVAČEVIĆ: »HRVATSKI KOMPOZITORI I NJIHOVA DJELA«
9. BORISAV STANKOVIĆ: »NEČISTA KRV«
10. GROZDANA OLUJIĆ: »IZLET U NEBO«

U Ljubljani

1. FRANCE PREŠERN: »PESME I PISMA«
2. FRANC FINŽGAR: »ODABRANA DELA«
3. FRAN MILČINSKI: »CELOKUPNA DELA« I
4. MIMI MALENŠEK: »TAMNA STRANA MESECA«
5. SVETOLIK RANKOVIĆ: »GORSKI CAR«
6. BORIS PAHOR: »SVETLOST U PRISTANIŠTU«
7. ELA PEROCI: »TAČEK«
8. LEOPOLD SUHODOLČAN: »ČOVEK NA ŽIDU«
9. HINKO BRATOŽ-OKI: »DNEVNIK PARTIZANA« I
10. MIRA MIHELIČ: »KUĆA SUTONA«

PREVODNA KNJIŽEVNOST

U Zagrebu

1. SIMON DE BOVOAR: »USPOMENE DOBRO ODGOJENE DJEVOJKE«
2. ROBER PEN VOREN: »SVI KRALJEVI LJUDI«
3. DENIZ AMBER: »MARIJA SA SEDAM GREHOVA«
4. MIKA VALTARI: »LUTALICA«
5. DANTE: »RAJ«
6. ŠEKSPIR: »TROILO I KRESIDA«
7. TEKERI: »NJUKAMOVI«
8. MONTGOMERI: »MEMOARI«
9. ALBA DE CESPEDES: »NA NJENOJ STRANI«
10. ALBER KAMI: »IZGNANSTVO I KRALJEVSTVO«

U Ljubljani

1. »NIRNBERŠKI PROCES«
2. »TAJNI DNEVNIK GROFA ČANA«
3. »BROD NA HORIZONTU«
4. ERNEST ŠNABEL: »TRAGOM ANE FRANK«
5. ŽAN DIVINJO: »ZLATO REPUBLIKE«
6. DŽOJS KERI: »NA MILOST I NEMILOST«
7. TEODOR PLIVIJE: »BERLIN«
8. KAMILO HOZE ČELA: »PORODICA PASKALA DIARTEJA«
9. ŽAN POL SARTR: »DRAME«
10. SOMERSET MOM: »LJUDSKI OKOVI«

PRIČA „KNJIŽEVNIH NOVINA"

Vladimir STOJŠIN

DVOSPRATNICA S POTKROVLJEM

Jednog popodneva uzeo sam svoj mantil i pošao da prošetam. Kada sam već sišao do slikareve sobe setio sam se da sam zaboravio svoju lulu. Tek nedavno sam počeo da pušim lulu i kupio sam jednu toliko sličnu onome što se zamišlja pod imenom lula da je ne možete pogrešno zamisliti ako to već zaželite.

Kada sam se našao na ulici još uvek nisam znao kuda da krenem. Pošao sam prema pristaništu. Postojala je mala mogućnost da sretnem Milenu mada moram da napomenem da mi do toga nije osobito stalo.

Pored mene prošao je jedan invalid opirući se štakama. Otkrio sam na njegovom licu nešto što sam ranije primećivao i na Smodlakinom licu. To nije bila, kao što bi se očekivalo, neka crta koja bi odavala patnju, nikako. možda samo crta koja je bila određena istom vrstom posla, pažnje usredsređene na to kako da drži svoje štake, kako da se odnosi prema ljudima koji ga zaboravivši se sažaljivo posmatraju ili prema onima koji nastoje da on ne shvati da su primetili njegovu nesreću.

Dok sam išao niz Karađorđevu ulicu (sada mi se odjednom čini da se nije tako zvala) video sam jednog mališana kako skuplja kestenje i trpa ga u džepove. Dečak je imao žutu raščupanu kosu i ja sam se pitao nisam li i ja u njegovim godinama išao isto tako neočešljan zakrpljenih rukava i zviždao. Možda će ovaj dečak, idućeg dana, kao ja nekada u gimnaziji natrpati to kestenje u džepove svom profesoru; možda će dobiti ćušku ili se neće saznati da je on to učinio. Možda će mu kasnije biti žao što je dobrodušnog starog profesora izvrgao ruglu ostalih đaka. Zamislite, matori profesor matematike sa naočarima, ogromnim čvorom na mašni kao što se vezivao pre trideset godina, sa Majcenovim logaritamskim tablicama u jednom i kestenjem u drugom džepu.

Poneki prolaznik je podigao jaku. Duvala je slaba košava. Zvono na crkvi izbilo je četiri časa. Nebo iznad krovova imalo je crvenu boju.

Razmišljao sam o toj ružnoj plavoj dvospratnici u kojoj sam već suviše dugo stanovao da bih ikada uspeo da je napustim sasvim. Ona nije sasvim obična pozornica. U njoj se sve dešava posle neke druge pretstave koja se odvijala bez ikakvog smisla i svako ju je režirao prema sebi, pa i gledaoci. Ja sam pripadao klaki koja je bila smeštena na nakrivljenom gvozdenom balkonu. Na kraju krajeva — mislio sam — klaka je tu od neobičnog značaja da bi svojim aplauzom dala znak da je pretstava okončana.

Prešao sam na drugu stranu ulice kod okruglog drvenog stuba na kom su lepljene plakate.

Uh, sasvim sam zaboravio. Večeras je premijera jedne Jonesekove drame. Ninković u glavnoj ulozi. Trebalo bi da odem. Ostavljam sebi ipak na volju da se predomislim.

Jedan pas je ležao na rešetci kanalizacije i cvileo. Gledao je ukočeno u pločnik pred sobom i meni je palo na pamet da bi taj pas mogao imati drvenu glavu; napunjenu slamom ili mokrim trinjem; da bi čak bilo vrlo zanimljivo kada bi svi psi imali drvene glave i kada bi tako nestvarni lunjali po gradu.

Strpao sam ruku u džep ne bih li u njemu našao neki zaostali pikavac.

Zavio sam iza ugla. Ugledao sam prizor čiju sam stvarnost pojimao sasvim polako. Jedan čovek je na nekoliko koračaji od bolničkog zida dugačkim tankim prstima stezao vrat neke mlade žene. Iz njenog grla dopro je čudan zvuk koji bi se možda mogao izvesti na trubi. Onda je čovek slabo kriknuo, pustio ženu, okrenuo se, raširio prste svojih ruku koliko je samo mogao i potrčao. Šešir mu je pao s glave a da on to nije ni primetio. Utrčao je u napušteno bolničko dvorište. Tu je mogao biti bezbedan. Kroz njega je mogao da izađe u drugu ulicu. Bilo je to sasvim nalik na one kratke vesti koje čitamo u večernjim izdanjima.

Žena je pala na zemlju. Sa druge strane ulice pritrčao joj je neki prolaznik. Prišao sam i sam želeći da pomognem. Ona je ležala pred nama sa jednom stranom lica u prašini. Okrenuli smo je na leđa.

Nisam mogao da znam da li je mrtva. Onda je počela da se okuplja gomila sveta. Ovakvi prizori su užasno neprijatni. Izmakao sam se malo. Odjednom mi je sinula jedna ideja za koju ne poričem da je sumanuta ali verujem da i vama ponekad padaju svakakve misli na pamet. Šešir onoga čoveka ležao je na zemlji pored mojih cipela. Sagao sam se, dohvatio šešir i stavio ga na glavu. Zamislite trećerazrednog provinciskog glumca sa šeširom ubice na glavi, glumca po čijim ugnutim ramenima koso jesenje sunce prosipa lepezu žute malo smežurane svetlosti. Ako ste skloni sanjarenju to je trenutak kada očekujete da čujete zvona.

Ja sam dakle ukrao šešir jednog ubice. Mogao sam sada glasno da se obratim tim ljudima koji zauzeti oko nesrećnice nisu ni primetili moj gest i da im kažem:

— Gospodo, dozvolite, ja sam ubica.

Držao sam da bih mogao dosta lako da ih uverim u tako što. Za njih, te ljude predamnom, ja bih bio ubica. Ubica. Ta ideja me je oduševljavala nekoliko trenutaka. Ja bih na neki način stvarno bio ubica. Bila bi to uloga koju mi određuje mizanscena. U svemu tome ne bi bilo toliko važno samo ubistvo, bile bi mnogo značajnije nijanse. Recimo, šešir tog ubojice čije sam ubistvo preuzeo, ton kojim bih se obratio ljudima oko sebe, onaj dečak sa kestenjem koga sam ugledao u gomili i koji bi mogao da mi zatreba ukoliko bih pokušao da se odbranim na sudu. Pomislio sam samo da bi bilo dobro kada bih mogao da im objasnim koliko je značajno to kestenje u dečakovom džepu.

Kako bih komično izgledao da sam poneo svoj kišobran. Ubica sa kišobranom. I to ubistvo koje bih preuzeo na sebe bilo bi deo mog nastojanja da živim duhovito. Ja bih tu gomilu oko sebe vrlo lepo namagarčio. Istu onu kojoj bih mogao da održim svoj govor. Odjednom sam se nasmejao glasno. Sada se sve ovo najviše ticalo mene i mogao sam da se smejem bez griže savesti što to činim u prisustvu žene koja umire ili je već mrtva. Za mene bi to ubistvo bilo sasvim nalik na ona fingirana ubistva na pozornici. Međutim, na očigled publike glumac to jedne večeri sasvim stvarno izvede. Takve bi se priče dale naći u predratnim magazinima. Zanimljivo. Pozorište je divan ambijent za umorstva jer ona tu dobijaju izvesnu draž što u njih ne može sasvim da se poveruje. Dakle, neki glumac zaista udara nožem drugoga glumca jer je ovaj bio ljubavnik njegove žene i zato što je bio već star pa mu je ovaj u poslednje vreme preotimao uloge i slavu. Publika izvesno vreme ne shvata da se sve odigralo upravo onako kako je videla. To bi svakako bili prilično jednostavni razlozi. Što se mene tiče čini mi se da bih ja igrajući godinama ulogu ubice mogao to da učinim jer bih vremenom morao da prihvatim rezonovanja jednog ubojice. Publika bi brzo doznala da se ubistvo stvarno dogodilo ali bi još dugo razmišljala o tome sa malom nevericom, čak nepoverenjem. Ubistvo na pozornici. Bio bi to sasvim duhovit spektakl: već ostareli provinciski glumac posle ubistva skida svoj otrcani šapo-klak i klanja se svojoj publici.

Vi se varate ako mislite da se jedan ubica oseća samo kao ubica isto onako kao što sam se ja varao posmatrajući ljude sa kišobranima ispod mog prozora. Ja sam se sada, pošto sam ukrao šešir jednog ubice, osećao i sam u nekoj krajnjoj instanci kao ubica i ta uloga mi je izgledala vrlo zanimljiva. U pola minuta, koliko je potrebno da se okupi masa sveta oko jednog zločina, ja bih uspeo da saberem nebrojene premise. Istraga bi trajala godinu ili dve. Ja im ne bih ništa rekao. To bi naravno bilo vrlo zamršeno. Nekakvu ulogu u tome imala bi i ona lutka iz moje sobe. Možda bi me i ssudili, nesvesni koliko bi to bilo besmisleno i na kraju krajeva — smešno. Možda bih im najposle održao svoj govor. Naravno, ne bih propustio da spomenem i kestenje u džepu onog dečaka sa žutom raščupanom kosom.

Mogao sam još uvek da kažem toj gomili ljudi koja se okupila oko nesrećnice da sam ja ubica ali ja to jednostavno nisam učinio. Odjednom sam osetio malu odvratnost što sam na glavi imao tud šešir, šešir jednog ubojice uprljan mašću njegove kose. Verovatno bih izgledao vrlo jadno i komično kada bih se takav pojavio na kakvoj pozornici. Pomislio sam da je dobro što me tu niko ne poznaje. Skinuo sam šešir i ispustio ga ali neki čovek ga je podigao i dao mi ga ponovo misleći da sam ga slučajno ispustio. Okrenuo sam se i pošao kući. Čim sam zavio iza prvog ugla bacio sam šešir preko nekog zida.

ILUSTRACIJA D. STOJANOVIĆA-SIPA

PANORAMA

Novi stihovi V. H. Odna

Značajan literarni događaj u Engleskoj i Americi pretstavljalo je izdanje najnovije poezije poznatog pesnika V. H. Odna. Jedan od najvećih živih pesnika na svetu ostao je i u novim pesmama svež i na dostojnoj visini svoje slave — pisala je kritika sa obe strane Atlantika povodom ovog izdanja. I dalje obuzet najskrivenijim tajnama ljudske sudbine i njenih manifestacija oko nas, V. H. Odn je svojim poetskim jezikom približio te probleme ljubiteljima stihova, mada je u mnogim tačkama daleko zaplovio u vodama misticizma. Ovu knjigu Odnovih stihova pod naslovom »Klanjanje za Klio« izdala je poznata izdavačka kuća Random House iz Njujorka.

★

PRVI ROMAN KLODA MORIJAKA

Sin poznatog francuskog pisca Fransoa Morijaka, napisao je i izdao svoj prvi roman »Ručak u vili«. Klod Morijak je dosad bio poznat kao kritičar i novinar, pa je njegovo delo izazvalo razumljivo interesovanje u književnim krugovima. U jednoj iskonstruisanoj fabuli, koje ustvari i nema, Morijak je skupio na ručku u vili osam ljudi koji vode za vreme jela konvencionalne razgovore o vremenu, a istovremeno u sebi doživljavaju prave bure intenzivnog unutarnjeg života, sanjare u neostvarenom životu, koji nema nikakve veze sa njihovim sadašnjim socijalnim položajem, preživljavaju uspomene, probuđene ništavnim zbivanjima kao što je kucanje čašama i tome slično.

★

»RITUAL U MRAKU« KOLINA VILSONA

Poznati pisac »Autsajdera«, Kolin Vilson, u svom novom delu »Ritual u mraku« vraća se na stari problem snažne ličnosti, koja vapi za slobodom u jednom bolesnom društvu. Glavni junak Vilsonovog romana je sadista Ostin Nan, koji ubija žene iz bolesnih seksualnih prohteva i iz potrebe da nađe potvrdu za svoju ličnost. Njegov prijatelj, književnik-buntovnik Džerard Kvinsi, je takođe opčinjen jednom kvazi-ničeanskom idejom da »da ako je čovek u stanju da ubije svoje iluzije, on postaje bog«. Ova dva junaka Vilsonovog romana pokušavaju da na praktičan način ostvare svoje ideje, jedan ubistvima a drugi pisanjem romana. Vilson je u svom delu postigao značajne efekte pomoću Mocartove muzike, mirisa acetona i kuvanih kobasica, piše o ovoj knjizi kritičar »Observera«, ali je daleko zaostao za svojim prvim delom, koje nam je prikazalo rođenog romansijera.

Alegorično delo rumunskog grofa

Rumunski grof u izgnanstvu Gregor fon Recori objavio je ovih dana roman »Husar«, koji je izazvao znatnu pažnju kritičara i publike u Americi. Recorijevo delo je grandiozna alegorija o savremenom ljudskom društvu, iako se radnja romana događa u rumunskoj varoši Černopolju, negde pred svetski rat. U ovom gradu se ljudi smeju tuđoj nesreći, priređuju pogrome Jevreja, a glavni junak romana, husar po zanimanju, posle niza peripetija zaključuje da u suštini svih zbivanja i stvari caruju haos i bezumlje.

Kao književno delo, kažu kritičari, »Husar« nije nešto izuzetno, ali je kao kritika ljudi i društva vanredan, kao i Sviftov »Guliver« ili Gogoljeve »Mrtve duše«.

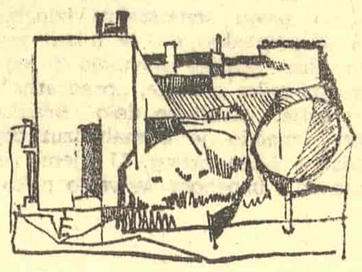

KNJIŽEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Redakcioni odbor:
Bora Ćosić, Slavko Janevski, dr Mihailo Marković, Slavko Mihalić, Peđa Milosavljević, Branko Miljković, Tanasije Mladenović, Mladen Oljača, Vladimir Petrić, Đuza Radović, Izet Sarajlić, Vladimir Stamenković.

Direktor:
TANASIJE MLADENOVIĆ

Urednici:
MILOŠ I. BANDIĆ
PREDRAG PALAVESTRA

Odgovorni urednik:
ĆEDOMIR MINDEROVIĆ

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7. Redakcija: Francuska 7, tel. 21-000, tek. račun: 101-707-1-208

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja pretplata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.

Rukopisi se ne vraćaju.

Tehničko-umetnička oprema:
DRAGOMIR DIMITRIJEVIĆ
Stampa »GLAS«, Beograd. Vlajkovićeva 8.